

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα και η Αντιμετώπισή της»

Διπλωματική Εργασία

Θέμα: «Η κοινωνική ανάπτυξη ως μέσο πρόληψης της νεανικής
παραβατικότητας»

Ιουλία Λαμπράκη
Α.Μ. : 3204Μ019

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής:

Καθηγητής Αντώνης Μαγγανάς - Επιβλέπων

Καθηγητής Ιάκωβος Φαρσεδάκης

Δρ Ιωάννα Τσίγκανου

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2006

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Αντώνη Μαγγανά, καθώς και τα υπόλοιπα μέλη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής της διπλωματικής μου εργασίας, την κ. Ιωάννα Τσίγκανου και τον κ. Ιάκωβο Φαρσεδάκη για την καθοδήγηση και τις πολύτιμες συμβουλές τους, που συνέβαλαν καθοριστικά στην ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....	1
Περιεχόμενα.....	2
Περίληψη.....	4
Εισαγωγή.....	6

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

1. Θεωρητικό πλαίσιο.....	13
1.1. Η νεανική παραβατικότητα.....	13
1.2. Η πρόληψη του εγκλήματος.....	14
1.3. Η κοινωνική ανάπτυξη.....	18
2. Η φαινομενολογία της νεανικής παραβατικότητας.....	22
3. Η ερμηνεία της νεανικής παραβατικότητας.....	24
3.1. Ατομικές προσεγγίσεις.....	24
3.1.1. Βιολογικοί Παράγοντες.....	24
3.1.2. Ψυχολογικοί Παράγοντες.....	26
3.1.3 Φύλο και Ηλικία.....	28
3.2. Προσεγγίσεις κοινωνικών & περιβαλλοντικών παραγόντων.....	29
3.2.1.Θεωρίες.....	30
3.2.2. Έρευνες.....	35
i. Παράγοντες κοινωνικοποίησης.....	35
ii. Περιβαλλοντικοί παράγοντες.....	42

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΛΗΨΗ

1. Οι αρχές που διέπουν τα προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης.....	46
2. Προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης.....	52
2.1. Προγράμματα που βασίζονται στην οικογένεια.....	52
2.2. Προγράμματα που βασίζονται στο σχολείο.....	57
2.3. Προγράμματα που βασίζονται στην απασχόληση.....	71
2.4. Προγράμματα που βασίζονται στην κοινότητα.....	73

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ

ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

1. Ανασκόπηση της εξέλιξης του ποινικού συστήματος ανηλίκων.....	90
2. Οι σύγχρονες διεθνείς τάσεις στο χώρο της πρόληψης και αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων.....	95
2.1. Επισκόπηση νομοθεσιών.....	95
2.2. Η δράση των διεθνών οργανισμών: <i>Προτάσεις - Κατευθυντήριες Γραμμές</i> ..	102
Επίλογος.....	108
Ελληνική βιβλιογραφία.....	115
Διεθνής βιβλιογραφία.....	118
Δικτυακοί τόποι	130

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων απασχολεί ιδιαίτερα τόσο τους ειδικούς όσο και το κοινωνικό σύνολο, καθώς τα τελευταία χρόνια παρατηρείται διεθνώς μια ποσοτική και κυρίως ποιοτική αλλαγή στα αδικήματα που διαπράττονται από ανήλικους. Έτσι, στην προσπάθεια να επιτευχθεί μια αποτελεσματικότερη διαχείριση του φαινομένου επιχειρούνται παρεμβάσεις τόσο σε τοπικό και εθνικό όσο και σε υπερεθνικό επίπεδο. Ενσωματώνονται στις νομοθεσίες ανηλίκων νέα εναλλακτικά του εγκλεισμού μέτρα, πρακτικές επανορθωτικής δικαιοσύνης και στρατηγικές πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων.

Όσον αφορά την πρόληψη, φιλοδοξεί να αναπτύξει τις νέες τάσεις που θεωρούνται ελπιδοφόρες προς αυτό το σκοπό διεθνώς. Σε αυτές κεντρική θέση κατέχει η κοινωνική ανάπτυξη, που αποτελεί και το βασικό θέμα που πραγματεύεται η ανά χειράς διπλωματική εργασία. Η κοινωνική πρόληψη μέσω των πρακτικών της κοινωνικής ανάπτυξης εστιάζει στην αντιμετώπιση των κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων που ευνοούν την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών και εκτιμώνται ως εγκληματογόνοι από τη θεωρία και την έρευνα. Η κοινωνική ανάπτυξη φαίνεται ότι αξιολογείται από τη διεθνή εμπειρία ως μια από τις αποτελεσματικότερες προσεγγίσεις τόσο στην μείωση της παραβατικής συμπεριφοράς όσο και στο οικονομικό κόστος που βαρύνει τους κρατικούς προϋπολογισμούς. Μάλιστα, από κοινού με πρακτικές περιστασιακής πρόληψης αναμένεται να έχει ακόμη καλύτερα αποτελέσματα.

Στη διαδικασία διαμόρφωσης και υλοποίησης των προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης, το τοπικό δίκτυο συνεργασίας των πολιτών, των φορέων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα και η συμμετοχή των ίδιων των νέων κρίνονται ως απαραίτητα συστατικά προκειμένου να στεφθεί με επιτυχία η προσπάθεια.

Εντούτοις, τα αποτελέσματα από την επένδυση σε προγράμματα πρόληψης, όσον αφορά τη μείωση της εγκληματικότητας, δεν είναι ορατά στο άμεσο μέλλον, καθώς η κοινωνική ανάπτυξη ως μακροπρόθεσμη στρατηγική πρόληψης χρειάζεται χρόνο προκειμένου να επιτύχει τις αλλαγές στη στάση του κοινού, στις κοινωνικές δομές και στο ήδη υπάρχον κοινωνικό γίγνεσθαι.

Λέξεις κλειδιά: νεανική παραβατικότητα, πρόληψη, κοινωνική ανάπτυξη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όταν μιλάμε για παραβατικότητα των ανηλίκων, μια αντίφαση γεννάται εύλογα στα συναισθήματά μας, που προκύπτει ως απόρροια αφενός των αναπαραστάσεών μας που συνδέουν την παιδική και νεαρή ηλικία με την αθωότητα και αφετέρου της αποδοκίμασias για την παράβαση κάποιου κοινωνικά αποδεκτού κανόνα συμπεριφοράς ρυθμιστικού της κοινωνικής συμβίωσης. Από την αντίφαση αυτή αναδύονται προβληματισμοί που σχετίζονται με το αν πρόκειται για ανήλικους παραβάτες ή θύματα καταστάσεων που διαμορφώνουν εγκληματογόνες συνθήκες. Τότε, αναζητούμε τους παράγοντες που προσδιορίζουν τη διαδικασία μετάβασης του ανήλικου ατόμου σε μια παραβατική συμπεριφορά, μη συμβατική στις αναπαραστάσεις μας, με την αθωότητα της παιδικής και νεαρής ηλικίας. Κατά την ανασκόπηση της πορείας της ζωής του ανήλικου μέχρι την εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς φαίνεται πως κεντρικό σημείο αποτελεί η διαδικασία κοινωνικοποίησης και οι παράγοντες που επιδρούν σε αυτήν και προσδιορίζουν την εξέλιξή της.

Η εμπειρία έχει δείξει ότι η παραβατικότητα των ανηλίκων είναι, συνήθως, περιστασιακή και παύει όταν παρέλθει η εφηβική ή μετεφηβική ηλικία και επέλθει η ωρίμανση της προσωπικότητας. Το γεγονός, άλλωστε, ότι η ανάπτυξη των νεαρών ατόμων βρίσκεται σε εξελικτικό στάδιο και η προσωπικότητά τους δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί γεννά ελπίδες ότι μέσα από έγκαιρες παρεμβάσεις σε διάφορους τομείς της προσωπικής, οικογενειακής και κοινωνικής τους ζωής μπορεί να προληφθούν αντικοινωνικές και παραβατικές συμπεριφορές.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι ακριβώς αυτές οι έγκαιρες παρεμβάσεις προληπτικού χαρακτήρα, που θα διαμορφώσουν συνθήκες ικανές να προάγουν την υγεία και ευημερία των νεαρών ατόμων. Οι παρεμβάσεις αυτές

αποκρυσταλλώνονται στην έννοια της κοινωνικής ανάπτυξης. Το βασικό επιχείρημα της τελευταίας έγκειται στο ότι το έγκλημα είναι απόρροια κοινωνικών, οικονομικών, πολιτισμικών και περιβαλλοντικών παραγόντων. Συνεπώς, στόχος της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει μέσα από μια συνθετική θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση τους παράγοντες που επιδρούν στην εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς από τους ανήλικους, καθώς και να παρουσιάσει τις έγκαιρες παρεμβάσεις προληπτικού χαρακτήρα της κοινωνικής ανάπτυξης, που μπορούν να επιδράσουν στους παράγοντες αυτούς, έτσι ώστε να προληφθεί ή/ και να μειωθεί σημαντικά η νεανική παραβατικότητα. Προς την επίτευξη του στόχου αυτού παρουσιάζονται εκτενώς τα προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης που γνωρίζουν άνθιση διεθνώς.

Η κοινωνική ανάπτυξη ως μορφή πρόληψης εμφανίζεται, κυρίως, μετά το 1980 και αποτελεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση στην πρόληψη του εγκλήματος, που συνδυάζει θεωρίες κοινωνικοποίησης, κοινωνικού ελέγχου, καθώς και άλλες προσεγγίσεις κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων. Ειδικότερα, επιδίδεται στον προσδιορισμό του ευρύτερου κοινωνικού, οικονομικού και πολιτισμικού πλαισίου στο οποίο ζει και αναπτύσσεται το άτομο. Για το λόγο αυτό, βασίζεται σε έγκαιρες, πρωτογενείς ή δευτερογενείς (που απευθύνονται στο σύνολο του πληθυσμού ή στα άτομα που βρίσκονται σε κίνδυνο να παραβατήσουν αντίστοιχα) παρεμβάσεις πρόληψης που σκοπό έχουν να επιτύχουν την μακροπρόθεσμη ευημερία και ποιότητα ζωής στους ανήλικους. Τα στοιχεία αυτά θεωρούνται από την κοινωνική ανάπτυξη βασικές προϋποθέσεις για να τους συγκρατήσουν από παραβατικές συμπεριφορές και να τους εμφυσήσουν κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους ζωής και συμπεριφοράς που θα τους καταστήσουν δημιουργικούς πολίτες.

Μέσα από τα κεφάλαια που ακολουθούν αναπτύσσεται αναλυτικά η πρακτική της κοινωνικής ανάπτυξης ως μέσου πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας, καθώς και τα προγράμματα μέσω της οποίας επιτυγχάνονται οι πρακτικές αυτές.

Αναλυτικότερα, στο πρώτο μέρος της εργασίας επιχειρείται η προσέγγιση της νεανικής παραβατικότητας. Στο πρώτο κεφάλαιο υπό τον τίτλο “Θεωρητικό πλαίσιο” αρχικά θα αποσαφηνιστούν οι έννοιες που πραγματεύεται η παρούσα εργασία και αφορούν την πρόληψη, την κοινωνική ανάπτυξη και τη νεανική παραβατικότητα.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο, περιγράφεται η φαινομενολογία της παραβατικότητας των ανηλίκων (κυρίως όσον αφορά την Ελλάδα), που συνίσταται τόσο στην ποσοτική όσο και στην ποιοτική ανάλυση των αδικημάτων που διαπράττονται από ανήλικους.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο παρατίθενται οι θεωρίες και έρευνες στις οποίες έχουν στηριχθεί κατά καιρούς οι ερμηνείες που επιχειρούν να προσεγγίσουν την παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων. Σε αυτές περιλαμβάνονται θεωρίες που προσεγγίζουν την παραβατική συμπεριφορά μέσα από ατομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες, καθώς και έρευνες που εξετάζουν τη σύνδεση και επίδραση των φορέων κοινωνικοποίησης στην παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων. Σκόπιμα θα δοθεί περισσότερη έκταση και έμφαση στις θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις που συνδέουν την παραβατική συμπεριφορά με κοινωνικούς, οικονομικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες, καθώς εκεί έγκειται το θεωρητικό υπόβαθρο και η επιχειρηματολογία της κοινωνικής ανάπτυξης.

Το δεύτερο μέρος αφορά την κοινωνική πρόληψη, στην οποία εντάσσονται οι πρακτικές της κοινωνικής ανάπτυξης, που χρησιμοποιούν μέτρα κοινωνικού χαρακτήρα προκειμένου να προλάβουν παραβατικές συμπεριφορές. Κατ’ αρχάς,

περιγράφονται οι αρχές στις οποίες βασίζονται τα προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης. Προς την επίτευξη των στόχων της, η κοινωνική ανάπτυξη συνδυάζει τις επιτυχέστερες ερμηνευτικές προσεγγίσεις της νεανικής παραβατικότητας, που έχει αναδείξει η θεωρία και η εμπειρική έρευνα. Εντοπίζει τους *παράγοντες κινδύνου*, που προέρχονται από το κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον του ατόμου και θεωρούνται εγκληματογόνοι, καθώς και τους *προστατευτικούς παράγοντες* ίδιας προέλευσης που συγκρατούν το άτομο από παραβατικές συμπεριφορές. Έτσι, μέσα από τις πρακτικές της στοχεύει να μειώσει την επίδραση των πρώτων (παραγόντων κινδύνου) και να ενισχύσει εκείνη των τελευταίων (προστατευτικών παραγόντων) στη ζωή του συνόλου των νεαρών ατόμων αφενός και ιδίως εκείνων που συγκεντρώνουν περισσότερους παράγοντες κινδύνου αφετέρου.

Στη συνέχεια παρατίθενται παραδείγματα προγραμμάτων που εφαρμόζονται διεθνώς, καθώς και έρευνες που αξιολογούν την αποτελεσματικότητά τους. Τα περισσότερα προγράμματα έχουν ως αφετηριακό σημείο των παρεμβάσεων την οικογένεια, το σχολείο και τους βασικούς τομείς της κοινωνικής ζωής του ατόμου. Προϋποθέτουν, μάλιστα, τη συμμετοχή των νέων και ολόκληρης της κοινωνίας τόσο στη διαμόρφωση όσο και στην υλοποίησή τους προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους.

Το τρίτο και τελευταίο μέρος της εργασίας αφορά τις σύγχρονες διεθνείς τάσεις της νεανικής παραβατικότητας. Σε πρώτο στάδιο, θα γίνει μια ανασκόπηση στην εξέλιξη του πλαισίου αντιμετώπισης των ανηλίκων από το ποινικό σύστημα, που ξεκινάει λίγο πριν τις αρχές του 19^{ου} αιώνα και φτάνει έως τις μέρες μας. Διαφαίνεται, έτσι, η εξελικτική πορεία του ποινικού συστήματος ανηλίκων, καθώς και οι νέες τάσεις που επικρατούν διεθνώς. Παρακάτω, θα σχολιαστούν οι διεθνείς τάσεις στο χώρο της πρόληψης και αντιμετώπισης της παραβατικότητας των

ανηλίκων αφενός μέσα από μια συνοπτική επισκόπηση των νομοθεσιών ορισμένων χωρών και αφετέρου μέσα από την επισκόπηση της δράσης, των προτάσεων και των κατευθυντήριων γραμμών των διεθνών οργανισμών (Ο.Η.Ε., Συμβούλιο της Ευρώπης και Διεθνές Κέντρο για την Πρόληψη του Εγκλήματος).

Εν κατακλείδι, στον επίλογο γίνεται μια αξιολόγηση των προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης ως προς τη μείωση της παραβατικότητας των ανηλίκων αφενός και το οικονομικό κόστος αφετέρου.

Επιπλέον, επισημαίνονται ορισμένες προτάσεις και θέματα – κλειδιά στην πρόληψη και την εφαρμογή των προληπτικών μέτρων της νεανικής παραβατικότητας, που συνοψίζονται στη ενίσχυση των κοινωνικοποιητικών θεσμών (οικογένεια, σχολείο, φίλοι, ΜΜΕ), την προληπτική αντεγκληματική πολιτική με βασική αρχή την κοινωνική ανάπτυξη, την “ελάχιστη παρέμβαση” και το σεβασμό στα δικαιώματα των νεαρών ατόμων. Στη διαδικασία υλοποίησης των προγραμμάτων πρόληψης δομικά στοιχεία αποτελούν η οικονομική ενίσχυση από τις κυβερνήσεις με τη συνεχή χρηματοδότηση προκειμένου να γίνουν οι επενδύσεις που θα επιφέρουν τα επιτυχή αποτελέσματα, καθώς και η στάση και συμμετοχή των πολιτών σε αυτά. Η κινητοποίηση των τελευταίων αποτελεί σημαντική συνιστώσα τόσο στη διαμόρφωση όσο και στην υλοποίηση των πρωτοβουλιών πρόληψης, καθώς οι πολίτες είναι σε θέση να γνωρίζουν και να προσδιορίζουν καλύτερα τις επιμέρους τοπικές ανάγκες. Οι όποιες προσπάθειες χρειάζεται να υποστηρίζονται ευρύτερα από μια κεντρική συντονιστική αρχή, που θα τις κατευθύνει και θα τις αξιολογεί. Τα στοιχεία αυτά είναι κλειδιά σε οποιαδήποτε συγκροτημένες προσπάθειες πρόληψης του εγκλήματος και προαγωγής της κοινωνικής ευημερίας.

Έτσι, καταλήγει με τη διαπίστωση ότι η επένδυση στην πρόληψη αξίζει, όταν η διεθνής έρευνα αξιολογεί θετικά την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων

κοινωνικής ανάπτυξης στη μείωση της παραβατικότητας των ανηλίκων, το εγχείρημα αφορά το μέλλον της κοινωνίας, τα παιδιά και τους νέους και η αναποτελεσματικότητα των κατασταλτικών μηχανισμών είναι πλέον δεδομένη.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ

ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

1. Θεωρητικό πλαίσιο

Η έννοια της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων ενέχει από μόνη της πολλές παρεπόμενες προσδιοριστικές παραμέτρους. Η ανά χείρας εργασία πραγματεύεται τρεις έννοιες: την πρόληψη, την κοινωνική ανάπτυξη και τους νεαρούς παραβάτες ως αντικείμενο αυτών, τις οποίες και θα επιχειρήσουμε να αποσαφηνίσουμε στη συνέχεια.

1.1. Η νεανική παραβατικότητα

Κάθε κοινωνία χαρακτηρίζεται από ένα σύστημα αξιών και κανόνων που ρυθμίζει την οργάνωση και τη λειτουργία της, καθώς και τη συμβίωση των ατόμων που τη συνθέτουν σε ένα συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο. Υπό αυτό το πρίσμα, ως παραβατικές χαρακτηρίζονται όλες εκείνες οι συμπεριφορές που παραβαίνουν έναν κανόνα συμπεριφοράς που είναι βασικός για μια ορισμένη κοινωνική ομάδα και προκαλούν αντιδράσεις αποδοκιμασίας, που μπορεί να λάβουν είτε επίσημες είτε ανεπίσημες μορφές.¹ Στην παραβατικότητα των ανηλίκων² συμπεριλαμβάνονται, δηλαδή, όλες οι μη κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές, αποδοκιμαστέες κοινωνικά ή/ και ποινικά, που κυμαίνονται από απλές αντικοινωνικές συμπεριφορές μέχρι και ποινικά επιλήψιμες συμπεριφορές. Σε αυτές μπορούν να συμπεριληφθούν η επιθετική συμπεριφορά (στη διεθνή βιβλιογραφία συναντάται συνήθως υπό τον όρο *bullying*), μια σειρά από ευκαιριακά – περιστασιακά εγκλήματα, όπως κλοπές, διαρρήξεις,

¹ Βλ. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1984), *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ 35.

² Για τους ανήλικους σκόπιμα χρησιμοποιείται ο όρος παραβατικότητα αντί για εγκληματικότητα, καθώς ο πρώτος κρίνεται ως λιγότερο στιγματιστικός. Ο όρος παραβατικότητα, θα λέγαμε, ότι πλησιάζει περισσότερο στον ορισμό που δίνεται στο εγκληματικό φαινόμενο από τις κοινωνικές επιστήμες και δεν περιορίζεται τόσο σε αυτόν που δίνεται από το Ποινικό Δίκαιο. Έτσι, σύμφωνα με το Ποινικό Δίκαιο το έγκλημα ορίζεται ως κάθε πράξη που τιμωρείται από το Ποινικό Νόμο. Στην επιστήμη της Εγκληματολογίας, όμως, το έγκλημα αποτελεί ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο με βαθύτερους προσδιοριστικούς παράγοντες και προεκτάσεις κοινωνικές.

φθορές ξένης ιδιοκτησίας, βανδαλισμούς, χρήση ουσιών και κατάχρηση αλκοόλ, επικίνδυνη οδήγηση και παραβάσεις ΚΟΚ, αλλά και σοβαρότερα εγκλήματα, όπως επίθεση, σεξουαλική επίθεση, αδικήματα που εμπίπτουν στους ειδικούς νόμους περί ναρκωτικών και λιγότερο συχνά εγκλήματα κατά της ζωής, όπως ανθρωποκτονίες.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας οι όροι νεαρός ή ανήλικος θα χρησιμοποιούνται εναλλακτικά με αναφορά σε πρόσωπα ηλικίας από 8-18 ετών, όπως ορίζει η τελευταία ελληνική νομοθεσία ανηλίκων.³

1.2. Η πρόληψη του εγκλήματος

Ένας από τους ορισμούς που έχει δοθεί στην Αντεγκληματική Πολιτική είναι αυτός του Feuerbach που τη χαρακτηρίζει ως *«το σύνολο των κατασταλτικών διαδικασιών μέσω των οποίων το κράτος αντιδρά στο έγκλημα»*⁴ περιορίζοντάς την έτσι σε έναν αντιδραστικό προς το εγκληματικό φαινόμενο μηχανισμό. Η ανάγκη να συμπεριληφθούν στον ορισμό αυτόν και άλλες διαδικασίες απάντησης στο εγκληματικό φαινόμενο οδήγησαν στη διεύρυνση του εννοιολογικού πλαισίου της Αντεγκληματικής Πολιτικής συμπεριλαμβάνοντας σε αυτό *«το σύνολο των διαδικασιών μέσω των οποίων το κοινωνικό σώμα οργανώνει τις απαντήσεις του στο εγκληματικό φαινόμενο»*.⁵ Η αντεγκληματική πολιτική, συνεπώς, αποτελεί ένα σύστημα βασικών αρχών, που ασκείται από την Πολιτεία μέσα από τη χάραξη των κατευθύνσεων και τη λήψη μέτρων για την αποτελεσματικότερη περιστολή του εγκλήματος.⁶

³ Βλ. Άρθρο 1 του Ν 3189/2003 του Ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

⁴ Βλ. Delmas-Marty, M. (1991), *Πρότυπα & Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής*, μετάφραση και εισαγωγή Χ. Ζαραφονίτου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ 27.

⁵ Βλ. στο ίδιο, σελ 28.

⁶ Βλ. Αλεξιάδη, Σ. (1994), *«Η αντεγκληματική πολιτική: Προσεγγίσεις και προβληματισμοί»*, στο *Αντεγκληματική Πολιτική* (συντονισμός και επιμέλεια) του Ν. Κουράκη (1994), Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ 18.

Η πρόληψη εντάσσεται στον τομέα της Αντεγκληματικής Πολιτικής με την έννοια ότι φέρει την ευθύνη να οριοθετήσει το πλαίσιο των προσφορότερων και αποτελεσματικότερων τρόπων αναχαίτισης της εγκληματικότητας και προστασίας της κοινωνίας. Σε μια απλοϊκή διατύπωση, η πρόληψη μπορεί να χαρακτηριστεί ως το μέσο που μειώνει ή προλαμβάνει το μελλοντικό κίνδυνο, δηλαδή την πιθανότητα εμφάνισης του εγκλήματος, της αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς, ευρύτερα, με το να αντιμετωπίζει με επιτυχία τους επιστημονικά αναγνωρισμένους παράγοντες κινδύνου που ευνοούν την εμφάνισή τους.⁷ Αποτελεί, λοιπόν, μια αμυντική αντίδραση σε προσδοκώμενη ή αναμενόμενη έκβαση, χωρίς, ωστόσο, να υπόσχεται ότι το έγκλημα θα εξαλειφθεί ολοκληρωτικά. Η πρόληψη, επομένως, αφορά την παραβατική συμπεριφορά που δεν έχει εμφανιστεί ακόμη και λειτουργεί, θα λέγαμε, κατ' αναλογία με το ιατρικό προληπτικό «τσεκ απ» στο οποίο υποβάλλεται ο ανθρώπινος οργανισμός πριν νοσήσει προκειμένου να προλάβει τις ασθένειες πριν εμφανιστούν ή σε πολύ πρώιμο στάδιο. Συνεπώς, στην πρόληψη του εγκλήματος το όλο θέμα έγκειται στη διττή λειτουργία που αυτή πρέπει να επιτελεί αφενός προβλέποντας μια έκβαση και αφετέρου επεμβαίνοντας στη διαδικασία για να αλλάξει αυτήν την έκβαση.

Οι προσεγγίσεις της πρόληψης μπορούν να συνοψιστούν ως ακολούθως⁸:

α) **Στην κοινωνική ή κοινωνικο-ψυχολογική πρόληψη**⁹, η οποία στηρίζεται στην υπόθεση ότι το έγκλημα οφείλεται σε κοινωνικούς παράγοντες και διαπράττεται

⁷ Βλ. Crawford, A. (1998), *Crime Prevention and Community Safety: Politics, Policies and Practices*, Longman, Edinburgh, σελ. 8.

Βλ. επίσης, Waller, I. & Welsh, B. (1999), «Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 4/1999, σελ. 371.

⁸ Βλ. Σπινέλλη, Κ. (1982), *Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων: θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση μορφών κοινωνικού ελέγχου*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 82.

Βλ. επίσης, Crawford, A. (1998), *Crime Prevention and Community Safety: Politics, Policies and Practices*, Longman, Edinburgh, σελ. 22.

⁹ Για την κοινωνική πρόληψη πρώτος έκανε λόγο ένας από τους εκπροσώπους των Ιταλών θετικιστών, ο Ferrri, ο οποίος επεσήμανε τη σημασία της λήψης κοινωνικών μέτρων αντεγκληματικής πολιτικής και υπέδειξε συγκεκριμένα τέτοια μέτρα [βλ. Φαρσεδάκη, Ι. (1996), *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 64-65].

κάτω από συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες. Η κοινωνική πρόληψη αναπτύσσεται έξω από το ποινικό σύστημα και στην εφαρμογή της αποτελείται από μέτρα όχι ποινικού, αλλά κοινωνικού χαρακτήρα. Η κοινωνική πρόληψη επιχειρεί να περιορίσει τους κοινωνικούς παράγοντες ή τις συνθήκες που προκαλούν ή οδηγούν στην εμφάνιση του εγκλήματος. Συνεπώς, οι πρακτικές της δίνουν έμφαση στην κοινωνικοποίηση και την εσωτερίκευση των κοινωνικών κανόνων, καθώς και στους κοινωνικοποιητικούς θεσμούς, που συγκρατούν τα άτομα από παραβατικές συμπεριφορές.

Εδώ, εντάσσεται η κοινωνική ανάπτυξη, για την οποία θα μιλήσουμε παρακάτω, που στοχεύει να μειώσει τους κοινωνικούς παράγοντες που προδιαθέτουν τους νέους να υιοθετήσουν παραβατικές συμπεριφορές – συχνά εστιάζοντας σε πιθανούς δράστες.

β) **Στην περιστασιακή** (ή τεχνική ή μηχανική) πρόληψη, που στοχεύει στη μείωση των ευκαιριών διάπραξης και τη δυσχέραση του στόχου του εγκλήματος καθιστώντας το έγκλημα πιο δύσκολο, πιο ριψοκίνδυνο ή λιγότερο αποδοτικό για τους πιθανούς δράστες.

Οι στρατηγικές περιστασιακής πρόληψης έχουν ως αφετηρία την υπόθεση ότι το έγκλημα προκύπτει ως αποτέλεσμα των διαθέσιμων ευκαιριών για τη διάπραξή του. Έτσι, οι προσπάθειες περιστασιακής πρόληψης βασίζονται στην τροποποίηση του περιβάλλοντος και σε όλα τα τεχνικά μέσα που ματαιώνουν την εγκληματική συμπεριφορά και όχι στη βελτίωση της κοινωνίας ή των θεσμών της.¹⁰ Συνεπώς, οι στρατηγικές περιστασιακής πρόληψης ανταποκρίνονται καλά σε ορισμένα είδη εγκλημάτων, κυρίως τα ευκαιριακά και τα λεγόμενα εγκλήματα του δρόμου, όπως τα

¹⁰ Βλ. Hughes, G. (1998), *Understanding Crime Prevention: Social Control, risk and late modernity*, Open University Press, Buckingham, σελ.60.
Βλ. επίσης, Crawford, A. (1998), *Crime Prevention and Community Safety: Politics, Policies and Practices*, Longman, Edinburgh, σελ. 66.

γκράφιτι, τους βανδαλισμούς, τις επιθέσεις, τις διαρρήξεις και τις κλοπές, ενώ δεν είναι το ίδιο αποτελεσματικές στην διαχείριση των παραγόντων που οδηγούν στις αντικοινωνικές και παραβατικές συμπεριφορές.

γ) **Στην ποινική πρόληψη**, που λειτουργεί μέσα από την παρέμβαση του ποινικού συστήματος μετά τη διάπραξη του εγκλήματος με απώτερο στόχο την πρόληψή του στο μέλλον. Προβλέπει την εφαρμογή του ποινικού νόμου και των κυρώσεων και διακρίνεται σε ειδική και γενική ποινική πρόληψη. Τα μέτρα που χρησιμοποιεί η ποινική πρόληψη περιορίζονται σε αυτά της αποτροπής, της εξουδετέρωσης ή τη αποκατάστασης (επανένταξης) του παραβάτη του νόμου.

Ανάλογα με τον πληθυσμό στον οποίο απευθύνονται, υπάρχουν τρεις βασικές κατηγορίες μέτρων πρόληψης: *τα πρωτογενή, τα δευτερογενή και τα τριτογενή*. Τα μέτρα πρωτογενούς πρόληψης απευθύνονται στο σύνολο των ανηλίκων και κατευθύνουν τις προσπάθειες στην εξάλειψη των παραγόντων ή συνθηκών που ευνοούν την εμφάνιση του εγκλήματος και στην τροποποίηση των όρων του ευρύτερου φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα από μέτρα αρωγής των νέων προκειμένου να περιοριστεί στο ελάχιστο η παραβατική συμπεριφορά.¹¹ Επομένως, η πρωτογενής πρόληψη δεν αποτελεί εξατομικευμένη παρέμβαση, αλλά μια ευρεία στρατηγική πρόληψης, που στοχεύει στο σύνολο του πληθυσμού.

Η δευτερογενής παρέμβαση εστιάζει στους πληθυσμούς που βρίσκονται σε κίνδυνο να οδηγηθούν σε παραβατικές συμπεριφορές εξαιτίας των εγκληματογόνων συνθηκών στις οποίες διαβιούν. Η παρέμβαση αυτή αφορά κυρίως κοινωνικά και διαπαιδαγωγικά μέτρα αρωγής των νέων.¹²

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην πράξη τα όρια μεταξύ των δύο πρώτων παρεμβάσεων συχνά επικαλύπτονται.

¹¹ Βλ. Φαρσεδάκη, Ι. (1985), *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ 125.

¹² Βλ. στο ίδιο, σελ 125.

Τέλος, η τριτογενής παρέμβαση, αντίθετα από τις προηγούμενες μορφές πρόληψης, είναι περισσότερο αντιδραστικός παρά προληπτικός μηχανισμός, εφόσον τίθενται σε ισχύ ποινικές παρεμβάσεις του ποινικού μηχανισμού. Τα τριτογενή μέτρα επιβάλλονται σε συγκεκριμένα άτομα, τα οποία υπό συγκεκριμένες περιστάσεις κρίνονται ως «επικίνδυνα», δηλαδή βρίσκονται σε κατάσταση τέτοια που καθιστά πιθανή την από μέρους τους διάπραξη εγκλήματος στο άμεσο μέλλον.¹³ Με άλλα λόγια, αφορά ανήλικους που έχουν ήδη επιδείξει παραβατικές συμπεριφορές και στοχεύει στην κοινωνική τους επανένταξη και στην πρόληψη της υποτροπής, δηλαδή την πρόληψη της διάπραξης και άλλων εγκλημάτων στο μέλλον. Επιπλέον, περιλαμβάνει μέτρα που αφορούν τα θύματα και τη ζημιά που προκλήθηκε σε αυτά από το έγκλημα.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η πρωτογενής πρόληψη απευθύνεται στο σύνολο των νέων ατόμων, η δευτερογενής στους εν δυνάμει παραβάτες του ποινικού νόμου και η τριτογενής στους νεαρούς παραβάτες και υπότροπους. Έτσι, η κοινωνική πρόληψη χρησιμοποιεί πρωτογενή ή δευτερογενή μέτρα παρέμβασης, ενώ τα τριτογενή εναπόκεινται στις αρμοδιότητες του ποινικού συστήματος.

1.3. Η κοινωνική ανάπτυξη

Πριν από το 1970, η αστυνομία και το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης ήταν ουσιαστικά αρμόδια για την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος. Μετά από το 1970, το καθεστώς αυτό αρχίζει να διαφοροποιείται διεθνώς ως απόρροια της δυσαρέσκειας του κοινού για την αναποτελεσματικότητα της ποινικής δικαιοσύνης να μειώσει το έγκλημα.

¹³ Βλ. Αλεξιάδη, Σ. (1994), «Η αντεγκληματική πολιτική: Προσεγγίσεις και προβληματισμοί», στο *Αντεγκληματική Πολιτική* (συντονισμός και επιμέλεια) του Ν. Κουράκη (1994), Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 21-22.

Τότε, εμφανίζονται οι πρώτες προσπάθειες πρόληψης του εγκλήματος μέσα από τις πρακτικές της περιστασιακής πρόληψης και παράλληλα παρατηρείται ένα αυξημένο ενδιαφέρον του κοινού για ενεργή συμμετοχή στις προσπάθειες αυτές. Έτσι, ξεκινούν πρωτοβουλίες κοινοτικών προγραμμάτων γειτονιάς, που βασίζονται στην κινητοποίηση και δράση των πολιτών και στοχεύουν στη μείωση των ευκαιριών διάπραξης του εγκλήματος. Το “*Neighbourhood Watch*” αποτελεί ένα από τα πιο δημοφιλή κοινοτικά προγράμματα γειτονιάς της εποχής. Οι πρωτοβουλίες αυτές του κοινού χαρακτηρίζονται ως *κοινοτική ανάπτυξη ή κοινοτική δράση*.

Η προσέγγιση της κοινωνικής ανάπτυξης προέκυψε ως μορφή πρόληψης στις αρχές της δεκαετίας του '80, όταν λόγω του δυσβάσταχτου κόστους των υπηρεσιών της ποινικής δικαιοσύνης και της αναποτελεσματικότητάς τους στη μείωση του εγκλήματος, το ενδιαφέρον στράφηκε σε στρατηγικές πρόληψης που εξέταζαν τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες εμφάνισης του εγκλήματος. Επιχειρήθηκε, έτσι, η προσέγγιση και αντιμετώπιση των βαθύτερων παραγόντων που ευνοούσαν την εμφάνιση του εγκλήματος, και όχι απλά η περιστασιακή αποτροπή του. Προτάθηκαν, τότε, μέτρα κοινωνικής πολιτικής και κοινοτικής ανάπτυξης που θα ενίσχυαν τους κοινωνικούς και οικονομικούς όρους διαβίωσης.

Αυτή η προσέγγιση είναι σήμερα γνωστή ως πρόληψη του εγκλήματος μέσω της κοινωνικής ανάπτυξης (στο εξής ΠΕΚΑ) και, από τη δεκαετία του '90, αντιμετωπίζεται ευρέως ως ζωτικής σημασίας συστατικό σε οποιαδήποτε σοβαρή προσπάθεια πρόληψης του εγκλήματος. *Η ΠΕΚΑ έχει ως αφετηρία την υπόθεση ότι το έγκλημα αποτελεί απόρροια κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων*. Έτσι, πρέπει να αντιμετωπισθεί ως μια διαδικασία δόμησης και αναδόμησης των κοινωνικών δομών και θεσμών με τη συμμετοχή ολόκληρης της κοινότητας. Οι διαδικασίες, δηλαδή, που οδηγούν στη μείωση του εγκλήματος δεν

μπορεί να επιβληθούν από έξω, αλλά πρέπει να προκύψουν από τις αλλαγές στην ίδια την κοινότητα και στους ανθρώπους που την συνθέτουν. Στην εφαρμογή της, συνίσταται σε προληπτικά, μη κατασταλτικά μέτρα που έχουν ως βασικό στόχο να μειώσουν το έγκλημα απομακρύνοντας τους παράγοντες που το προάγουν. Σε αυτούς συγκαταλέγονται προσωπικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες.¹⁴ Συνεπώς, δεν χρησιμοποιεί τις στρατηγικές αντίδρασης και αποτροπής που χρησιμοποιεί το ποινικό δίκαιο ή εκείνες που στηρίζονται στην περιστασιακή πρόληψη, αλλά προτείνει προγράμματα πρόληψης που ξεπερνούν τις παραδοσιακές προσεγγίσεις και εστιάζει στους βαθύτερες παράγοντες που ευνοούν την εμφάνιση της εγκληματικότητας και της θυματοποίησης.¹⁵

Στην κοινωνική ανάπτυξη και στην πρόληψη του εγκλήματος κεντρική θέση κατέχει η κοινωνικοποίηση και η παιδεία των νέων, οι οποίες μπορούν και πρέπει να τους εμπνέουν υγιή πρότυπα και στάσεις ζωής. Ο ρόλος της παιδείας είναι ιδιαίτερα σημαντικός στην προσωπική ανάπτυξη και την ευημερία, καθώς εμπνέει στους νέους εκείνες τις αξίες, στάσεις, συμπεριφορές και δεξιότητες που προάγουν την κοινωνική ανάπτυξη. Έτσι, μια παιδεία που καλλιεργεί συναισθήματα αλληλεγγύης και ισότητας προς τους άλλους, κατανόησης προς την διαφορετικότητα στην κουλτούρα, τον πολιτισμό, τη θρησκεία και τις πεποιθήσεις, που καλλιεργεί μια συλλογική κοινωνική συνείδηση, χωρίς προκαταλήψεις, αλλά με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί να λειτουργήσει κατασταλτικά στην εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών από τους νέους.

Η ΠΕΚΑ, επομένως, αποτελεί μια μακροπρόθεσμη προληπτική πολιτική, που στοχεύει να βελτιώσει την ευημερία και την ποιότητα της ζωής εκείνων που είναι

¹⁴ Βλ. Lavertue, R., Migneault, I. (2001), “*Making our Communities safer for everyone*”, Departmental Crime Prevention Policy, Government of Québec, November 2001, σελ 9.

¹⁵ Βλ. Μαγγανά, Α. (1999), «Μέθοδοι πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας: Η Καναδική εμπειρία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 4/1999, σελ. 392.

περισσότερο σε κίνδυνο. Έτσι, οι παρεμβάσεις πρέπει να ικανοποιούν τις μεταβαλλόμενες ανάγκες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια των διάφορων εξελικτικών σταδίων της ζωής ενός ατόμου που βρίσκεται σε κίνδυνο. Σήμερα, η ΠΕΚΑ αποτελεί ουσιαστικό μέρος κάθε σημαντικής προσπάθειας πρόληψης του εγκλήματος.

2. Η φαινομενολογία της νεανικής παραβατικότητας

Τα τελευταία χρόνια επισημαίνεται διεθνώς μια διαφοροποίηση στην παραβατικότητα των ανηλίκων τόσο ποιοτική όσο και ποσοτική. Εμφανίζονται νέες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς, που τις περισσότερες φορές, φαίνεται να είναι απόρροια του συνδυασμού της συνεχούς ποινικοποίησης συμπεριφορών και των κοινωνικών αλλαγών που ευνοούν την εμφάνιση νέων αντικοινωνικών συμπεριφορών από τους νέους. Μεταξύ αυτών των νέων μορφών οι βανδαλισμοί και τα βίαια εγκλήματα, όπως οι σωματικές βλάβες κατέχουν κεντρική θέση, με πολύ μικρότερη, ωστόσο συχνότητα. Σε κάποιες χώρες, μάλιστα, η κατοχή όπλων, οι ληστείες και οι σεξουαλικές επιθέσεις γνωρίζουν μεγάλη έξαρση μεταξύ των νέων. Θα λέγαμε ότι οι νέες αυτές μορφές αδικημάτων αποτελούν περισσότερο μια μορφή αντίδρασης και διαμαρτυρίας των νέων στις κοινωνικές αλλαγές που εκμηδενίζουν και ισοπεδώνουν τη φωνή τους.

Στην Ελλάδα, οι νέες τάσεις στις μορφές παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων έρχονται με πιο αργούς ρυθμούς με αποτέλεσμα οι βασικότερες κατηγορίες αδικημάτων που διαπράττονται από ανήλικους να αφορούν ως επί το πλείστον τους ειδικούς ποινικούς νόμους, όπως παραβάσεις ΚΟΚ, ακολουθούν οι σωματικές βλάβες και τα αδικήματα κατά της περιουσίας, που συνήθως αφορούν κλοπές.¹⁶ Όσον αφορά την ποσοτική εικόνα, θα λέγαμε ότι, παρουσιάζει διακυμάνσεις με κάποια μικρή αυξητική τάση, η οποία είναι μεγαλύτερη κυρίως μετά τη δεκαετία του '90. Ειδικότερα, αυξητική τάση παρουσιάζουν οι παραβάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών.¹⁷ Στη χώρα μας, γενικά, η βίαιη συμπεριφορά των νέων γίνεται κυρίως αντιληπτή στους αθλητικούς χώρους (γήπεδα), ενώ οι συμμορίες ανηλίκων έχουν συνήθως περιστασιακό χαρακτήρα.

¹⁶ Βλ. Κουράκης, Ν. (1999), *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία: θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα (Juvenile delinquents and society: a study of the fundamental values, institutions and juvenile delinquency in Greece)*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 113.

¹⁷ Βλ. Κουράκης, Ν. (2000), «Παραβατικότητα εφήβων 1983-1996: Συμπεράσματα μιας έρευνας», *Ποινική Δικαιοσύνη 2/2000*, σελ 185.

3. Η ερμηνεία της νεανικής παραβατικότητας

Η ερμηνεία της νεανικής παραβατικής συμπεριφοράς αποτελεί κεντρικό σημείο πολλών θεωρητικών και εμπειρικών προσεγγίσεων, που προέρχονται από διάφορους επιστημονικούς χώρους. Παρακάτω θα επιχειρηθεί μια συνοπτική παρουσίαση των επικρατέστερων θεωριών και ερευνών που επιχειρούν να προσεγγίσουν την παραβατική συμπεριφορά μέσα από τη δική της σκοπιά η καθεμία.

3.1. Ατομικές προσεγγίσεις

Οι πρώτες αιτιώδεις συσχετίσεις του εγκληματικού φαινομένου, βάσει εμπειρικών δεδομένων, βασίστηκαν, κυρίως, σε ατομικές προσεγγίσεις. Σύμφωνα με αυτές τα αίτια της εγκληματικής συμπεριφοράς πρέπει να αναζητηθούν στα ιδιότυπα ατομικά χαρακτηριστικά του εγκληματία. Ειδικότερα, μελετούν την επίδραση των βιολογικών και ψυχολογικών/ ψυχοπαθολογικών παραγόντων, καθώς και των ατομικών γνωρισμάτων του φύλου και της ηλικίας στην εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς.

3.1.1. Βιολογικοί παράγοντες

Οι θεωρίες που επιχειρούν να συνδέσουν την παραβατική συμπεριφορά με βιολογικούς παράγοντες είναι επηρεασμένες από τις απόψεις που επικράτησαν στις αρχές του 19^{ου} αιώνα με την εμφάνιση της Ιταλικής Θετικής Σχολής όταν επιχειρήθηκε να ερμηνευτεί το εγκληματικό φαινόμενο ως απόρροια των ιδιαίτερων βιολογικών χαρακτηριστικών του εγκληματία. Ο Gall¹⁸ (1758-1828) προγενέστερος των ιταλών θετικιστών ήταν από τους πρώτους που επιχείρησε μέσα από ανατομικές έρευνες να συνδέσει περιοχές του εγκεφάλου με την ανθρώπινη και συγκεκριμένα την εγκληματική συμπεριφορά.

¹⁸ Βλ. Χάιδου, Α. (1996), *Θετικιστική Εγκληματολογία: Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ 23.

Οι έρευνες που ερμηνεύουν τη νεανική παραβατικότητα μέσα από βιολογικές προσεγγίσεις αφορούν, συνήθως, παράγοντες που συνδέονται με γενετικές και χρωμοσωματικές ανωμαλίες, μεταλλαγές των γονιδίων, οργανικές και ενδοκρινολογικές δυσλειτουργίες, κληρονομικούς παράγοντες, τη σωματική τυπολογία και τα χαρακτηριστικά της φυσιογνωμίας.¹⁹

Η μελέτη των χρωμοσωμάτων είναι συνήθης στις προσεγγίσεις αυτές. Ο G. Mendel ήταν αυτός που πρώτος συσχέτισε τον 19^ο αιώνα την επιθετικότητα με εσφαλμένο ζεύγος χρωμοσωμάτων.²⁰ Επιπλέον, η αγγλίδα ιατρός Patricia Jacobs σε έρευνες που διεξήγαγε σε κρατούμενους φυλακών διαπίστωσε ασυνήθεις συνδυασμούς χρωμοσωμάτων.²¹

Άλλες έρευνες κάνουν συγκρίσεις μεταξύ μονοζυγωτικών και διζυγωτικών διδύμων προκειμένου να μελετήσουν την επίδραση των βιολογικών παραγόντων στην παραβατική συμπεριφορά. Ο K. Christiansen (1974) μελετώντας στη Δανία 3.586 ζεύγη διδύμων διαπίστωσε ότι η ταύτιση της παραβατικής συμπεριφοράς ήταν υπερδιπλάσια στα μονοζυγωτικά αδέρφια (52% έναντι 22%), δηλαδή 2,4 φορές μεγαλύτερη.²²

Τέλος, οι έρευνες που μελετούν την κληρονομικότητα της παραβατικής συμπεριφοράς γίνονται σε υιοθετημένα παιδιά και εξετάζουν τη σχέση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων που υιοθετήθηκαν σε πολύ μικρή ηλικία από μη συγγενείς με εκείνη των φυσικών τους γονέων. Οι Hutchings και Mednick²³ μελέτησαν τα αρχεία των υιοθεσιών της Κοπεγχάγης των ετών 1924-1947.

¹⁹ Βλ. Φαρσεδάκη, Ι. (1985), *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 37.

²⁰ Βλ. Ζαραφονίτου, Χ. (1995), *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 72.

²¹ Βλ. στο ίδιο, σελ. 72.

²² Βλ. Φαρσεδάκη, Ι. (1985), *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 39.

²³ Βλ. Φαρσεδάκη, Ι. (1985), *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 40.

Διαπίστωσαν ότι τα παιδιά γίνονταν παραβατικά σε ποσοστό 13,5% στην περίπτωση που ούτε ο φυσικός ούτε ο θετός τους πατέρας ήταν παραβατικός, σε ποσοστό 20%, αν μόνο ο φυσικός πατέρας ήταν παραβατικός και σε ποσοστό 24,5% αν και οι δύο πατέρες ήταν παραβατικοί.

Παρά το γεγονός ότι ο συσχετισμός της εγκληματικής συμπεριφοράς με βιολογικούς παράγοντες δεν έχει θεμελιωθεί επιστημονικά και καμία θεωρία δεν συνδέει κατά τρόπο πειστικό το έγκλημα με βιολογικής προέλευσης παράγοντες, εντούτοις, οι ατομικές προσεγγίσεις τυγχάνουν υποστήριξης μέχρι και στις μέρες μας, ιδίως από τους κατέχοντες την εξουσία, καθώς απαλλάσσουν την κοινωνία από την ευθύνη και αποδίδουν στην ιδιαίτερη βιολογική σύσταση του ατόμου την αποκλειστική ευθύνη για τις πράξεις του. Επιπλέον, οι βιολογικοί παράγοντες βασίζονται σε μια θετικιστική εννοιολόγηση του εγκλήματος, πράγμα το οποίο δε συνάδει με το δυναμικό χαρακτήρα του εγκλήματος ως κοινωνικού και κατ' επέκταση δυναμικού φαινομένου προσδιοριζόμενου από το συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο στο οποίο εκδηλώνεται. Συνεπώς, δε νοείται προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου χωρίς τον προσδιορισμό του περιβαλλοντικού πλαισίου στο οποίο λαμβάνει χώρα.

3.1.2. Ψυχολογικοί παράγοντες

Οι θεωρίες που βασίζονται στους ψυχολογικούς παράγοντες για την ερμηνεία της παραβατικής συμπεριφοράς εστιάζουν στην υπόθεση ότι τα άτομα που παρουσιάζουν ψυχολογικές «ανωμαλίες» δεν έχουν την ικανότητα του αυτο-ελέγχου ούτε της διάκρισης μεταξύ αξιόποινης ή μη πράξης.²⁴ Συνεπώς, οι ψυχικές

²⁴ Βλ. Hollingsworth, D. (1982), *“The impact of Neuropsychology and Dysfunction on child development”*, στο *Early Childhood Intervention and Juvenile Delinquency* των Dutille, F., Foust, C., Webster, R. (1982), Lexington Books, D.C. Health and Company, Massachusetts, σελ. 41. Βλ. επίσης, Ζαραφωνίτου, Χ. (1995), *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ 76.

διαταραχές ή ανωμαλίες και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, όπως η επιθετικότητα συνδέονται με την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών.

Στο πεδίο αυτό έχουν διεξαχθεί, επίσης, αρκετές έρευνες. Μια έρευνα των Lindqvist & Allebeck²⁵ στη Στοκχόλμη μελέτησε ένα δείγμα ατόμων το οποίο έπασχε από σχιζοφρένεια και βρισκόταν υπό ιατρική παρακολούθηση για 14 χρόνια. Τα αποτελέσματα της σύγκρισης του δείγματος αυτού με δείγμα των κατοίκων της περιοχής έδειξαν ότι οι πρώτοι είχαν μεγαλύτερη εμπλοκή στο έγκλημα. Επιπλέον, τα εγκλήματα βίας της ομάδας αυτής ήταν τέσσερις φορές περισσότερα από εκείνα του πληθυσμού της περιοχής.

Ωστόσο, οι συσχετισμοί της παραπάνω προσέγγισης αντικρούστηκαν. Οι Sutherland & Cressey διέψευσαν μέσα από ερευνητικά δεδομένα τη θεωρία της ψυχοπαθητικής προσωπικότητας.²⁶

Ο A. Aichhorn²⁷ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα συνδέει τη διαμόρφωση της αντικοινωνικής προσωπικότητας με τη μίμηση από το παιδί της συμπεριφοράς των γονέων του. Επιπλέον, ο Ericson υπογραμμίζει τη σημασία της εφηβείας στη διαμόρφωση της προσωπικότητας, καθώς και τη σημασία της υποστήριξης του εφήβου από το οικογενειακό περιβάλλον κατά τα «ξεσπάσματα» της περιόδου αυτής. Από την άλλη, η αντίδραση της κοινωνίας απέναντι σε αυτά και ο χαρακτηρισμός του εφήβου ως παραβατικός λειτουργεί στιγματιστικά και στα πλαίσια της αλληλεπίδρασης μπορεί να τον οδηγήσει στην εσωτερίκευση της ταυτότητας του εγκληματία και την υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς.

²⁵ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χ. (1995), *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 79.

²⁶ Βλ. στο ίδιο, σελ. 82.

²⁷ Βλ. Χάιδου, Α. (1996), *Θετικιστική Εγκληματολογία: Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 112.

Ο δείκτης ευφυΐας (I.Q.) μελετήθηκε, μεταξύ άλλων, από τους Wolfgang, Figlio & Sellin²⁸ στην έρευνα της Φιλαδέλφειας (1972), χωρίς ωστόσο να θεμελιωθεί κάποια ισχυρή σχέση με την εγκληματική συμπεριφορά. Συγκεκριμένα, διαπίστωσαν ότι ο δείκτης ευφυΐας της πλειοψηφίας των συλληφθέντων ήταν 101, ενώ των μη συλληφθέντων ήταν 108.

3.1.3. Φύλο & Ηλικία

Το γεγονός ότι οι άνδρες υπεραντιπροσωπεύονται ανέκαθεν στις επίσημες στατιστικές της δικαιοσύνης σε σχέση με τις γυναίκες έχει σαν αποτέλεσμα πολλές έρευνες να συσχετίζουν το φύλο με την εμφάνιση ή μη παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς και την ένταση και τη συχνότητά της. Η γυναικεία εγκληματικότητα διαφοροποιείται τόσο ποσοτικά από εκείνη των ανδρών, εφόσον κυμαίνεται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα, όσο και ποιοτικά ως προς τα είδη των αδικημάτων που χαρακτηρίζονται ως μικρότερης βαρύτητας. Η εικόνα αυτή αποτελεί, ενδεχομένως, συνάρτηση τόσο της σωματικής διάπλασης των ανδρών που τους επιτρέπει τη διάπραξη βαρύτερων αδικημάτων όσο και της διαφορετικής κοινωνικοποίησης στους ρόλους των δύο φύλων.

Επίσης, ο ρόλος της ηλικίας τόσο στην έναρξη όσο και στη διακοπή της παραβατικής συμπεριφοράς έχει μελετηθεί από πολλές έρευνες. Κάποιες από αυτές υποστηρίζουν ότι η πρόωμη εμπλοκή στην εγκληματικότητα συνδέεται με μεγαλύτερες πιθανότητες υποτροπής. Μια από αυτές είναι εκείνη των Mannheim & Wilkins²⁹, που μελέτησαν ανήλικους που είχαν τοποθετηθεί σε ιδρύματα τύπου Borstal της Αγγλίας το διάστημα 1946-1947. Από αυτούς που είχαν κριθεί ένοχοι σε ηλικία μικρότερη των 12 ετών, το 65% υποτροπίασαν το διάστημα της παρατήρησης.

²⁸ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χ. (1995), *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ 82.

²⁹ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χ. (1995), *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ 88.

Από αυτούς που καταδικάστηκαν για πρώτη φορά σε ηλικία 13-15, υποτροπίασε το 54%, ενώ από αυτούς που καταδικάστηκαν για πρώτη φορά σε ηλικία 16-21 ετών, υποτροπίασε το 46%.

Άλλες έρευνες, όπως εκείνη των Glueck³⁰ διατύπωσαν την άποψη ότι η εγκληματικότητα δεν αποτελεί δείγμα παρατεταμένης υποτροπής, αλλά εξαρτάται από τη διαδικασία ωρίμανσης της προσωπικότητας. Συγκεκριμένα, διαπίστωσαν ότι οι μισοί από τους ανήλικους παραβάτες του δείγματος που μελετούσαν έπαψαν να απασχολούν την ποινική δικαιοσύνη μετά την ηλικία των 25-31 ετών, όταν δηλαδή είχε επέλθει η ωρίμανση της προσωπικότητας.

3.2. Προσεγγίσεις κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων

Η επίδραση των κοινωνικών παραγόντων στην εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών έχει συνδεθεί με διάφορες μεταβλητές και παράγοντες κοινωνικοποίησης. Ορισμένες μεταβλητές αποτελούν η κοινωνική τάξη, οι οικονομικοί παράγοντες, οι περιβαλλοντικοί και γεωγραφικοί παράγοντες, οι κοινωνικές αλλαγές (π.χ. αστικοποίηση και μετανάστευση), καθώς και η επίδραση των βασικότερων κοινωνικοποιητικών φορέων, όπως η οικογένεια, το σχολείο, οι φίλοι, η εργασία και τα Μ.Μ.Ε.

3.2.1 Θεωρίες

- **Θεωρία της ανομίας**

³⁰ Βλ. στο ίδιο, σελ. 88.

Σύμφωνα με τη *θεωρία της ανομίας* του Merton³¹, που συγκαταλέγεται μεταξύ των θεωριών ώθησης ή πίεσης, η παραβατική συμπεριφορά προκύπτει από το χάσμα μεταξύ κοινωνικά αποδεκτών στόχων και διαθέσιμων μέσων ή αλλιώς ευκαιριών για την επίτευξη των στόχων αυτών. Οι νέοι που ανήκουν σε χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις βιώνοντας την αποστέρηση από την έλλειψη των μέσων για να επιτύχουν τους κοινωνικά αποδεκτούς στόχους αντιδρούν, υπό την πίεση αυτή, είτε απορρίπτοντας τους πολιτιστικούς στόχους ή τα νόμιμα μέσα (απόσυρση ή τυπολατρεία), είτε χρησιμοποιώντας παράνομα μέσα για την επίτευξη των στόχων (νεωτερισμός), είτε ανατρέποντας και υποκαθιστώντας τα μέσα και τους στόχους με άλλα (επαναστατική στάση). Έτσι, η εγκληματικότητα των νέων ερμηνεύεται μέσα από την κοινωνική δομή.

Η κριτική που ασκείται στη θεωρία της ανομίας είναι ότι υποστηρίζει ότι η μεγαλύτερη παραβατικότητα συγκεντρώνεται στις χαμηλότερες τάξεις, ενώ η έρευνα επιβεβαιώνει μόνο την ασθενή σχέση μεταξύ κοινωνικής τάξης και παραβατικότητας.

▪ *Υποπολιτισμικές θεωρίες*

Οι *υποπολιτισμικές θεωρίες* υποστηρίζουν ότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα της συμμετοχής του ατόμου σε κάποια υποπολιτισμική ομάδα (υποκουλτούρα / subculture).³²

Ο A. Cohen (1955) υποστηρίζει ότι η παραβατικότητα αποτελεί συνέπεια των δυσχερειών που συναντούν τα παιδιά που ανήκουν στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις κατά την κοινωνικοποίησή τους, καθώς εσωτερικεύουν τους κανόνες, τις αξίες και τα πρότυπα της μεσαίας τάξης, στη βάση των οποίων κοινωνικοποιούνται από το

³¹ Βλ. Downes, D. & Rock, P. (1988), *Understanding Deviance: A guide to the Sociology of Crime and Rule Breaking*, second edition, Clarendon Press, Oxford, σελ. 119.

³² Η υποκουλτούρα, αναφέρεται σε ένα κοινωνικό σύστημα αξιών και συμπεριφοράς, το οποίο υπάρχει κάτω από το υπερκείμενο σύστημα και αποτελεί μέρος αυτού [Βλ. Clinard, B. & Meier, F. (1979), *Sociology of Deviant Behavior* (5th ed.), Holt Rinehart and Winston, New York, σελ. 7].

σχολείο που, όμως, έρχονται σε αντίφαση με αυτά της οικογένειάς τους. Έτσι, νιώθουν απογοήτευση για την κοινωνική τους τάξη και αντιδρούν αποδεχόμενοι εγκληματικούς κανόνες στα πλαίσια της υποπολιτισμικής ομάδας. Η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά στα πλαίσια της ομάδας βρίσκεται σε απόλυτη αρμονία με τις αξίες και τους κανόνες της και αποτελεί τη δική της κουλτούρα. Η θεωρία αυτή ερμηνεύει, κυρίως, τη συμπεριφορά των ανηλίκων που είναι μέλη συμμοριών.

- ***Θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού***

Η *θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού*³³ του Sutherland (1939) και αργότερα του Cressey (1970), εντάσσεται στις *θεωρίες μάθησης ή κοινωνικοποίησης*. Σύμφωνα με αυτή, η παραβατική συμπεριφορά μαθαίνεται κατά τον ίδιο τρόπο που μαθαίνεται και κάθε άλλη κοινωνικά συμβατική συμπεριφορά μέσα από την επαφή με άλλους ανθρώπους στα πλαίσια μιας ομάδας. Ο διαφορικός συγχρωτισμός αποτελεί την αιτιώδη διαδικασία που οδηγεί στην παραβατικότητα και καθορίζεται από τη διάρκεια, τη συχνότητα και την ένταση των επαφών με παραβατικά άτομα. Βασική αιτία του διαφορικού συγχρωτισμού αποτελεί η πολιτιστική σύγκρουση.

Η κριτική αυτής της προσέγγισης έγκειται στο ότι τα εμπειρικά δεδομένα δεν στοιχειοθετούν κάποια άμεση σύνδεση του συγχρωτισμού με την παραβατική συμπεριφορά, χωρίς ωστόσο, να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η ομάδα στην οποία ανήκει το άτομο επιδρά στην παραβατική ή μη συμπεριφορά του.

- ***Θεωρίες κοινωνικού ελέγχου***

³³ Βλ. Φαρσεδάκη, Ι. (1985), *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ 111.

Οι θεωρίες κοινωνικού ελέγχου υποστηρίζουν ότι οι κοινωνικοί δεσμοί παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη ή μη παραβατικών συμπεριφορών. Έτσι, η κατάλληλη κοινωνικοποίηση αναπτύσσει τον αυτοέλεγχο και την εσωτερική αυτοσυγκράτηση στο άτομο που προλαμβάνουν την παραβατικότητα. Ενώ, οι ασθενείς δεσμοί με την κοινωνία οδηγούν στη μη παραδοχή των καθιερωμένων κοινωνικών αξιών και κανόνων που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά και κατ' επέκταση στην απόρριψή τους.

Συγκεκριμένα, τα πορίσματα έρευνας του Hirschi³⁴ έδειξαν ότι οι στενοί δεσμοί με τους γονείς και η επιτυχία στο σχολείο αποτρέπουν τους ανήλικους από την παραβατική συμπεριφορά. Επιπλέον, η ενασχόληση με δημιουργικές δραστηριότητες οδηγεί σε κοινωνικά συμβατική συμπεριφορά, ενώ όσο λιγότερο πιστεύουν οι ανήλικοι στην υπακοή των νόμων, τόσο ευκολότερα οδηγούνται στην παράβασή τους. Η συμβολή της θεωρίας του Hirschi θεωρείται σημαντική, καθώς καταφέρνει να ερμηνεύσει την εγκληματική συμπεριφορά όλων των κοινωνικών τάξεων και δεν επικεντρώνεται στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, όπως προηγούμενες θεωρίες.

Κατά τους G. Sykes & D. Matza³⁵ οι νέοι παραβαίνουν τους κανόνες, επειδή χάνεται ο κοινωνικός έλεγχος και οδηγούνται σε μια συμπεριφορά τυχαία και απρόβλεπτα ανάλογα με το ποιες δυνάμεις θα επικρατήσουν συμβατικές ή εγκληματικές. Οι νέοι γνωρίζουν ότι η πράξη τους αποτελεί αδίκημα κατά το νόμο, θεωρούν, όμως, ότι ο νόμος δεν είναι εφαρμόσιμος στην περίπτωσή τους. Έτσι, αναπτύσσουν «τεχνικές εξουδετέρωσης» εκλογικεύοντας και δικαιολογώντας τη

³⁴ Βλ. Χάιδου, Α. (1996), *Θεωρητική Εγκληματολογία: Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 215.

³⁵ Βλ. Matza, D. (1964), *Delinquency and drift*, with a new introduction by the author, Transaction Publishers, New Brunswick, N.J, (reprint 1990, 1999), σελ. 33.
Βλ. επίσης, Φαρσεδάκη, Ι. (1985), *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ 111.

συμπεριφορά τους, πράγμα που τους επιτρέπει να απελευθερωθούν από τους ηθικούς καταναγκασμούς και τους ωθεί στην παραβατικότητα.

- ***Θεωρία της πολιτισμικής σύγκρουσης***

Σύμφωνα με τη *θεωρία της πολιτισμικής σύγκρουσης* το έγκλημα είναι αποτέλεσμα των συγκρούσεων στους κανόνες συμπεριφοράς που βιώνει το άτομο (T. Sellin και W. Miller). Συγκεκριμένα, ο Miller υποστήριξε ότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα του ιδιαίτερου συστήματος αξιών της κατώτερης τάξης, που έρχεται σε σύγκρουση με το κυρίαρχο.³⁶

Ο Sellin τονίζει τη σημασία των πολιτισμικών επιρροών. Έτσι, θεωρεί το έγκλημα ως αποτέλεσμα της υπακοής του ατόμου σε κανόνες διαφορετικούς από τους θεσμοθετημένους. Κατ' επέκταση, το έγκλημα δεν καθορίζεται από την ποιότητα της συμπεριφοράς, αλλά από το χαρακτηρισμό που του δίνουν όσοι έχουν την εξουσία.

- ***Θεωρία της ετικέτας***

Οι *θεωρίες του στιγματισμού, της αλληλεπίδρασης ή της ετικέτας* (Becker, 1963, Lemert, 1972), υποστηρίζουν ότι οι κρατούσες κοινωνικές ομάδες δημιουργούν την παραβατικότητα με τη θέσπιση κανόνων που ανάγουν σε παράβαση ορισμένες συμπεριφορές και με την εφαρμογή των κανόνων αυτών σε ορισμένα άτομα που στιγματίζονται ως παραβατικά. Οι θεωρίες αυτές ερμηνεύουν, κυρίως, τη δευτερογενή παρέκκλιση, ως απόρροια του στιγματισμού του ατόμου ως εγκληματία από τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο. Η εσωτερίκευση της ταυτότητας του εγκληματία που αποδίδεται στο άτομο καθορίζει την περαιτέρω παρέκκλιση.

³⁶ Βλ. Χάιδου, Α. (1996), *Θετικιστική Εγκληματολογία: Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 176.

- **Μαρξιστικές Θεωρίες**

Οι μαρξιστικές θεωρίες, όπως είναι αναμενόμενο, θεωρούν το έγκλημα απόρροια της ταξικής καπιταλιστικής κοινωνίας και των οικονομικών ανισοτήτων.³⁷ Συγκεκριμένα, σύμφωνα με αυτές το έγκλημα αποτελεί ένα παθολογικό κοινωνικό φαινόμενο, που τα αίτιά του δεν εντοπίζονται στη φύση του ανθρώπου, αλλά στην κοινωνική σύγκρουση, η οποία αποτελεί συνέπεια του οικονομικού και πολιτικού καθεστώτος.

- **Συνδυασμός θεωριών**

Οι παραπάνω θεωρίες αρκούνται στην προσέγγιση ή δίνουν έμφαση σε έναν μεμονωμένο παράγοντα, που κατ' αυτές είναι καθοριστικός στην εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών. Υπάρχουν, όμως και άλλες, που θεωρούν το συνδυασμό θεωριών και παραγόντων ως επιτυχέστερη προσέγγιση στην ερμηνεία της παραβατικής συμπεριφοράς. Η θεωρία του Elliott (integrated theory)³⁸ εντάσσεται στις πολυπαραγοντικές θεωρίες και ερμηνεύει την παραβατικότητα συνδυάζοντας τις θεωρίες της ανομίας, του ελέγχου και της κοινωνικής μάθησης. Έτσι, η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων ερμηνεύεται ως απόρροια του ότι το άτομο αφενός αποτυγχάνει να επιτύχει τους κοινωνικά καθορισμένους στόχους και αφετέρου οι δεσμοί του είναι πιο ισχυροί με παραβατικές ομάδες, οι οποίες κατ' επέκταση έχουν και μεγαλύτερη επίδραση στη συμπεριφορά του.

Άλλες προσεγγίσεις που συνδυάζουν στοιχεία από διάφορες θεωρίες είναι του Braithwaite (theory of reintegrative shaming)³⁹, που συνδυάζει θεωρίες ετικέτας,

³⁷ Βλ. Χάιδου, Α. (1996), Θετικιστική *Εγκληματολογία: Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 233.

³⁸ Βλ. Elliott, D., Huizinga, D., Ageton, S. (1985), *Explaining Delinquency and Drug Use*, Sage publications, Beverly Hills, California, σελ. 65.

³⁹ Βλ. Vold, G., Bernard, T., Snipes, J. (1998), *Theoretical Criminology*, 4th edition, Oxford University Press, New York, σελ. 303-304.

υποκουλτούρας, ανομίας, ελέγχου, διαφορικού συγχρωτισμού και κοινωνικής μάθησης προκειμένου να ερμηνεύσει την παραβατική συμπεριφορά.

3.2.2. Έρευνες

Οι έρευνες που παρατίθενται παρακάτω εξετάζουν την επίδραση των κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων στην εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών. Αυτές που μελετούν τις κοινωνικές μεταβλητές εστιάζουν, συνήθως, στην επίδραση των παραγόντων κοινωνικοποίησης (οικογένεια, σχολείο, παρέες συνομηλίκων, ΜΜΕ), ενώ αυτές που μελετούν τους περιβαλλοντικούς παράγοντες μελετούν το εγκληματικό φαινόμενο υπό την επίδραση του οικολογικού πλαισίου εμφάνισής του.

i. Παράγοντες κοινωνικοποίησης

➤ Η οικογένεια

Η σύνδεση του *οικογενειακού παράγοντα* και των οικογενειακών μεταβλητών με την παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών ερευνών. Η οικογένεια αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τη διαμόρφωση της ώριμης και αυτόνομης προσωπικότητας του παιδιού. Στα πλαίσια της οικογένειας το παιδί μαθαίνει τις κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές, τις αξίες, τους κοινωνικούς κανόνες, τα πρότυπα των ρόλων, καθώς και την ικανότητα να αναπτύσσει κοινωνικές σχέσεις. Συνεπώς, η οικογένεια καθορίζει τη στάση ζωής που θα υιοθετήσει το παιδί. Έτσι, οικογένειες που διαπνέονται από ισχυρούς δεσμούς στοργής και αγάπης, που εμπνέουν ασφάλεια και ηρεμία δημιουργούν υγιείς και ανεξάρτητες προσωπικότητες. Αυτά τα παιδιά είναι λιγότερο πιθανό να εμπλακούν σε παραβατικές συμπεριφορές και την κατάχρηση ουσιών.

Αντιθέτως, οι οικογένειες που χαρακτηρίζονται από χαλαρούς δεσμούς, έλλειψη σεβασμού, έλλειψη φροντίδας και στοργής, οικογενειακές διαμάχες, ενδοοικογενειακή βία και οι διασπασμένες οικογένειες (όχι μόνο δομικά, αλλά κυρίως, λειτουργικά) δημιουργούν ένα πλαίσιο ανασφάλειας και μη υποστηρικτικής οικογενειακής ζωής, που σπρώχνει το παιδί έξω από το σπίτι καθιστώντας το ευάλωτο σε εξωτερικούς κινδύνους.⁴⁰ Επιπλέον, το οικογενειακό ιστορικό χρήσης ναρκωτικών, η εγκληματικότητα των γονέων, το μέγεθος της οικογένειας, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση και οι συνθήκες διαβίωσης της οικογένειας μπορεί να αυξήσουν τους παράγοντες κινδύνου για τα παιδιά.⁴¹ Άλλωστε, οι μη αποτελεσματικές πρακτικές διαχείρισης της οικογένειας (η ελλιπής γονική επίβλεψη, η γονική απόρριψη, η γονική πειθαρχία, η ανεκτικότητα των γονέων) έχουν αναδειχθεί από πολλές έρευνες ως καθοριστικές στην εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών από τα παιδιά.⁴²

Οι Glueck⁴³ μελέτησαν 500 παραβατικά και 500 μη παραβατικά αγόρια για 10 χρόνια στη Βοστώνη και κατέληξαν μεταξύ άλλων στα εξής συμπεράσματα όσον αφορά το ρόλο της οικογένειας:

Η γενική εικόνα που προκύπτει είναι πως το οικογενειακό περιβάλλον των παραβατικών ανηλίκων είναι λιγότερο θετικό απ' ό,τι εκείνο της ομάδας ελέγχου. Επισημαίνεται η έλλειψη στοργής προς τα παιδιά, ειδικά όσον αφορά τους πατέρες, η έλλειψη των κατάλληλων συνθηκών διαβίωσης, η απουσία οικογενειακής

⁴⁰ Βλ. Hawkins, D. (1996), *Delinquency and Crime: current theories*, Cambridge University Press, Cambridge, σελ. 90.

⁴¹ Βλ. Hirschi, T. & Gottfredson, M. (1994), *The generality of deviance*, Transaction Publishers, U.S.A., σελ. 48.

Βλ. επίσης, Wu, P. & Kandel, D. (1995), "*The roles of Mothers and Fathers in Intergenerational Behaviour Transmission: The Case of Smoking and Delinquency*", στο *Drugs, Crime, and Other Deviant adaptation: Longitudinal Studies*, του Kaplan, H. (1995), Plenum Press, New York, σελ. 49.

⁴² Βλ. Gullotta, T., Adams, G., Montemayor, R. (1998), *Delinquent violent youth: Theory and Interventions*, Sage, U.S.A., σελ. 54.

⁴³ Βλ. Φαρσεδάκη, Ι. (1985), *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 56.

σταθερότητας και ασφάλειας για την ανάπτυξη των παιδιών. Το οικογενειακό περιβάλλον των γονέων των παραβατικών ανηλίκων παρουσιάζει μεγαλύτερα ποσοστά πνευματικής καθυστέρησης, συναισθηματικών διαταραχών, συγκρούσεων μεταξύ των γονέων, αλκοολισμού και εγκληματικότητας.

Επιπλέον, στο 70% των περιπτώσεων των παραβατικών ανηλίκων οι γονείς τους καταφεύγουν σε εσφαλμένα και αυστηρά μέτρα τιμώρησης για να επιτύχουν την πειθαρχησή τους, ενώ η παντελής απουσία επίβλεψης είναι πολύ πιο συχνή στους παραβατικούς ανηλικούς παρά στους μη παραβατικούς.

Σε νεότερη έρευνά τους διαπιστώνουν ότι το 65% των περιπτώσεων που ερευνήθηκαν παρουσίαζαν ως κύρια αιτιώδη προϋπόθεση παραβατικότητας την αστάθεια του οικογενειακού περιβάλλοντος και τις αναποτελεσματικές πρακτικές των γονέων.

Εκτός από τους οικογενειακούς παράγοντες, οι Glueck συνέδεσαν την παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων με άσχημες συνθήκες διαβίωσης, κακή σχολική επίδοση, απόρριψη του σχολείου και της εργασίας, επιθετικότητα προς το κοινωνικό περιβάλλον και συναισθηματική αστάθεια.⁴⁴

Άλλη μια από τις ιστορικές έρευνες που μελετούν την επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος στην παραβατικότητα των ανηλίκων είναι εκείνη των Mc Cord & Zola⁴⁵, οι οποίοι μελετώντας δείγμα αγοριών κατέληξαν στα εξής συμπεράσματα:

Η αδιαφορία των γονέων και η αυστηρή πειθαρχία αποτελούν κοινούς παράγοντες μεταξύ των παραβατικών ανηλίκων, χωρίς ωστόσο να εξηγούν επαρκώς από μόνες τους τη γένεση της παραβατικής συμπεριφοράς. Κατά τους Mc Cord, η συμπεριφορά και η προσωπικότητα των γονέων προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό την

⁴⁴ Βλ. Glueck, S. & E. (1940), *Juvenile delinquents grown up*, The Commonwealth Fund, New York, σελ. 5-14.

⁴⁵ Βλ. Mc Cord, W. & J., Zola, I. (1959), *Origins of Crime*, Columbia University Press, New York.

παραβατική συμπεριφορά των παιδιών τους, καθώς διαπιστώνουν ότι παιδιά που έχουν γονείς με εγκληματικό παρελθόν έχουν περισσότερες πιθανότητες να γίνουν και τα ίδια παραβατικά.

Επιπροσθέτως, η εμπειρία της φτώχειας στην ηλικία της ανάπτυξης είναι μία ευρέως ερευνημένη μεταβλητή ως παράγοντας που αυξάνει τον κίνδυνο συμμετοχής των νέων στην παραβατικότητα.

Η φτώχεια καθεαυτή δεν οδηγεί το άτομο στην παραβατικότητα, καλλιεργεί όμως τους όρους, καθώς μέσα από την αποστέρηση των υλικών αγαθών δημιουργεί ψυχολογική πίεση και αισθήματα ανασφάλειας και αβεβαιότητας που οδηγούν σε συναισθηματική και κοινωνική αστάθεια. Οι περισσότερες μελέτες που έχουν γίνει στο συγκεκριμένο πεδίο συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά που μεγάλωσαν σε οικογένειες χαμηλού εισοδήματος έχουν λιγότερη πρόσβαση σε μέσα, όπως εκπαίδευση, με παρεπόμενες συνέπειες τη φτωχή ακαδημαϊκή επίδοση, τα προβλήματα στο σχολείο και τα εργασιακά αδιέξοδα.

Η έρευνα του Πανεπιστημίου του Cambridge (Cambridge Study in Delinquent Development)⁴⁶ σε ένα από τα στάδια αξιολόγησης των πορισμάτων της, το 1982, έδειξε ότι τα ανήλικα αγόρια που συγκέντρωναν τα παρακάτω χαρακτηριστικά είχαν περισσότερες πιθανότητες να εμπλακούν σε παραβατική συμπεριφορά:

- Προέλευση από χαμηλού εισοδήματος οικογένεια. Από τα 93 αγόρια που είχαν το χαρακτηριστικό αυτό, το 33,3% εκδήλωσε παραβατική συμπεριφορά.
- Προέλευση από πολυμελή οικογένεια (πάνω από τέσσερα παιδιά). Από τα 99 αγόρια, το 32,3% εκδήλωσε παραβατική συμπεριφορά.

⁴⁶ Βλ. West, D. J. (1982), *Delinquency: Its roots, careers and prospects*, Heinemann, London, σελ. 29-30.

- Γονείς που δεν ανταποκρίνονταν επαρκώς στα γονεϊκά τους καθήκοντα. Από τα 96 αγόρια, το 32,3% εκδήλωσε παραβατική συμπεριφορά.
- Γονείς με ιστορικό παραβατικής συμπεριφοράς. Από τα 103 αγόρια, το 37,9% εκδήλωσε παραβατική συμπεριφορά.

➤ *Το σχολείο*

Το *σχολείο* αποτελεί, μετά την οικογένεια, τον αμέσως επόμενο σημαντικό φορέα κοινωνικοποίησης. Το σκασιαρχείο, οι αδικαιολόγητες και συνεχείς απουσίες από το σχολείο, η χαμηλή σχολική επίδοση, η ανάρμοστη συμπεριφορά, η αρνητική στάση απέναντι στο σχολείο και τη μάθηση συνδέονται με μια υψηλότερη πιθανότητα συμμετοχής σε παραβατικές συμπεριφορές.⁴⁷

Η σύνδεση μεταξύ της εκπαιδευτικής εμπειρίας και της εγκληματικότητας γίνεται μέσα από διάφορα θεωρητικά πλαίσια. Στα πλαίσια της θεωρίας του ελέγχου, για παράδειγμα, η χαμηλή ακαδημαϊκή επίδοση μπορεί να εμποδίσει τη σύνδεση των παιδιών με τους συμβατικούς κανόνες αποκόπτοντάς τα από τους εσωτερικούς ελέγχους που αποθαρρύνουν την εγκληματική συμπεριφορά. Αντιθέτως, μαθητές που δοκιμάζουν υψηλή σχολική επίδοση και αισθάνονται συνδεδεμένοι με το σχολείο τους είναι λιγότερο πιθανό να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά, καθώς υποστηρίζονται από διάφορους προστατευτικούς παράγοντες, όπως τις υψηλές προσδοκίες που έχει η κοινωνία γι' αυτούς, τους θετικούς δεσμούς με τους γονείς και την οικογένεια και τη συναναστροφή με «καλές» παρέες.

⁴⁷ Βλ. Gullotta, T., Adams, G., Montemayor, R. (1998), *Delinquent violent youth: Theory and Interventions*, Sage, U.S.A., σελ. 70.

Βλ. επίσης Sampson, R. & Laub, J. (1993), *Crime in the making: pathways and turning points through life*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, σελ. 99.

και Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (2001), *Μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβεία: ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου*, Gutenberg, Αθήνα, σελ. 140.

Οι Glueck⁴⁸ διερεύνησαν μεταξύ άλλων και τη σχέση μεταξύ σχολικής επίδοσης και παραβατικής συμπεριφοράς. Διαπίστωσαν ότι διπλάσιοι οι παραβατικοί ανήλικοι απ' ό,τι οι μη παραβατικοί βρίσκονταν τουλάχιστον δύο τάξεις χαμηλότερα από εκείνη που θα έπρεπε να βρίσκονται με βάση την ηλικία τους. Οι αδικαιολόγητες απουσίες (το 64% του δείγματος έκανε αδικαιολόγητες απουσίες) και η χαμηλή επίδοση ήταν, επίσης, χαρακτηριστικά των παραβατικών ανηλίκων. Η διακοπή της φοίτησης από το σχολείο ήταν απόρροια τόσο οικονομικών δυσχερειών της οικογένειας που ανάγκαζαν τους ανήλικους να εργαστούν τόσο και της δικής τους επιθυμίας.

➤ **Οι παρέες συνομηλίκων**

Ο νέοι άνθρωποι έχουν ανάγκη να ανήκουν και να γίνονται αποδεκτοί σε μία ομάδα συνομηλίκων με αποτέλεσμα να υιοθετούν συμπεριφορές που γίνονται αποδεκτές στα πλαίσια αυτής. Ο ρόλος των φίλων, της παρέας και γενικά των συνομηλίκων στην εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών ερευνών. Οι περισσότερες από αυτές μελετούν τις νεανικές συμμορίες μέσα από τα θεωρητικά σχήματα των υποπολιτισμικών, κυρίως, προσεγγίσεων. Οι έρευνες αυτές καταδεικνύουν πως οι περισσότεροι νεαροί παραβάτες έχουν φίλους, επίσης, παραβάτες και μάλιστα στις περισσότερες παραβατικές πράξεις δρουν από κοινού με αυτούς.⁴⁹ Επιπλέον, υποστηρίζουν ότι οι νέοι που είναι μέλη συμμοριών είναι συνήθως πιο παραβατικοί από τους συνομηλίκους τους που δεν είναι.

⁴⁸ Βλ. Glueck, S. & E. (1940), *Juvenile delinquents grown up*, The Commonwealth Fund, New York, σελ. 10-11.

⁴⁹ Βλ. West, D. & Farrington, D. (1973), *Who becomes delinquent?*, Heinemann, London, σελ. 155. Βλ. επίσης, Gullotta, T., Adams, G., Montemayor, R. (1998), *Delinquent violent youth: Theory and Interventions*, Sage, U.S.A., σελ. 68. και Sampson, R. & Laub, J. (1993), *Crime in the making: pathways and turning points through life*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, σελ. 104.

Η συναναστροφή με παραβατικούς συνομηλίκους μπορεί να έχει συνέπειες τόσο στη σχολική επίδοση όσο και την παραβατική συμπεριφορά. Η έρευνα των Shaw και McKay⁵⁰ επιβεβαιώνει το συσχετισμό αυτό δείχνοντας ότι πάνω από το 80% των συλληφθέντων ανηλίκων έδρασαν από κοινού με φίλους. Επιπλέον, οι Glueck διαπίστωσαν ότι οι παραβατικοί ανήλικοι αναζητούν παρέες ομοίων τους. Όπως και άλλες έρευνες (Elliot & Ageton, 1980)⁵¹ κατέληξαν σε παρόμοιους συσχετισμούς.

➤ Άλλοι παράγοντες

Οι κοινωνικές αλλαγές, όπως η εκβιομηχάνιση, η μετανάστευση, η κοινωνική κινητικότητα και η αστικοποίηση έχει, επίσης, υποστηριχτεί ότι συμβάλλουν στην εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών, καθώς διαμορφώνουν εγκληματογόνες συνθήκες.⁵²

Πολλές έρευνες έχουν συνδέσει την εθνική προέλευση⁵³ με την παραβατική συμπεριφορά. Ο συσχετισμός έγκειται στο ότι οι περισσότεροι μετανάστες έχουν χαμηλά εισοδήματα και ζουν σε άσχημες συνθήκες διαβίωσης. Επιπλέον, τα παιδιά των μεταναστών εσωτερικεύουν δύο διαφορετικές πολιτιστικές ταυτότητες, της οικογένειάς τους και της χώρας υποδοχής. Αυτό μπορεί να έχει σαν συνέπεια να υπάρξουν πολιτισμικές συγκρούσεις στις αξίες και τους κανόνες συμπεριφοράς, ενώ μπορεί να δημιουργήσει και συναισθήματα απογοήτευσης.

⁵⁰ Βλ. Shaw, C. & McKay, H. (1969), *Juvenile delinquency and urban areas* (Rev. ed.), The University of Chicago Press, Chicago.

⁵¹ Βλ. Hawkins, D. (1996), *Delinquency and Crime: current theories*, Cambridge University Press, Cambridge, σελ. 33.

⁵² Βλ. Waters, T. (1999), *Crime & Immigrant Youth*, Sage Publications, Thousand Oaks, California, σελ. 6.

Βλ. επίσης, Short, J. (1997), *Poverty, Ethnicity, and Violent Crime*, Westview Press, U.S.A.

⁵³ Βλ. Hawkins, D., Laub, J., Lauritsen, J. (1998), "Race, Ethnicity and Serious Juvenile Offending" στο *Serious & Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions* των Loeber, R. & Farrington, D. (1998), Sage publications, Thousand Oaks, California, σελ. 30.

Η επαγγελματική αστάθεια και η ανεργία συχνά συνδέονται με την παραβατική συμπεριφορά. Ο Villars (1973)⁵⁴ διαπίστωσε στην έρευνά του ότι το 83% των παραβατικών άλλαζε συνεχώς εργασία σε αντίθεση με τους μη παραβατικούς.

Τέλος, η επίδραση των *MME* στην εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών βασίζεται στην υπόθεση ότι η έκθεση των παιδιών στη βία μπορεί να συμβάλλει στην εκμάθηση και δημιουργία ανάλογων προτύπων συμπεριφοράς. Ειδικά, η τηλεόραση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην προβολή σκηνών εγκλήματος και βίας. Η έκθεση στη βία της τηλεόρασης έχει συνδεθεί με την αύξηση της επιθετικότητας και της βίας, την «ανοσία» στη βία, καθώς και την αύξηση του φόβου του εγκλήματος. Επίσης, τα τηλεοπτικά παιχνίδια (video games) και ορισμένα είδη μουσικής μπορούν να συμβάλλουν και αυτά με τη σειρά τους στην αύξηση της επιθετικότητας. Η ευθύνη εναπόκειται στους γονείς που πρέπει να επιβλέπουν τα παιδιά τους και να μεριμνούν για το πώς περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους.

ii. Περιβαλλοντικοί παράγοντες

Η επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων στην παραβατική συμπεριφορά των νέων μελετάται μέσα από οικολογικές προσεγγίσεις, που εξετάζουν τη σχέση που ανθρώπου με το περιβάλλον του.⁵⁵

Οι οικολογικές προσεγγίσεις άνθισαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στα πλαίσια της Σχολής του Σικάγου. Συγκεκριμένα, οι C. Shaw & H. McKay⁵⁶ μέσα από τη θεωρία των ζωνών συνέδεσαν την υποβαθμισμένη περιοχή, τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης, καθώς και τις χωροταξικές αλλαγές στην περιοχή με την εγκληματική

⁵⁴ Βλ. Φαρσεδάκη, Ι. (1985), *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 81.

⁵⁵ Βλ. Morris, T. (1958), *The criminal area: A Study in Social Ecology*, Routledge & Kegan Paul, London, σελ. 1.

⁵⁶ Βλ. Shaw, C. & McKay, H. (1969), *Juvenile delinquency and urban areas* (Rev. ed.), The University of Chicago Press, Chicago.

συμπεριφορά. Η βασική υπόθεση της θεωρίας τους ήταν ότι τα υψηλότερα ποσοστά εγκληματικότητας συγκεντρώνονταν γύρω από το κέντρο των μεγαλουπόλεων, όπου απουσίαζε η στοιχειώδης κοινωνική αλληλεγγύη, οι αξίες και ο κοινωνικός έλεγχος με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται παρεκκλίνουσες αξίες και παραβατικές συμπεριφορές. Τα πορίσματα της έρευνάς τους δεν υποστήριξαν ότι υπήρχε σύνδεση μεταξύ της οικονομικής κατάστασης και της εγκληματικής συμπεριφοράς, αλλά ότι ορισμένες κοινωνικές δομές μπορεί να αποτελέσουν τα αίτια σχηματισμού υποπολιτισμικών ομάδων, οι οποίες με τη σειρά τους μπορεί να οδηγήσουν στην εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών. Η εγκληματική συμπεριφορά των ανηλίκων στις συνοικίες του Σικάγου ερμηνεύτηκε, συνεπώς, ως αποτέλεσμα της επιρροής των ήδη παραβατικών συντρόφων τους και του κοινωνικού περιβάλλοντος (γειτονιάς) μέσα στην οποία ζούσαν.

Παρά τις αδυναμίες της θεωρίας που, κυρίως, έγκεινται στο ότι επικεντρώνεται στην εγκληματικότητα των κατώτερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων αγνοώντας την εγκληματικότητα των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων, εντούτοις, η συμβολή της είναι σημαντική, καθώς υποστηρίχθηκε για πρώτη φορά ότι ο εγκληματίας δεν αποτελούσε ιδιότυπη περίπτωση, αλλά ένας άνθρωπος, όπως οι άλλοι.

Αν και οι συσχετισμοί που επιχειρούν οι παραπάνω έρευνες δεν επιβεβαιώνονται πάντα επιστημονικά, εντούτοις όλες οι θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις συμβάλλουν στην ερμηνεία της παραβατικότητας των ανηλίκων και δη αυτές που επιχειρούν πολυπαραγοντικές προσεγγίσεις. Το έγκλημα αποτελεί ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο που συνδέεται με πλειάδα παραγόντων και κατά συνέπεια καμία από τις διάφορες θεωρίες και από τους παράγοντες που συνδέονται με αυτό δεν μπορεί να δώσει μια μοναδική εξήγηση που να καθορίζει την εμφάνισή

του. Αυτό που χρειάζεται προκειμένου να προσεγγίσουμε όσο το δυνατόν περισσότερο τις συνθήκες που ευνοούν την εμφάνισή του είναι η συνθετική και διεπιστημονική οπτική, που μας επιτρέπει μια περισσότερο ολοκληρωμένη και λιγότερο επισφαλή μελέτη. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, που ακολουθεί διαφαίνεται η χρησιμότητα των παραπάνω ερμηνευτικών προσεγγίσεων για το σχεδιασμό των κατάλληλων στρατηγικών υλοποίησης της κοινωνικής ανάπτυξης.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΛΗΨΗ

1. Οι αρχές που διέπουν τα προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης

Η ΠΕΚΑ ως μακροπρόθεσμη στρατηγική πρόληψης του εγκλήματος επενδύει σε λύσεις, που σκοπό έχουν να ενεργήσουν προληπτικά αναγνωρίζοντας και κατευθύνοντας τις σύνθετες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές διαδικασίες που συμβάλλουν στην εμφάνιση του εγκλήματος και τη θυματοποίηση.⁵⁷ Για το σκοπό αυτό, συνδυάζει τις αποτελεσματικότερες θεωρίες και έρευνες, που προσεγγίζουν περισσότερο τους παράγοντες που συνδέονται με την παραβατική συμπεριφορά, όπως θεωρίες κοινωνικοποίησης, κοινωνικού ελέγχου και πολιτισμικών διαφορών, στην ερμηνεία της παραβατικής συμπεριφοράς.

Τα επιτυχημένα και αποτελεσματικά προγράμματα της ΠΕΚΑ, επομένως, λαμβάνοντας υπόψη ότι η ανθρώπινη ανάπτυξη διαμορφώνεται μέσα από πλήθος διαδικασιών, εστιάζουν στη διαχείριση πολλαπλών παραγόντων. Σε αυτούς συγκαταλέγονται παράγοντες κινδύνου και προστατευτικοί παράγοντες, που ωθούν ή συγκρατούν, αντίστοιχα, το άτομο από το έγκλημα.

Ως **παράγοντες κινδύνου**, προσδιορίζονται εκείνες οι επιρροές που αυξάνουν την πιθανότητα κάποιου για συμμετοχή στην εγκληματικότητα.⁵⁸ Ως νέοι σε κίνδυνο χαρακτηρίζονται εκείνοι που βιώνουν σε καταστάσεις που ενέχουν πολλαπλούς παράγοντες κινδύνου. Έτσι, η ΠΕΚΑ επιχειρεί να κατευθύνει τους παράγοντες που επιδρούν αρνητικά στην κοινωνικοποίηση του παιδιού. Οι παράγοντες κινδύνου

⁵⁷ Βλ. Muncie, J. (1999), *Youth and crime: a critical introduction*, Sage, London, σελ. 244.

⁵⁸ Βλ. National Crime Prevention Strategy (2004), “*Calgary’s Crime Prevention Through Social Development Network: Youth At Risk*”, Mount Royal College, Canada, σελ. 11.

συνδέονται με αρνητικές εμπειρίες και βιώματα του ατόμου που προέρχονται, όπως είδαμε και παραπάνω, από⁵⁹:

- Το οικογενειακό περιβάλλον
- Το σχολείο
- Τις παρέες συνομήλικων
- Την απασχόληση (ανεργία)
- Την οικονομική αποστέρηση (φτώχεια)
- Τα ατομικά χαρακτηριστικά (π.χ. ηλικία, διαφορές φύλου, το ανεπαρκές γνωστικό υπόβαθρο και τα γνωρίσματα της προσωπικότητας)
- Την εθνική προέλευση (μετανάστευση)
- Την κατάχρηση αλκοόλ και άλλων ουσιών
- Τις κοινωνικές αλλαγές (αστικοποίηση, δυσκολίες στην κοινωνική ενσωμάτωση, κοινωνικός αποκλεισμός).

Επιπλέον, η συναναστροφή με χρήστες ναρκωτικών ή με παραβατικούς ανήλικους ή ενήλικες, η αποδιοργάνωση της γειτονιάς, η αποξένωση, η επαναστατική συμπεριφορά και η πρόωμη έναρξη της παραβατικής συμπεριφοράς θεωρούνται ως παράγοντες κινδύνου, που συμβάλλουν στην εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών από τους νέους.⁶⁰

Οι παρεμβάσεις της ΠΕΚΑ αναγνωρίζουν και κατευθύνουν τους παράγοντες αυτούς σε κρίσιμα σημεία της ανάπτυξης του ατόμου. Τέτοια σημεία είναι η γέννηση, η προσχολική ηλικία, η μετάβαση από τη μια βαθμίδα εκπαίδευσης στην άλλη, η

⁵⁹ Βλ. Crawford, A. (1998), *Crime Prevention and Community Safety: Politics, Policies and Practices*, Longman, Edinburgh, σελ 110.

⁶⁰ Βλ. Hawkins, D. (1996), *Delinquency and Crime: current theories*, Cambridge University Press, Cambridge, σελ. 152-153.

μετάβαση στην αγορά εργασίας, καθώς και κάθε μετάβαση σε κάποιο επόμενο στάδιο ανάπτυξης.

Από την άλλη, ως **προστατευτικοί παράγοντες** ή παράγοντες συγκράτησης θεωρούνται εκείνες οι επιρροές, εσωτερικές ή εξωτερικές, ή εκείνοι οι μηχανισμοί, που βοηθούν τα παιδιά και τα νεαρά άτομα να αντεπεξέλθουν καλύτερα και να γίνονται πιο ανθεκτικά στις δυσμενείς περιστάσεις της ζωής.⁶¹ Ορισμένοι από αυτούς μπορεί να είναι η συγκροτημένη και ολοκληρωμένη προσωπικότητα ως απόρροια της επιτυχούς κοινωνικοποίησης του ατόμου, οι δεσμοί με την οικογένεια και το κατάλληλο υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον. Επιπλέον, η επιτυχία στο σχολείο και οι θετικές σχέσεις με το κοινωνικό περιβάλλον ενισχύουν το δεσμό του ατόμου με την κοινωνία.⁶²

Η ΠΕΚΑ, επομένως, στοχεύει να μειώσει την επαφή ενός προσώπου με όσο το δυνατόν περισσότερους από τους παράγοντες κινδύνου σε πρώιμο στάδιο και παράλληλα να ενισχύσει και να ενδυναμώσει τους προστατευτικούς παράγοντες που προάγουν ώριμες στάσεις και συμπεριφορές, οι οποίες αποτρέπουν βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα την εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς.⁶³

Στα πλαίσια των προγραμμάτων της ΠΕΚΑ, οι νέοι δεν αντιμετωπίζονται με την παραδοσιακή έννοια, δηλαδή ως ευάλωτα, αλλά ενδυναμώνονται, έτσι ώστε να αντιληφθούν τις δυνατότητές τους και να καθορίσουν οι ίδιοι το μέλλον τους. Το αφηγηματικό αυτό σημείο απεικονίζει όχι μόνο τη φύση και τον προσανατολισμό της κοινωνικής ανάπτυξης, αλλά και τους ρόλους που διαδραματίζουν σε αυτήν το άτομο και η κοινωνία ευρύτερα.

⁶¹ Βλ. National Crime Prevention Strategy (2004), "*Calgary's Crime Prevention Through Social Development Network: Youth At Risk*", Mount Royal College, Canada, σελ 11.

⁶² Βλ. Hawkins, D. (1996), *Delinquency and Crime: current theories*, Cambridge University Press, Cambridge, σελ. 153.

⁶³ Βλ. Sherman, L. (1996), "*Thinking about crime prevention*", στο National Institute of Justice (1996), "*Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising*", A report to the United States Congress, Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland, σελ 2-3.

Από την άποψη των τριών τύπων προληπτικών μέτρων - πρωτογενών, δευτερογενών και τριτογενών - η ΠΕΚΑ εστιάζει σε πρωτογενή και κυρίως δευτερογενή μέτρα πρόληψης. Απευθύνεται, δηλαδή, κυρίως στις κοινωνικές ομάδες που βρίσκονται σε κίνδυνο να εμπλακούν σε παραβατικές συμπεριφορές και έχει ως σκοπό μέσα από έγκαιρες παρεμβάσεις να ενισχύσει την κοινωνική ανάπτυξη και να βελτιώσει την ποιότητα ζωής τους. Επιπλέον, μέσα από τη λήψη μέτρων κοινωνικής πολιτικής στοχεύει στην ευημερία και την ενίσχυση της ποιότητας ζωής για το σύνολο των παιδιών, των νέων και ολόκληρης της κοινωνίας. Για να είναι αποτελεσματικές οι παρεμβάσεις της ΠΕΚΑ, θα πρέπει να ανταποκριθούν στις μεταβαλλόμενες ανάγκες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου και να υποστηρίζουν όλες τις όψεις της κοινωνικής του ζωής. Γι' αυτό, η ΠΕΚΑ χρησιμοποιεί στοχοθετημένα, μακροπρόθεσμα προγράμματα που εστιάζουν στη δημιουργία «φιλικού» για το παιδί περιβάλλοντος, θεσμών και κοινοτήτων.

Τα προγράμματα της ΠΕΚΑ ποικίλλουν από χώρα σε χώρα και περιοχή σε περιοχή, καθώς πρόκειται για ευέλικτα προγράμματα, που προσαρμόζονται στις τοπικές ανάγκες. Εντούτοις, συνήθως βασίζονται σε τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις της, που αν και είναι δύσκολο να επιτευχθεί η σύνθεσή τους, στην πράξη, συχνά, δανείζονται στοιχεία η μία από την άλλη: την αναπτυξιακή, την κοινωνική και την κοινοτική.⁶⁴

▪ Αναπτυξιακή προσέγγιση

Στόχος της προσέγγισης αυτής είναι μια έγκαιρη παρέμβαση που θα διακόψει την πορεία της ανάπτυξης, η οποία οδηγεί το άτομο προς αντικοινωνικές ή παρεκκλίνουσες συμπεριφορές και πιθανόν προς μία χρόνια ή επαναλαμβανόμενη

⁶⁴ Βλ. Μαγγανά, Α. (1999), «Μέθοδοι πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας: Η Καναδική εμπειρία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 4/1999, σελ. 392-399, σελ. 394.

εγκληματικότητα (χρόνιοι εγκληματίες). Για το σκοπό αυτό η παρέμβαση ξεκινά, κατά το ιδανικότερο, από το σημείο της γέννησης του παιδιού και παρακολουθεί την εξέλιξη του μέσα από τη είσοδο του στην οικογένεια, το πέρασμα από το σχολείο, τη δημιουργία σχέσεων με την παρέα και τη δημιουργία δεσμών με την κοινότητα. Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται στις θεωρίες του ελέγχου, της εκμάθησης και του διαφορικού συγχρωτισμού.

Τα προγράμματα πρόληψης αυτής της προσέγγισης επιδιώκουν τη σωστή ανάπτυξη των παιδιών μέσω παρεμβάσεων που στοχεύουν να περιορίσουν τους παράγοντες κινδύνου και να ενισχύσουν τους παράγοντες που μπορούν να προστατεύσουν το παιδί και που συνίστανται στους τρεις σημαντικούς φορείς κοινωνικοποίησης - την οικογένεια, το σχολείο και τις παρέες. Η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων από τους γονείς, η διαχείριση της επιθετικής – υπερδραστήριας συμπεριφοράς, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, καθώς και η θετική επιρροή της παρέας θεωρούνται πολύ σημαντικοί παράγοντες προς αυτήν την κατεύθυνση.

▪ **Κοινωνική προσέγγιση**

Η προσέγγιση αυτή συνδέει τις κοινωνικές ανισότητες και την άνιση κοινωνική κατανομή με την ύπαρξη μη προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων. Έτσι, τα οικογενειακά προβλήματα στα μη προνομιούχα στρώματα, είναι αναμενόμενες καταστάσεις ως απόρροια του υπάρχοντος κοινωνικού καθεστώτος, και του άγχους και των στερήσεων που αυτό συνεπάγεται. Οι αναπτυξιακές δυσκολίες των παιδιών και των οικογενειών τους εφόσον έχουν κοινωνική προέλευση μπορούν να εντοπιστούν και να γίνουν στόχος καλά συγκροτημένων κοινωνικών παρεμβάσεων.

Αν και η σύνθεση των δύο προσεγγίσεων μέχρι σήμερα δεν έχει επιτευχθεί, η κοινωνική και αναπτυξιακή προσέγγιση είναι αλληλοσυμπληρούμενες. Η κοινωνική

προσέγγιση συμπληρώνει την αναπτυξιακή, καθώς δίνει μια εξήγηση για την ύπαρξη των μη προνομιούχων στρωμάτων. Το γεγονός ότι οι παρεμβάσεις γίνονται σε παιδιά και οικογένειες που ανήκουν σε μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα προκαλεί ανησυχίες για μια διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, του κοινωνικού ελέγχου και της περιθωριοποίησης των ατόμων που αποτελούν τα αντικείμενα των παρεμβάσεων αυτών.

- **Κοινοτική προσέγγιση**

Κατά την κοινοτική προσέγγιση, η κοινότητα είναι ο χώρος προέλευσης και ύπαρξης των προβλημάτων και συνεπώς στα πλαίσια αυτής μπορεί να επιλυθούν καλύτερα. Οι πολίτες καλούνται να συσπειρωθούν και να κινητοποιηθούν στην επίλυση των προβλημάτων τους. Εδώ, εντάσσονται τα κοινοτικά προγράμματα γειτονιάς, όπου το κοινό συνεργάζεται στον εντοπισμό και την αντιμετώπιση των προβλημάτων.

Όπως και στις δύο προηγούμενες προσεγγίσεις, και στην κοινοτική προσέγγιση υπάρχει κίνδυνος να ενταθεί ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος στους πληθυσμούς στους οποίους απευθύνεται. Η μεγαλύτερη αδυναμία της προσέγγισης αυτής έγκειται στο ότι η δράση της κοινότητας εξαντλείται στην αντιμετώπιση των συμπτωμάτων του προβλήματος και δεν εισχωρεί στους βαθύτερους παράγοντες που οδηγούν στην εγκληματικότητα με αποτέλεσμα να μην έχει πάντα την αναμενόμενη επίδραση στη μείωση της εγκληματικότητας. Η σύνθεση μεταξύ των τριών προσεγγίσεων (αναπτυξιακής, κοινωνικής, κοινοτικής) φαίνεται ότι μπορεί να συμβάλλει καλύτερα σε επιτυχέστερες στρατηγικές πρόληψης, πράγμα που, ωστόσο, είναι αρκετά δύσκολο να επιτευχθεί, κυρίως, λόγω της εμβέλειας της συνεργασίας και του οικονομικού κόστους, που μια τέτοια συνεργασία συνεπάγεται.

2. Προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης

Η κατηγοριοποίηση των προγραμμάτων που ακολουθεί γίνεται, κυρίως, για λόγους πρακτικούς και λειτουργικούς της εργασίας με βάση τον κύριο φορέα στον οποίο βασίζονται και το θεσμό που επιδιώκεται να ενισχυθεί. Στην πραγματικότητα, οι κατηγορίες των προγραμμάτων δεν είναι σαφώς διαχωρισμένες, καθώς, όπως θα δούμε παρακάτω, τα περισσότερα προγράμματα μοιράζονται κοινά στοιχεία.

Έτσι, τα προγράμματα που παρατίθενται παρακάτω βασίζονται: α) στην οικογένεια β) στο σχολείο, γ) στην απασχόληση και δ) στην κοινότητα.

2.1. Προγράμματα που βασίζονται στην οικογένεια

Η οικογένεια αποτελεί το βασικό κοινωνικοποιητικό φορέα στα πλαίσια του οποίου αναπτύσσεται σωματικά και πνευματικά το παιδί. Η βασισμένη στην οικογένεια πρόληψη επιχειρεί να κατευθύνει με επιτυχία τους παράγοντες κινδύνου που συνδέονται με αυτήν. Στόχος της είναι να επιτευχθεί η σωστή και ολοκληρωμένη κοινωνικοποίηση των παιδιών, που θα μειώσει τις πιθανότητες να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά. Μάλιστα όσο πιο έγκαιρα ξεκινούν οι προσπάθειες αυτές τόσο το καλύτερο, καθώς τα οικογενειακά προβλήματα αργότερα όταν πλέον έχουν εξελιχθεί είναι δυσκολότερο να τα διαχειριστεί κανείς, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχει καμία πιθανότητα.

Οι παρεμβάσεις, συνήθως, γίνονται σε βρέφη και μικρά παιδιά και στοχεύουν να έχουν αποτελεσματικότητα σε μακροχρόνιο επίπεδο. Οι συνήθεις προσεγγίσεις περιλαμβάνουν εκπαίδευση των νέων γονέων στο γενεϊκό ρόλο και την ανατροφή των παιδιών τους, συμβουλευτικά προγράμματα, οικογενειακή θεραπεία, προγράμματα επισκέψεων στο σπίτι για στήριξη των γονέων και εκπαίδευση των παιδιών στις

ικανότητες ανάπτυξης σχέσεων.⁶⁵ Τα προγράμματα αυτά συχνά συνδυάζονται με προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης.

Τα προγράμματα οικογενειακού προσανατολισμού διακρίνονται σε αυτά που απευθύνονται σε όλες τις οικογένειες (universal), χωρίς απαραίτητα να αναγνωρίζονται σε αυτές παράγοντες κινδύνου και σε αυτά που στοχεύουν σε οικογένειες, οι οποίες συγκεντρώνουν συγκεκριμένους παράγοντες κινδύνου (targeted).⁶⁶ Οι οικογένειες που βρίσκονται σε κίνδυνο παραπέμπονται από κοινωνικές υπηρεσίες προκειμένου να λάβουν κάποια υπηρεσία που αποσκοπεί στην πρόληψη της εμφάνισης ή επανεμφάνισης της παραβατικής συμπεριφοράς στους νέους.

▪ *Προγράμματα επισκέψεων στο σπίτι (Home Visitation Programs)*

Σε πολλές χώρες, όλες οι οικογένειες με νεογέννητα παιδιά δέχονται επισκέψεις στο σπίτι από διάφορους φορείς προκειμένου να διασφαλίσουν ότι το οικογενειακό περιβάλλον και οι συνθήκες διαβίωσης πληρούν τις προϋποθέσεις για την ανατροφή των παιδιών. Οι επισκέπτες μπορεί να είναι νοσοκόμες, κοινωνικοί λειτουργοί, προσχολικοί δάσκαλοι, ψυχολόγοι ή άλλοι ειδικοί που παρέχουν γνωστικές πληροφορίες, συναισθηματική και ψυχολογική στήριξη, πρακτική εκπαίδευση σε θέματα υγείας και κοινωνικές δεξιότητες στους γονείς ή απλά τους παρακολουθούν, χωρίς να συμμετέχουν.

⁶⁵ Βλ. Dutile, F., Foust, C., Webster, R. (1982), *Early Childhood Intervention and Juvenile Delinquency*, Lexington Books, D.C. Health and Company, Massachusetts, σελ. 149.

⁶⁶ Βλ. Sherman, L. (1996), “*Family – Based Crime Prevention*”, στο National Institute of Justice (1996), “*Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising*”, A report to the United States Congress, Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland, σελ. 4-3.
Βλ. επίσης, Crawford, A. (1998), *Crime Prevention and Community Safety: Politics, Policies and Practices*, Longman, Edinburgh, σελ 112.

Ένα τέτοιο πρόγραμμα είναι οι «Υγιείς Οικογένειες» (*Healthy Families*)⁶⁷ που εφαρμόζεται σήμερα σε πολλές περιοχές του Καναδά. Περιλαμβάνει υπηρεσίες επίσκεψης στο σπίτι σε οικογένειες, που αναγνωρίζονται από το σύστημα υγείας ότι χρειάζονται βοήθεια. Στην πρώτη επίσκεψη, κάποιος ειδικός κάνει μια δοκιμαστική συζήτηση με τους γονείς κάθε νεογέννητου κατά την οποία κρίνει αν χρειάζονται τις υπηρεσίες αυτές. Οι συγκεκριμένες ανάγκες κάθε οικογένειας καθορίζουν τη συχνότητα και την ένταση των επισκέψεων στο σπίτι. Ο στόχος είναι να «αποφοιτήσουν» οι οικογένειες από το πρόγραμμα μέσα σε τρία χρόνια από την αρχική επίσκεψη.

Το πρόγραμμα στοχεύει στην πρόωμη φροντίδα του βρέφους, την ανάπτυξη πρακτικών δεξιοτήτων στους γονείς, την πρόσβαση στην πληροφόρηση και την ενδυνάμωση του δικτύου προστασίας γύρω από το βρέφος. Το μοντέλο αυτό εστιάζει σε ολόκληρο το σύστημα ανατροφής του παιδιού, το παιδί, την οικογένεια, τη γειτονιά και την κοινότητα που το περιβάλλει. Εφόσον διευθετηθούν τα ζητήματα υγείας και υποστήριξης, οι γονείς ενθαρρύνονται να συμμετάσχουν σε πρόγραμμα σχεδιασμού επαγγελματικής σταδιοδρομίας. Τα προγράμματα αυτά προβλέπουν και μετέπειτα παρακολούθηση των οικογενειών που βρίσκονται σε κίνδυνο.

Η αξιολόγηση των προγραμμάτων αυτών τα εντάσσει μεταξύ των πιο αποτελεσματικών παρεμβάσεων πρόληψης. Όπως υποστηρίζουν ειδικοί που συμμετέχουν στην υλοποίησή τους, οι οικογένειες αποκτούν γνώση για τις υπηρεσίες που τους παρέχονται, θεωρούν τις πληροφορίες σχετικά με την ανάπτυξη του παιδιού πολύ χρήσιμες και εκτιμούν το γεγονός ότι έχουν κάποιον ειδικό με τον οποίο μπορούν να μιλήσουν. Μέσα από τα προγράμματα αυτά, παρέχεται στήριξη στις οικογένειες που τη χρειάζονται και οι νέοι γονείς βοηθούνται να αναπτύξουν τις

⁶⁷ Βλ. Makhoul A. (2001), “*Healthy Families, Healthy Communities*”, National Strategy on Community Safety and Crime Prevention (February 2001), Caledon Institute of Social Policy, Ontario, Canada, σελ. 1.

δεξιότητες εκείνες που θα προάγουν την υγιή ανάπτυξη των παιδιών τους και θα μειώσουν την πιθανότητα να εμπλακούν στο έγκλημα και τη θυματοποίηση.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, ξεκίνησε στην Elmira, στην Νέα Υόρκη, ένα πρόγραμμα αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας των επισκέψεων νοσοκόμων στο σπίτι.⁶⁸ Το πρόγραμμα απευθυνόταν σε 400 έγκυες γυναίκες, που είχαν κάποιο χαρακτηριστικό υψηλού κινδύνου (όπως χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο). Η πειραματική ομάδα που δέχτηκε επισκέψεις στο σπίτι μετά τη γέννηση του παιδιού έδειξε πάνω από 75% μείωση στην παιδική κακοποίηση και εγκατάλειψη συγκριτικά με αυτήν που δε δέχτηκε (4% αντί 19%). Μια παρακολούθηση 13 ετών, όταν τα παιδιά έγιναν 15 ετών, επιβεβαίωσε σημαντική μείωση στην παιδική κακοποίηση και εγκατάλειψη.

- ***Προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης γονέων***

- (Parenting education programs και Parent Skills Training)***

Τα προγράμματα έγκαιρης παρέμβασης “*Head Start*”⁶⁹ είναι από τα συνηθέστερα οικογενειακά προγράμματα που εφαρμόζονται στον Καναδά, τα οποία στοχεύουν, συνήθως, σε χαμηλού εισοδήματος οικογένειες στις οποίες παρέχεται βοήθεια ώστε να προάγουν τη συναισθηματική, ψυχολογική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Προβλέπουν την εκπαίδευση, την κατάρτιση και τη συνεχή υποστήριξη των γονέων με παιδιά που παρουσιάζουν άτακτη συμπεριφορά. Η παρακολούθηση είναι προαιρετική και οι γονείς παραπέμπονται από κοινωνικές υπηρεσίες. Στα αποτελεσματικά προγράμματα συνεργάζονται με τις οικογένειες δάσκαλοι και ειδικοί

⁶⁸ Βλ. Waller, I. & Welsh, B. (1999), «Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα», *Ποινική Δικαιοσύνη 4/1999*, σελ. 374.

⁶⁹ Βλ. National Crime Prevention Strategy (2004), “*Calgary’s Crime Prevention Through Social Development Network: Youth At Risk*”, Mount Royal College, Canada, σελ. 25.

προκειμένου να αναγνωρίσουν τις αλλαγές στα παιδιά και να βοηθήσουν αποτελεσματικά στις συγκεκριμένες ανάγκες τους.

Γονείς που συμμετείχαν στα προγράμματα βελτίωσαν τις γονεϊκές πρακτικές και ανέπτυξαν δεξιότητες που τους επέτρεψαν να αναγνωρίσουν τις αλλαγές στα παιδιά τους. Επιπλέον, μπόρεσαν να μειώσουν τους παράγοντες άγχους με το να βρουν κάποια εργασία. Παράλληλα, ενισχύθηκε η κοινωνική, συναισθηματική και γνωστική ανάπτυξη των παιδιών.

Το πρόγραμμα “*It's Dad's Work Too*”⁷⁰ εφαρμόζεται στην Wodonga, της Αυστραλίας και απευθύνεται σε πατέρες που αντιμετωπίζουν προβλήματα στην άσκηση του γονεϊκού τους ρόλου, εξαιτίας παραβατικής συμπεριφοράς των ιδίων, ενδοοικογενειακής βίας, κατάχρησης αλκοόλ ή άλλων ουσιών. Το πρόγραμμα βασίζεται στην υπόθεση ότι τα ακατάλληλα γονεϊκά πρότυπα ρόλων στην οικογένεια προδιαθέτουν τα παιδιά στην παραβατικότητα και την κατάχρηση αλκοόλ ή άλλων ουσιών. Απευθύνεται, κυρίως, σε πρώην φυλακισμένους και φιλοδοξεί να τους στηρίξει κατά την επιστροφή τους στην οικογένεια και την κοινωνία, ώστε να ενισχυθούν οι ικανότητές τους στο γονεϊκό ρόλο μέσα από την προσωπική ανάπτυξη, την ανάπτυξη δεξιοτήτων στη διαχείριση του θυμού και την ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους, ώστε να αποτελέσουν κατάλληλα πρότυπα για τα παιδιά τους. Όσον αφορά την αποτελεσματικότητα του προγράμματος βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της αξιολόγησης, αλλά σίγουρα η στήριξη πρώην κρατουμένων στην ανάπτυξη γονεϊκών δεξιοτήτων δεν μπορεί παρά να κριθεί ως σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη των παιδιών τους.

Όσον αφορά την πληροφόρηση και εκπαίδευση των γονέων σε θέματα που σχετίζονται με τη χρήση ναρκωτικών, ένα καλά δοκιμασμένο, αποτελεσματικό

⁷⁰ Βλ. Balabin, K. (1990), “*Family Care/Parenting Support Model: Parenting: It's Dad's Work Too!*”, στο “*Youth Crime Prevention*”, Proceedings of a Policy Forum, Held 28 and 29 August 1990, Edited by Boronia Halstead, Australian Institute of Criminology, σελ.197.

πρόγραμμα αποτελεί το “*Preparing for the Drug Free Years*”⁷¹, που αποσκοπεί να διδάξει στους γονείς δεξιότητες για το πώς να επικοινωνούν με τα παιδιά τους και το πώς να τα εκπαιδεύσουν σε δεξιότητες ώστε να αντιστέκονται στις αρνητικές επιρροές των συνομηλίκων τους.

Τέλος, πολλά είναι τα προγράμματα που υπογραμμίζουν τη σημασία που έχει ο δεσμός ανάμεσα στην οικογένεια και το σχολείο. Η σχέση αυτή ξεκινάει από τη στιγμή που οι γονείς εμπιστεύονται τα παιδιά τους στη φροντίδα του νηπιαγωγείου και αργότερα του σχολείου. Οι γονείς μπορούν να συμβάλλουν σε συνεργασία με το σχολείο στην πρόληψη της παραβατικότητας.

2.2. Προγράμματα που βασίζονται στο σχολείο

Το σχολείο και το εκπαιδευτικό σύστημα ευρύτερα συμπεριλαμβάνονται μεταξύ των σημαντικότερων θεσμών κοινωνικοποίησης, όπου τα παιδιά μαθαίνουν την κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά και αναπτύσσουν γνωστικές δεξιότητες. Σήμερα, τα σχολεία πρέπει να λειτουργούν με τέτοιο τρόπο ώστε να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες των μαθητών και να προλαμβάνουν τους κινδύνους. Εφαρμόζονται διάφορα προγράμματα που βασίζονται στο σχολείο σε διεθνές επίπεδο, τα οποία στοχεύουν σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης - παιδικό σταθμό, δημοτικό και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Στόχος των παρεμβάσεων αυτών αποτελεί η υγιής ανάπτυξη, προστασία και ευημερία των μαθητών μέσα από μια σωστή κοινωνικοποίηση, ώστε να γίνουν ενεργοί και παραγωγικοί πολίτες. Τα παιδιά εκπαιδεύονται σε δεξιότητες ώστε να αποκτήσουν προσωπική και κοινωνική ευθύνη για τις πράξεις τους, αυτοπεποίθηση, πολιτισμική ταυτότητα, αίσθημα του ανήκειν σε μια κοινότητα, αισθήματα

⁷¹ Βλ. Catalano, R. (2004), “*Developmental Prevention in Schools: Seattle Social Development and Raising Healthy Children Projects*”, Social Development Research Group, School of Social Work, University of Washington, σελ 40.

αλληλεγγύης προς τους άλλους, να αναπτύξουν επαγγελματικές δεξιότητες, καθώς και την ικανότητα να δημιουργούν σταθερές σχέσεις με τους άλλους. Οι στόχοι που θέτουν τα σχολεία θα επιτευχθούν σε συνεργασία με τους γονείς και την κοινότητα μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα και υποστηρικτικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες. Οι δάσκαλοι καλούνται να εκπαιδεύονται ώστε να αναγνωρίσουν σε κάθε τάξη τα παιδιά που αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες ή εκδηλώνουν αντικοινωνική συμπεριφορά.

Τα περισσότερα προγράμματα που βασίζονται στο σχολείο εστιάζουν συνήθως γύρω από τα εξής σημεία:⁷²

- Αλλαγές στις δομές και τον τρόπο λειτουργίας του σχολείου, δηλαδή αναπροσδιορισμό των κανόνων συμπεριφοράς και αναδιοργάνωση της λειτουργίας των τάξεων. Μέσα από τεχνικές που αυξάνουν τον ενθουσιασμό για μάθηση και το δεσμό με το σχολείο, επιδιώκεται να αυξηθεί η ευελιξία του σχολείου και να καταστεί το σχολικό πρόγραμμα περισσότερο ελκυστικό για τα παιδιά. Οι στόχοι αυτοί θα επιτευχθούν μόνο εάν το προσωπικό του σχολείου, οι γονείς, οι μαθητές και τα μέλη της κοινότητας προσδιορίζουν τα προβλήματα του σχολείου και συνεργάζονται στην αντιμετώπισή τους.

- Αλλαγές στα ίδια τα άτομα που στοχεύουν στη μείωση και πρόληψη της αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς και στην αύξηση της σχολικής επίδοσης. Οι παρεμβάσεις αυτές περιλαμβάνουν ενημέρωση των μαθητών σχετικά με τα κοινωνικά ζητήματα, εκπαίδευση και συμβουλευτική σε γνωστικές-συμπεριφοριστικές δεξιότητες, που τους διδάσκουν νέους τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς, καθοδήγηση από κάποιον ενήλικα (mentoring), καθώς και μετασχολικές δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου.

⁷² Βλ. Wasserman, G. & Miller, L. (1998), “*The prevention of serious and violent juvenile offending*”, στο *Serious & Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions* των Loeber, R. & Farrington, D. (1998), Sage publications, Thousand Oaks, California, σελ. 197.

Το πρόγραμμα “*Communities in Schools*”⁷³ συνδυάζει και τα δύο παραπάνω πρότυπα δίνοντας έμφαση στη δημιουργία συστήματος υποστήριξης του μαθητή και της οικογένειάς του. Οι μαθητές μπορούν να επιλέξουν να παρακολουθήσουν μαθήματα δεξιοτήτων, επαγγελματικού προσανατολισμού, επίλυσης διενέξεων, καθώς και να προσφέρουν υπηρεσίες προς την κοινωνία στα πλαίσια του σχολικού προγράμματος μαθημάτων.

Αξιολόγηση του προγράμματος (Urban Institute, 1991-1994) έδειξε ότι το 80% των μαθητών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα παρέμειναν στο σχολείο ή αποφοίτησαν κατά τη διάρκεια των τριών χρόνων της έρευνας και οι μαθητές με χαμηλή απόδοση και ελλιπή παρακολούθηση βελτίωσαν την απόδοσή τους στα μαθήματα. Η αξιολόγηση δεν ανέφερε αν υπήρχε κάποια επίδραση στην παραβατικότητα.

Δύο παρεμβάσεις που υλοποιήθηκαν σε σχολεία με τη συμμετοχή μαθητών εκπαιδευτικών, γονέων και μελών της κοινότητας είναι τα προγράμματα “*PATHE*” και “*CARE*”.⁷⁴ Στόχος τους ήταν η ενίσχυση του δεσμού με το σχολείο, η ακαδημαϊκή επιτυχία, η αύξηση της αυτοεκτίμησης και των επικοινωνιακών δεξιοτήτων.

Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος έγιναν αλλαγές στις δομές και στον τρόπο λειτουργίας του σχολείου, αναπροσδιορίστηκε το πρόγραμμα των μαθημάτων, εισήχθησαν μαθήματα δεξιοτήτων, συμβουλευτικά προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού, καθώς επίσης προωθήθηκαν και παρεμβάσεις στην οικογένεια που στόχο είχαν να αυξήσουν την επικοινωνία μεταξύ γονέων και παιδιών.

⁷³ Βλ. Australian Institute of Criminology (2002), “*What works in reducing young people’s involvement in crime?*”, Review of current literature on youth crime prevention, Reducing young people’s involvement in crime – Project, Report prepared by the Australian Institute of Criminology, Australian Capital Territory Government, σελ. 23.

⁷⁴ Βλ. στο ίδιο, σελ. 23.

Στους μαθητές που παρακολούθησαν τα παραπάνω προγράμματα παρατηρήθηκε μείωση της παραβατικής συμπεριφοράς, της χρήσης ναρκωτικών και της αποβολής από το σχολείο. Ενώ, η συμβουλευτική συνέβαλε στην άνοδο της βαθμολογίας και της πιθανότητας αποφοίτησης από το σχολείο. Μάλιστα, τα σχολεία που συμμετείχαν στο πρόγραμμα “*CARE*” σημείωσαν μείωση της παραβατικότητας κατά 20% εν συγκρίσει με το σχολείο ελέγχου που είχε αύξηση 11%.

Τα περισσότερα προγράμματα επιχειρούν παρεμβάσεις που συνδυάζουν αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας του σχολείου και αλλαγές στα ίδια τα άτομα. Παρακάτω παρατίθενται ορισμένα από τα πιο γνωστά προγράμματα πρόληψης που βασίζονται στο σχολείο.

- ***Προγράμματα που βασίζονται στην εκπαίδευση και ενημέρωση μαθητών και γονέων***

Το 1983 άρχισε ένα πρόγραμμα αντιμετώπισης της παιδικής επιθετικότητας σε 42 δημοτικά σχολεία στη Νορβηγία.⁷⁵ Το πρόγραμμα παρείχε ενημερωτικό βιβλιαράκι στο προσωπικό του σχολείου σχετικό με την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών προς συνομηλίκους τους, πληροφορίες και συμβουλές προς τους γονείς παιδιών που εκδήλωναν ή εισέπρατταν βίαιη συμπεριφορά και πρόσβαση σε πληροφοριακό βίντεο σχετικό με την παιδική παραβατικότητα και τις επιδράσεις της στην κοινωνία. Τέλος, οι μαθητές συμπλήρωσαν ανώνυμο ερωτηματολόγιο, τα αποτελέσματα του οποίου χρησιμοποιήθηκαν στη δημιουργία των παρεμβάσεων στην οικογένεια και το σχολείο.

⁷⁵ Βλ. Waller, I. & Welsh, B. (1999), «Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα», *Ποινική Δικαιοσύνη* 4/1999, σελ. 374.

Μετά από δύο χρόνια το πρόγραμμα είχε μειώσει την παιδική επιθετικότητα κατά 50%. Τα ποσοστά των βανδαλισμών, των κλοπών και του σκασιαρχείου μειώθηκαν, επίσης.

Στην περιοχή Belfort της Γαλλίας ξεκίνησε το 2001 ένα πρόγραμμα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία με σκοπό την πρόληψη της σεξουαλικής κακοποίησης.⁷⁶ Για το σκοπό αυτό επιστρατεύτηκαν ειδικοί επιστήμονες, οι οποίοι ενημέρωναν τα παιδιά για τα θέματα σεξουαλικής υγείας και για το σεβασμό που πρέπει να διέπει τις σεξουαλικές τους σχέσεις. Αν και δεν έχει γίνει επίσημη αξιολόγηση του προγράμματος, εντούτοις η πληροφόρηση των νέων κρίθηκε πολύ σημαντική τόσο από τους ίδιους όσο και από τους γονείς και εκπαιδευτικούς.

▪ *Τα εναλλακτικά σχολεία*

Μια από τις στρατηγικές που στοχεύουν να αυξήσουν τις ακαδημαϊκές δεξιότητες των ανηλίκων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην συμπεριφορά τους, οι οποίες δεν τους επιτρέπουν να αναπτύξουν τις ικανότητές τους στα κανονικά σχολεία είναι τα εναλλακτικά σχολεία. Τα τελευταία αποτελούν εξειδικευμένα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα που δίνουν μεγάλη έμφαση στις μικρές τάξεις, τις υψηλές αναλογίες δασκάλων - μαθητών, την εξατομικευμένη διδασκαλία, και τις μη ανταγωνιστικές αξιολογήσεις της απόδοσης των μαθητών.

Μια αξιολόγηση πέντε ετών στις Η.Π.Α. (the OJJDP alternative school model)⁷⁷, συνέκρινε μαθητές που βρίσκονταν σε κίνδυνο και παρακολούθησαν εναλλακτικά σχολεία με άλλους που βρίσκονταν στην ίδια κατάσταση, αλλά δεν παρακολούθησαν τα σχολεία αυτά και διαπίστωσε ότι οι πρώτοι: 1) ήταν ένα τρίτο

⁷⁶ Βλ. International Centre for the Prevention of Crime (2005), “*Urban Crime Prevention and Youth at Risk*”, Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World, Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada, σελ. 48.

⁷⁷ Βλ. Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice, <http://ojjdp.ncjrs.org/>

λιγότερο πιθανό να εγκαταλείψουν το σχολείο, 2) ήταν πιθανότερο να παρακολουθούν τα μαθήματα και να αποφοιτήσουν από το σχολείο και 3) είχαν περισσότερες ευκαιρίες να επιτύχουν τους ακαδημαϊκούς και επαγγελματικούς στόχους που έθεταν (Kemple and Snipes, 2000).

Αν και στις Η.Π.Α. τα εναλλακτικά σχολεία έχουν αξιολογηθεί ως αποτελεσματικά, στην Αγγλία τα αποτελέσματα των αξιολογήσεων είναι κάπως συγκεχυμένα.

Συγκεκριμένα, μια αξιολόγηση των εναλλακτικών σχολείων (Alternative Education Initiatives)⁷⁸ έδειξε ότι τα τρία τέταρτα των μαθητών που τα παρακολούθησαν δήλωσαν βελτίωση στη συμπεριφορά τους και οι μισοί δήλωσαν ότι έλαβαν κάποια προσόντα. Ωστόσο, κάποιοι μαθητές προβληματίζονταν ότι δεν ήταν ισοδύναμα με αυτά στα κανονικά σχολεία. Τα περιστατικά παραβατικής συμπεριφοράς αυξήθηκαν από τους μαθητές των εναλλακτικών σχολείων κατά το χρόνο της αξιολόγησης, ωστόσο λιγότεροι μαθητές ήταν υπεύθυνοι για τις πράξεις αυτές σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο.

▪ **Προγράμματα ειρηνικής επίλυσης διαφορών και συμφιλίωσης**

Ένα άλλο παράδειγμα προγράμματος είναι η επανορθωτική δικαιοσύνη στα σχολεία (*Restorative Justice in Schools*). Στόχος των παρεμβάσεων της επανορθωτικής δικαιοσύνης είναι η μείωση της παραβατικής συμπεριφοράς, της επιθετικότητας και της θυματοποίησης και η συμφιλίωση δράστη και θύματος. Με αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται αφενός η ικανοποίηση του θύματος και αφετέρου η κατανόηση από το δράστη των συνεπειών της πράξης και η υπευθυνοποίησή του.

⁷⁸ Βλ. Home Office (2004), “*The role of education in enhancing life chances and preventing offending*”, Home Office Development and Practice Report, 2004, σελ. 2.

Μια τριετής εθνικής εμβέλειας αξιολόγηση⁷⁹ που έγινε από το 2001 έως το 2004 σε σχολεία στην Αγγλία κατέδειξε ότι οι συνεδρίες επανορθωτικής δικαιοσύνης κατέληξαν: α) σε συμφιλίωση των δύο μερών (σε ποσοστό 92%), β) σε υψηλό ποσοστό ικανοποίησης μεταξύ των μαθητών που συμμετείχαν στις συνεδρίες (το 89% δήλωσε ότι ήταν ικανοποιημένο από το αποτέλεσμα και το 93% δήλωσε ότι θεωρούσε δίκαιη τη διαδικασία και ότι αποδόθηκε δικαιοσύνη).

Σε μια επαναξιολόγηση έπειτα από τρεις μήνες τα στοιχεία έδειξαν ότι μόνο το 4% των συμφιλιώσεων δεν διατηρήθηκε, πράγμα που καταδεικνύει ότι οι συνεδρίες επανορθωτικής δικαιοσύνης μπορεί να έχουν μακροπρόθεσμα αποτελέσματα.

- ***Προγράμματα παροχής υπηρεσιών προς την κοινωνία***

Πολλά είναι τα σχολεία που εντάσσουν στο πρόγραμμα των μαθημάτων την παροχή υπηρεσιών προς την κοινωνία. Παροτρύνουν, έτσι, τους μαθητές να παρέχουν υπηρεσίες σε νοσοκομεία, σε σπίτια ηλικιωμένων ανθρώπων, σε κέντρα φροντίδας παιδιών, καθώς και σε άτομα με ειδικές ανάγκες. Μέσα από τα προγράμματα αυτά δίνεται η δυνατότητα στους νέους να μάθουν την αξία της προσφοράς και επιπλέον, ενισχύονται οι δεσμοί τους με την κοινωνία.

Τα αποτελέσματα έρευνας⁸⁰ που έγινε το 2004 σε δημόσια σχολεία όλων των βαθμίδων στις Η.Π.Α. έδειξαν ότι η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών βελτίωσε την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών (το 82% των μαθητών δημοτικών σχολείων ανέφερε ότι ήταν πολύ σημαντική έναντι του 67% των μαθητών γυμνασίων και 71% των μαθητών λυκείων). Επιπλέον, μείωσε τη συμμετοχή των μαθητών σε

⁷⁹ Βλ. Youth Justice Board (2004), “*National evaluation of the Restorative Justice in Schools Programme*”, Youth Justice Board for England and Wales, London.

⁸⁰ Βλ. Gant, F. & Grabosky, P. (2000), “*The Promise of Crime Prevention: Second Edition*”, Australian Institute of Criminology, Research and Public Policy Series, No. 31, σελ. 36.

επικίνδυνες συμπεριφορές (62% των μαθητών δημοτικών και γυμνασίων έναντι 55% των μαθητών λυκείων).

▪ **Προγράμματα ψυχολογικής και κοινωνικής υποστήριξης**

Το πρόγραμμα “*School Age Mothers*”⁸¹ εφαρμόστηκε στη Βόρεια Ιρλανδία κατά το ακαδημαϊκό έτος 2003/04 και αφορούσε κορίτσια 13-18 ετών, που ήταν έγκυες ή μητέρες και στόχο είχε να τις βοηθήσει να συνεχίσουν και να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους. Για το σκοπό αυτό, το πρόγραμμα παρείχε υποστήριξη στην προσωπική ανάπτυξη των κοριτσιών, υγειονομική περίθαλψη και φροντίδα για τα παιδιά. Στο πρόγραμμα συνεργάζονταν εθελοντές και άλλα μέλη της κοινωνίας. Η αξιολόγησή του έδειξε ότι τα νεαρά κορίτσια βοηθήθηκαν να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, ενώ και τα ίδια δήλωσαν υψηλά ποσοστά ικανοποίησης.

Το πρόγραμμα “*Together We Light the Way*”⁸² ξεκίνησε το 1991 σε ένα σχολείο στην περιοχή Oshawa, στο Οντάριο στον Καναδά. Το σχολείο βρισκόταν σε μια περιοχή με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, με υψηλά επίπεδα ανεργίας, έντονη πληθυσμιακή κινητικότητα, αυξημένη εγκληματικότητα και ενδοοικογενειακή βία και οι τοπικές επιχειρήσεις αποτελούσαν συχνά στόχο βανδαλισμών και εγκλημάτων από τους μαθητές. Επιπλέον, επειδή, το σχολείο συγκέντρωνε τη χαμηλότερη ακαδημαϊκή επίδοση στην περιοχή είχε προταθεί να κλείσει.

Το πρόγραμμα απευθυνόταν σε νέους 4-14 ετών και αποσκοπούσε να προλάβει τις αντικοινωνικές συμπεριφορές ενισχύοντας τους προστατευτικούς

⁸¹ Βλ. Department of Education (2004), “*School Age Mothers Report 2003/04*”, Department of Education, Northern Ireland.

⁸² Βλ. International Centre for the Prevention of Crime (2005), “*Urban Crime Prevention and Youth at Risk*”, Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World, Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada, σελ. 41.

παράγοντες (επιτυχία στο σχολείο, αίσθημα ασφάλειας, θετικά πρότυπα, σχέσεις οικογένειας – σχολείου και δεσμό με ενήλικες). Για την υλοποίηση του προγράμματος συνεργάστηκαν πολλοί φορείς και πολίτες αναλαμβάνοντας με αυτό τον τρόπο ολόκληρη η κοινότητα την ευθύνη για την ασφάλεια, την εκπαίδευση και την ευημερία των παιδιών.

Η αξιολόγηση του προγράμματος έδειξε ότι, όχι μόνο δεν έκλεισε το σχολείο, αλλά μειώθηκε η βία και η επιθετικότητα των μαθητών σε ποσοστό 76% και επιπλέον, βελτιώθηκε η στάση τους απέναντι στο σχολείο, καθώς και η ακαδημαϊκή τους επίδοση.

- **Προγράμματα για ειδικές ομάδες μαθητών**

Το πρόγραμμα “*Ruori*” (*Ruori Project*)⁸³ ξεκίνησε σε δύο σχολεία στο Ελσίνκι της Φινλανδίας το 2001 και απευθυνόταν σε νέους 11-18 ετών που αντιμετώπιζαν δυσκολίες στη συμπεριφορά και προβλήματα χρήσης ουσιών. Στόχος του προγράμματος ήταν η μείωση των συμπεριφορών αυτών, η ενδυνάμωση των οικογενειών και των οικογενειακών δεσμών, η δημιουργία και ενδυνάμωση της ταυτότητας και των κοινωνικών δεσμών των νέων, η διασφάλιση της προσωπικής υγείας και ευημερίας, η ενίσχυση των προσωπικών στόχων, η αποφοίτηση από το σχολείο και η επιτυχής μετάβαση σε πανεπιστήμια ή στην αγορά εργασίας. Για το σκοπό αυτό, οι νέοι που αναγνωρίζονταν από το σχολείο ή άλλους φορείς ότι βρίσκονταν σε κίνδυνο συμμετείχαν σε ομαδικές συναντήσεις για 18-24 μήνες υπό την επίβλεψη κάποιου ειδικού. Επιπλέον, το πρόγραμμα παρείχε βοήθεια στα

⁸³ International Centre for the Prevention of Crime (2005), “*Urban Crime Prevention and Youth at Risk*”, Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World», Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada, σελ 47.

μαθήματα του σχολείου και τις εξετάσεις, εκδρομές περιπέτειας και επισκέψεις στην οικογένεια.

Το 83% των νέων βελτίωσε την απόδοση στα μαθήματα, μείωσε τις απουσίες από το σχολείο και την επιθετικότητα και έμαθε να θέτει στόχους. Επιπλέον, όλοι οι συμμετέχοντες κέρδισαν μεγαλύτερο έλεγχο σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Το κόστος του προγράμματος ανήλθε σε 3.000 ευρώ ετησίως για κάθε συμμετέχοντα, ποσό που αντιστοιχούσε μόνο στο 5% των ετησίων εξόδων εγκλεισμού ενός νέου.

▪ *Προγράμματα βασισμένα στην ψυχολογία του ατόμου*

Πολλές είναι οι έρευνες που τονίζουν τη σημασία της παρέμβασης στην προσχολική ηλικία για τη γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού.

Στη Γερμανία, το πρόγραμμα “*Faustlos*”⁸⁴ απευθύνεται σε παιδιά του νηπιαγωγείου και του δημοτικού και στοχεύει να μειώσει την επιθετική συμπεριφορά και να αναπτύξει κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες. Για το σκοπό αυτό, χρησιμοποιεί ψυχολογικά προγράμματα πρόληψης που εστιάζουν στην επίλυση των προβλημάτων, στον έλεγχο του αυθορμητισμού και τη διαχείριση του θυμού. Τα προγράμματα αυτά ενσωματώνονται στα μαθήματα του σχολείου και εφαρμόζονται από εκπαιδευμένους προς τούτο δασκάλους μέσα από το διάλογο και τα παιχνίδια με τα παιδιά.

Η αξιολόγηση του προγράμματος καταδεικνύει σημαντικές αλλαγές στις συναισθηματικές δεξιότητες και την προ-κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών ηλικίας 6 έως 9 ετών, καθώς και μείωση του άγχους, της εσωστρέφειας και της επιθετικής συμπεριφοράς.

⁸⁴ International Centre for the Prevention of Crime (2005), “*Urban Crime Prevention and Youth at Risk*”, Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World, Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada, σελ. 51.

Η επίδραση της παρέας και των συνομηλίκων ευρύτερα έχει άμεσο αντίκτυπο στη συμπεριφορά των μαθητών. Τα προγράμματα της *παρέας συνομηλίκων (Peer Programs)*⁸⁵ επιχειρούν μέσα από ατομικές παρεμβάσεις, όπως οι τεχνικές εκπαίδευσης ή τροποποίησης της συμπεριφοράς και την παροχή συμβουλών να διδάξουν στους μαθητές νέους τρόπους σκέψης και αντιμετώπισης των κοινωνικών προβλημάτων.

▪ **Προγράμματα που συνδυάζουν πολλαπλές παρεμβάσεις**

Το πρόγραμμα «*παροχής ευκαιριών*»⁸⁶ (*Quantum Opportunities Program*) εφαρμόστηκε σε πέντε πολιτείες των ΗΠΑ από το 1989 – 1993. Παρείχε σε εφήβους που προέρχονταν από φτωχό κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον εξωσχολικές δραστηριότητες, για τις οποίες προσέφερε ως κίνητρα κάποια μικρή αμοιβή. Επιπλέον, προσέφερε υποτροφίες σε όσους αποφοιτούσαν από το λύκειο και προάγονταν σε πανεπιστήμια. Στόχος ήταν να αυξηθεί η πιθανότητα να ολοκληρώσουν οι νέοι το λύκειο και να αναπτυχθούν σε οικονομικά και κοινωνικά ανεξάρτητους ενήλικες. Μετά από 4 χρόνια οι συμμετέχοντες σημείωσαν 71% μείωση στις ομολογημένες συλλήψεις, αποβλήθηκαν σε χαμηλότερα ποσοστά από το σχολείο σε σχέση με την ομάδα ελέγχου (23% αντί 50%) και αποφοίτησαν από το λύκειο σε μεγαλύτερο ποσοστό (63% αντί 42%).

Οι νέοι ενθαρρύνθηκαν να τελειώσουν το σχολείο μέσω δραστηριοτήτων, όπως διδασκαλία υποβοηθούμενη από υπολογιστές, ερευνητική διδασκαλία, βοήθεια στο σπίτι, παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, προγραμματισμό εργασίας, ενίσχυση

⁸⁵ Βλ. Gottfredson, D. (1996), “*School-Based Crime Prevention*”, στο National Institute of Justice (1996), “*Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising*”, A report to the United States Congress, National Institute of Justice, Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland, σελ. 5-1.

⁸⁶ Βλ. Australian Institute of Criminology (2002), “*What works in reducing young people's involvement in crime?*”, Review of current literature on youth crime prevention, Australian Institute of Criminology, σελ. 25.

προσωπικότητας και εκπαίδευση σε δεξιότητες που τους βοηθούσαν να αντεπεξέλθουν καλύτερα στη ζωή και το σχολείο.

Το πρόγραμμα “*Seattle Social Development Project*” ξεκίνησε να εφαρμόζεται το 1981 σε δημόσια δημοτικά σχολεία των Η.Π.Α. (Seattle, Washington).⁸⁷ Οι παρεμβάσεις βασίζονταν στην υπόθεση ότι η ενίσχυση των δεσμών των νέων ανθρώπων με το σχολείο και την οικογένεια, που αποτελούν προστατευτικούς μηχανισμούς, μπορεί να μειώσει την πιθανότητα να εγκαταλείψουν το σχολείο και να υιοθετήσουν αντικοινωνική ή παραβατική συμπεριφορά

Συνδύαζε εκμάθηση των εκπαιδευτικών σε δεξιότητες που προήγαγαν την ενίσχυση των δεσμών του παιδιού με το σχολείο, ανάπτυξη δεξιοτήτων στους γονείς ώστε να διαχειρίζονται τις οικογένειές τους με τρόπο που προήγαγε την ενίσχυση των δεσμών του παιδιού με την οικογένεια και το σχολείο, καθώς και γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη των ίδιων των παιδιών σε δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων. Στην υλοποίησή του συμμετείχαν τα δημόσια δημοτικά σχολεία του Seattle, τα παιδιά στα οποία εντοπίζονταν παράγοντες κινδύνου, οι γονείς και η ευρύτερη κοινότητα.

Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε από την πρώτη έως την έκτη τάξη του δημοτικού. Έξι χρόνια μετά την παρέμβαση (στην ηλικία των 18 ετών), έγινε η αξιολόγησή του. Για το σκοπό αυτό μελετήθηκαν στατιστικές δικαστηρίων και αναφορές των σχολείων.

Από την αξιολόγηση προέκυψε ότι στην ηλικία των 18 ετών, η ομάδα που δέχτηκε την παρέμβαση χαρακτηριζόταν από περισσότερη δέσμευση στο σχολείο, καλύτερη ακαδημαϊκή επίδοση και λιγότερη αντικοινωνική συμπεριφορά σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Επίσης, συγκέντρωνε χαμηλότερα ποσοστά βίαιης συμπεριφοράς (48,3% έναντι 59,7%), κατανάλωσης αλκοόλ (15% έναντι 25%),

⁸⁷ Βλ. Gant, F., Grabosky, P. N. (2000), “*Preventing adolescent health risk behaviours: Seattle Social Development Project*”, στο *The promise of crime prevention*, 2nd ed., Australian Institute of Criminology, σελ. 36.

λιγότερους περιστασιακούς συντρόφους (49,7% έναντι 61,5%) και λιγότερες εγκυμοσύνες (17,1% έναντι 26,4%) σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου.

Αλλά και από την άποψη του οικονομικού κόστους το πρόγραμμα αποδείχθηκε αποτελεσματικό. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι για κάθε ένα δολάριο που επενδύθηκε στο πρόγραμμα εξοικονομήθηκαν 1,79 δολάρια Η.Π.Α., τα οποία επιστράφηκαν στο σύστημα της δικαιοσύνης και στην ενίσχυση των θυμάτων.

▪ *Συνεργασία σχολείου - αστυνομίας*

Μια άλλη κατηγορία προγραμμάτων είναι οι πρωτοβουλίες συνεργασίας των σχολείων με την αστυνομία. Το πρόγραμμα “*Safer School partnerships*”⁸⁸ που εφαρμόζεται στην Αγγλία αποσκοπεί στην επίλυση των προβλημάτων και τη μείωση του σκασιαρχείου με τη μεσολάβηση ένστολου αστυνομικού που έχει τοποθετηθεί για το σκοπό αυτό σε επιλεγμένα σχολεία. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε σχολεία που βρίσκονταν σε περιοχές που είχαν υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας και ενώ κατάφερε να αυξήσει το αίσθημα ασφάλειας μεταξύ των μαθητών δεν είχε και την ανάλογη μείωση στα περιστατικά αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, πολλοί μαθητές εξέφρασαν την ανησυχία τους μήπως στιγματιστεί το σχολείο τους ως «κακόφημο» εξαιτίας της παρουσίας αστυνομικού.

Οι «*περιπολίες του σκασιαρχείου*» (*Truancy Patrols*)⁸⁹ είναι περιπολίες αστυνομικών που σκοπό έχουν να εντοπίσουν τους μαθητές που το «σκάνε» από το σχολείο και να τους επαναφέρουν σε αυτό.

⁸⁸ Βλ. Bhabra, S., Hill, E., Ghate D. (2004), “*Safer School Partnerships*”, National evaluation of the Safer School Partnerships Programme, Youth Justice Board for England and Wales.

⁸⁹ Βλ. Holden, T. (2004), “*The role of education in enhancing life chances and preventing offending*”, Home Office Development and Practice Report, Holden McAllister Partnership and Richard Lloyd.

Άλλα προγράμματα στοχεύουν στην βελτίωση των σχέσεων του σχολείου με τους γονείς μέσα από τη μεσολάβηση ενός αστυνομικού (π.χ. *Home-School Liaison Officers*).

Η έρευνα έχει δείξει ότι προγράμματα αυτά μπορούν να επηρεάσουν την παρακολούθηση των μαθημάτων, ωστόσο, δεν έχουν μεγάλη αποτελεσματικότητα στην πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, η παρουσία των αστυνομικών δημιουργεί προβληματισμό σχετικά με τον ενδεχόμενο στιγματισμό των σχολείων και των μαθητών τους.

Στις διαδικασίες ανάπτυξης, οργάνωσης και υλοποίησης πολλών προγραμμάτων πρόληψης συμμετέχουν και οι ίδιοι οι μαθητές (όπως τα προγράμματα “*Student-led Crime Prevention*” που εφαρμόζονται στις Η.Π.Α.)⁹⁰ Οι νέοι έχουν την ευθύνη για τις δραστηριότητες αυτές και συνεργάζονται με τους εκπαιδευτικούς και την κοινότητα στην υλοποίησή τους. Οι πρωτοβουλίες αυτές αυξάνουν την υπευθυνότητα των μαθητών και τις γνώσεις τους στην πρόληψη του εγκλήματος και συμβάλλουν στη μείωση των διενέξεων μεταξύ των μαθητών.

Εν κατακλείδι, τα σχολεία στα οποία η διοίκηση, το προσωπικό και οι μαθητές επικοινωνούν και συνεργάζονται στον προγραμματισμό της λειτουργίας τους, ενισχύουν το αίσθημα του ανήκειν στους μαθητές και γνωρίζουν λιγότερες αναταραχές.

Γενικά, η έρευνα έχει δείξει ότι τα παρακάτω στοιχεία συμβάλλουν θετικά στην ακαδημαϊκή επίδοση των μαθητών⁹¹:

- οι μικρές τάξεις

⁹⁰ Βλ. U.S. Department of Education (2000), “*Student-led Crime Prevention: A Real Resource With Powerful Promise*”, U.S. Department of Education, Office of elementary and secondary education www.ed.gov/offices/OESE/SDFS/.

⁹¹ Βλ. Australian Institute of Criminology (2002), “*What works in reducing young people’s involvement in crime?*” Review of current literature on youth crime prevention, Australian Institute of Criminology, σελ. 22.

- η κατανομή των μαθητών σε τάξεις σύμφωνα με την απόδοσή τους στα μαθήματα και όχι την ηλικία τους
- τα προγράμματα που ενισχύουν τις ικανότητες
- η υποβοηθούμενη από υπολογιστή διδασκαλία
- η συνεργασία μεταξύ των μαθητών και η διδασκαλία των μαθημάτων σε παιδιά μικρότερων τάξεων από μαθητές μεγαλύτερων τάξεων.

2.3. Προγράμματα που βασίζονται στην απασχόληση

Τα προγράμματα που ενισχύουν την απασχόληση βασίζονται στην υπόθεση ότι η αύξηση των προοπτικών απασχόλησης μπορεί να επιδράσει ανασταλτικά στην εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς. Έτσι, επιδιώκουν να αυξήσουν την απασχόληση μέσα από τη δημιουργία θέσεων εργασίας, να ενισχύσουν την επαγγελματική κατάρτιση και να μειώσουν την ανεργία του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο, κυρίως των νέων που αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού και συνήθως, ευθύνονται για το μεγαλύτερο μέρος της εγκληματικότητας. Τα προγράμματα αυτά ενδείκνυνται, ιδιαίτερα και για πρώην κρατούμενους στα πλαίσια της κοινωνικής τους επανένταξης.

Τα ήδη υπάρχοντα προγράμματα, συνήθως, είτε επιδιώκουν να αυξήσουν την παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού μέσω της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής του κατάρτισης είτε επιδιώκουν να μειώσουν το κόστος της απασχόλησης που βαρύνει τους εργοδότες παρέχοντάς τους κίνητρα να ανοίξουν επιχειρήσεις σε φτωχές γειτονιές, που χαρακτηρίζονται από χαμηλή απασχόληση και

υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας ώστε να δημιουργήσουν με αυτόν τον τρόπο θέσεις εργασίας.⁹²

Το 1998 ξεκίνησε στη Φλόριντα ένα πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης στη μαγειρική (*Culinary Education and Training Program*)⁹³. Το πρόγραμμα απευθύνεται σε νέους που βρίσκονται σε κίνδυνο και τους παρέχει εξειδικευμένες γνώσεις και πρακτική εκπαίδευση στη μαγειρική ενισχύοντας την επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

Οι νέοι που συμμετέχουν στο πρόγραμμα είναι μεταξύ 16–18 ετών με τουλάχιστον 9 χρόνια σχολικής εκπαίδευσης και συνήθως είτε έχουν διαπράξει ένα μη βίαιο έγκλημα είτε έχουν εγκαταλείψει το σχολείο είτε είναι σε κίνδυνο να το εγκαταλείψουν και παραπέμπονται στο πρόγραμμα από διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες ως μια τελευταία ευκαιρία πριν τους επιβληθούν αυστηρότερες ποινές από το δικαστήριο ανηλίκων. Μετά το πέρας του εκπαιδευτικού προγράμματος, οι νέοι λαμβάνουν κάποιο πιστοποιητικό παρακολούθησης που τους επιτρέπει είτε να μπουν στην αγορά εργασίας είτε να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Όσοι ενδιαφέρονται να εργαστούν βοηθούνται στην εύρεση εργασίας, ενώ οι νέοι που επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές υποστηρίζονται να συνεχίσουν για άλλα 2 χρόνια κατάρτισης στη μαγειρική και επιπλέον, τους παρέχεται οικονομική ενίσχυση κατά το διάστημα αυτό.

⁹² Βλ. Bushway S. & Reuter P. (1996), “*Labor Markets and Crime Risk Factors*” στο National Institute of Justice (1996), “*Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising*”, A report to the United States Congress, National Institute of Justice, Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland, σελ. 6-2.

⁹³ Βλ. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (2001), “*Culinary Education and Training Program for At-Risk Youth*”, OJJDP Fact Sheet, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, April 2001.

Στο πρόγραμμα συνεργάζονται επαγγελματικοί σύμβουλοι από τους οποίους παρακολουθείται η πρόοδος των νέων, καθώς και επιχειρήσεις που τους προσφέρουν τη δυνατότητα πρακτικής εξάσκησης.

Το πρόγραμμα αξιολογείται ως αρκετά αποτελεσματικό από το σύστημα δικαιοσύνης της Φλόριντα, που αναγνωρίζει ότι, όχι μόνο εξυπηρετεί ως εναλλακτικό της φυλάκισης μέτρο, αλλά επιπλέον, δίνει τη δυνατότητα στους νέους που βρίσκονται σε κίνδυνο να αποκτήσουν επαγγελματική κατάρτιση και να γίνουν παραγωγικά μέλη της κοινωνίας.

2.4. Προγράμματα που βασίζονται στην κοινότητα

Η κοινότητα⁹⁴ αποτελεί το βασικό θεσμό ανάπτυξης των προγραμμάτων πρόληψης και τον κεντρικό άξονα για αποτελεσματικές προληπτικές παρεμβάσεις. Οι βασισμένες στις κοινότητες προσεγγίσεις στοχεύουν να αυξήσουν την κινητοποίηση, τη δράση και την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στα ζητήματα που αφορούν την κοινότητα, να αυξήσουν τη γνώση του κοινού για το εγκληματικό φαινόμενο και επιπλέον, να παρέχουν προστασία και υποστήριξη για τα θύματα. Επιχειρείται με αυτόν τον τρόπο η συσπείρωση του κοινού, η ενίσχυση και ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών και η αναδόμηση της κοινότητας από τους ανθρώπους που ζουν σε αυτήν σε μία από κοινού προσπάθεια αντιμετώπισης του εγκλήματος. Η κοινοποίηση των πρωτοβουλιών πρόληψης συμβάλλει στο να καθίσταται ζήτημα όλων η πρόληψη του εγκλήματος. Οι συλλογικές αυτές

⁹⁴ Με τον όρο κοινότητα εννοείται το σύνολο των ανθρώπων που ζουν σε ένα κοινό περιβάλλον, που διέπεται από συγκεκριμένους κανόνες, κοινές αξίες, ήθη και έθιμα και στα πλαίσια αυτής οι άνθρωποι που την συνιστούν αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. (Βλ. Sherman L. (1996), “*Communities and Crime Prevention*”, στο National Institute of Justice (1996), “*Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising*”, A report to the United States Congress, National Institute of Justice, Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland, σελ 3-4).

παρεμβάσεις στοχεύουν στο να επιτευχθεί και να ενισχυθεί η μακροπρόθεσμη ευημερία ολόκληρης της κοινότητας.

Η επιρροή που έχει η κοινότητα στους νέους είναι σημαντική και συνδέεται τόσο με τη σύστασή της, δηλαδή τους ανθρώπους που ζουν σε αυτήν όσο και με τη διαμόρφωση των χώρων και τις υπηρεσίες που προσφέρει στους νέους. Η υποβάθμιση της περιοχής λόγω της φυσικής εικόνας (π.χ. σπασμένα τζάμια) δίνει την εικόνα αποδιοργάνωσης της περιοχής. Οι γειτονιές αυτές αλλοτριώνουν το άτομο από τους χώρους τους. Αντιθέτως, όταν αυτές είναι δομημένες εμπνέουν ασφάλεια στους κατοίκους τους και ενισχύουν τους άτυπους κοινωνικούς δεσμούς.

Οι προσεγγίσεις αυτές περιλαμβάνουν εναλλακτικά πρότυπα οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας, προγράμματα δράσης πολιτών (όπως περιπολίες πολιτών), συνεργασία κοινού και αστυνομίας, προγράμματα δράσης για τους νέους, δημιουργική επίλυση των προβλημάτων, εκπαιδευτικές καμπάνιες του κοινού μέσω των Μ.Μ.Ε., και συντονισμένες κοινοτικές παρεμβάσεις που στοχεύουν στη βελτίωση των κοινωνικών υπηρεσιών και την ενίσχυση των κοινωνικών παροχών (π.χ. υπηρεσίες πρόνοιας, υγειονομική περίθαλψη, στέγαση, εισοδηματική ασφάλεια κ.α.).

▪ *Προγράμματα γειτονιάς*

Τα προγράμματα παρακολούθησης της γειτονιάς (*Neighbourhood Watch Programs*)⁹⁵ αποτελούν από τις πιο γνωστές παρεμβάσεις κινητοποίησης των πολιτών. Ένα από αυτά εφαρμόζεται στην Τασμανία, στην Αυστραλία και στοχεύει να μειώσει την ευκαιριακή εγκληματικότητα, όπως διαρρήξεις, σε περιοχές με υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας. Το πρόγραμμα βασίζεται στη συνεργασία των κατοίκων

⁹⁵ Βλ. Vincent, K. (1990), “*Tasmanian Position Paper: Juvenile Crime and Crime Prevention*”, στο “*Youth Crime Prevention*”, Proceedings of a Policy Forum, ed. B. Halstead, Australian Institute of Criminology, Canberra, August 1990, σελ. 44.

της περιοχής με την αστυνομία, η οποία τους εκπαιδεύει σε βασικές τεχνικές πρόληψης του εγκλήματος.

Η εμπειρία έχει δείξει ότι η πρωτοβουλία αυτή μειώνει την περιστασιακή εγκληματικότητα και το φόβο του εγκλήματος και αυξάνει την ασφάλεια μεταξύ των πολιτών. Παράλληλα, ενισχύει τους άτυπους κοινωνικούς δεσμούς και αυξάνει την αναφορά των διαπραττομένων εγκλημάτων στην αστυνομία.

Ένα από τα επιτυχέστερα παραδείγματα κοινοτικού προγράμματος είναι και το “*Centro Sister Isolina Ferre*”.⁹⁶ Το πρόγραμμα ξεκίνησε το 1968 σε μια πολύ φτωχή κοινότητα ονόματι Ponce, στο Πουέρτο Ρίκο. Η στρατηγική του Centro βασίστηκε στην ιδέα ότι η διαχείριση του εγκλήματος και της βίας απαιτεί την ανάπτυξη της κοινότητας συνολικά και ότι παρά τη φτώχεια που τη χαρακτηρίζει, η κοινότητα έχει τη δυνατότητα να βελτιωθεί και να καλύψει τις ανάγκες της. Μια μελέτη βρήκε ότι τα ποσοστά του εγκλήματος μεταξύ της νεολαίας στο Centro μειώθηκαν κατά 50%. Η επιτυχία του Centro αποδίδεται στο ευρύ πεδίο του να διαχειρίζεται όλα τα κοινωνικά προβλήματα από την υγειονομική περίθαλψη μέχρι τις ευκαιρίες απασχόλησης, ενώ ενσωματώνει και τοπικές προσπάθειες περιστασιακής πρόληψης του εγκλήματος, όπως οι περίπολοι των πολιτών.

Το πρόγραμμα “*Stay Alive*”⁹⁷ ξεκίνησε το 2002 με σκοπό να μειώσει τις ανθρωποκτονίες, οι οποίες ήταν σε έξαρση και αφορούσαν ως επί το πλείστον νέους ανθρώπους είτε ως δράστες είτε ως θύματα στις φτωχογειτονίες της πόλης Belo Horizonte στην Βραζιλία. Βασίστηκε στην κινητοποίηση και την ενεργό συμμετοχή των κατοίκων της περιοχής στη μείωση της εγκληματικότητας και του φόβου του

⁹⁶ Βλ. John Howard Society (1995), “*Crime Prevention Through Social Development: A Literature Review*”, The John Howard Society of Alberta, σελ. 6-7.

⁹⁷ Βλ. International Centre for the Prevention of Crime (2005), “*Urban Crime Prevention and Youth at Risk*”, Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World, Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, 2005, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada, σελ. 8.

εγκλήματος. Το πρόγραμμα παρείχε κοινωνική υποστήριξη σε νέους, εκπαίδευση για τις συνέπειες των ναρκωτικών, εκπαίδευση στην πρόληψη των σεξουαλικά μεταδιδόμενων ασθενειών, επαγγελματική κατάρτιση και δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, όπως τέχνες, αθλήματα, υπολογιστές.

Έπειτα από τρεις μήνες εφαρμογής του προγράμματος σημειώθηκε 47% μείωση στις ανθρωποκτονίες, 65% μείωση στις αποπειραθείσες ανθρωποκτονίες και 46% μείωση στις διαρρήξεις φούρνων. Η επιτυχία του προγράμματος αποδίδεται στην πολύπλευρη προσέγγιση και τη συμμετοχή των μελών της κοινότητας στην υλοποίησή του.

Το πρόγραμμα “*Bonnemaison*”⁹⁸ άρχισε να εφαρμόζεται το 1988 στη Βικτόρια της Αυστραλίας. Σε συνεργασία με κοινωνικούς λειτουργούς ανέπτυξε πρωτοβουλίες που απευθύνονταν στο σύνολο των ανηλίκων της κοινότητας και στόχευαν τόσο στην πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς όσο και της θυματοποίησης.

Επιστρατεύτηκαν αρχικά μαθητές (*student information officers*) που με μια συμβολική αμοιβή αναλάμβαναν να ενημερώνουν τους υπόλοιπους μαθητές και τους γονείς τους για τις δραστηριότητες πρόληψης που λάμβαναν χώρα στην κοινότητα. Δημιουργήθηκαν μπαρ (*No Wine Bar*) ως εναλλακτικές προτάσεις διασκέδασης που προσέφεραν μόνο μη αλκοολούχα κοκτέιλ και στα οποία έπαιζαν μουσική μουσικά συγκροτήματα παιδιών (*Garage bands*). Μετά τη διασκέδαση, οι νέοι συνοδεύονταν από κοινωνικούς λειτουργούς κατά τη μεταφορά στα σπίτια τους, που γινόταν με λεωφορείο ή τρένο, που ανήκαν στην κοινότητα. Στους νέους που έδειχναν αντικοινωνική συμπεριφορά δεν επιτρεπόταν η είσοδος, ενώ η συμπεριφορά τους αναφερόταν στους γονείς τους. Τέλος, μια άλλη πρωτοβουλία σε συνεργασία με τους

⁹⁸ Urjadko, V. (1990), “*Community Based Corrections: A Social Problem Approach*”, στο “*Youth Crime Prevention*”, Proceedings of a Policy Forum, ed. B. Halstead, Australian Institute of Criminology, Canberra, August 1990, σελ. 130-134.

ιδιοκτήτες των τοπικών κινηματογράφων ήταν η *έκπτωση στα εισιτήρια* στους μαθητές, άνεργους και σε όσους λάμβαναν κρατικά επιδόματα.

Το πρόγραμμα *Tandem*⁹⁹ ξεκίνησε το 1982 στο Montreal, στο Quebec και στόχευε στην κινητοποίηση και ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα ασφάλειας της πόλης με απώτερο στόχο να μειώσει το αίσθημα ανασφάλειας των πολιτών. Από το 2002, το πρόγραμμα *Tandem* ενσωματώθηκε στο νέο πρόγραμμα κινητοποίησης των πολιτών (*Programme de soutien à l'action citoyenne en sécurité urbaine*) του Montreal. Έτσι, επιστρατεύτηκαν τοπικοί συνεργάτες για την κινητοποίηση και ενημέρωση του κοινού σε θέματα ασφάλειας, όπως το πώς να προστατεύουν την περιουσία τους. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στις ανάγκες των νέων και στην ενημέρωσή τους σχετικά με την επίλυση των διενέξεων και την προσωπική ασφάλεια. Οι παρεμβάσεις αυτές συνδύασαν πρακτικές περιστασιακής πρόληψης και κοινωνικής ανάπτυξης.

Από το 1982 που ξεκίνησε το πρόγραμμα έως σήμερα, οι διαρρήξεις στα σπίτια έχουν μειωθεί κατά 50%, ενώ το 80% των πολιτών έχει αλλάξει τις συνήθειες ασφαλείας προκειμένου να προφυλάξει την περιουσία του.

Το πρόγραμμα *Nightravens*¹⁰⁰ ξεκίνησε το 1993 στη Νορβηγία με σκοπό την πρόληψη της βίας και του εγκλήματος. Αφητηριακό σημείο του προγράμματος αποτέλεσε η συνήθεια των νέων να βγαίνουν έξω τα σαββατοκύριακα και να καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες αλκοόλ με αποτέλεσμα να προκαλούν φασαρίες, βίαια επεισόδια και φόβο στους κατοίκους της περιοχής. Στο πρόγραμμα συμμετέχουν ενήλικες που αναλαμβάνουν εθελοντικά να κάνουν νυχτερινές περιπολίες τα σαββατοκύριακα, έτσι ώστε να προλάβουν περιστατικά βίας και

⁹⁹ Βλ. International Centre for the Prevention of Crime (2005), "*Urban Crime Prevention and Youth at Risk*", Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World, Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, 2005, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada, σελ. 11

¹⁰⁰ Βλ. στο ίδιο, σελ. 24.

εγκλήματος και παράλληλα να συμβάλλουν στην αύξηση του αισθήματος ασφάλειας στους δρόμους. Στοχεύουν, έτσι, να δημιουργήσουν ένα ασφαλές περιβάλλον και να ενθαρρύνουν τους νέους να τους προσεγγίσουν, εφόσον αντιμετωπίζουν κάποιο πρόβλημα. Οι πολίτες εκπαιδεύονται σε θέματα ναρκωτικών, ψυχολογίας των νέων και πρώτων βοηθειών. Ωστόσο, δεν παρεμβαίνουν σε επικίνδυνες καταστάσεις, αλλά μόνο παρατηρούν, παρέχουν πληροφορίες και επικοινωνούν με την αστυνομία εφόσον συμβεί κάποιο περιστατικό. Το πρόγραμμα έχει πραγματοποιηθεί και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως τη Δανία, τη Σουηδία τη Σλοβακία και την Ισπανία και αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα συνεργασίας ιδιωτικού και δημόσιου τομέα στην πρόληψη του εγκλήματος.

Οι επίσημες στατιστικές της αστυνομίας καταγράφουν 88% μείωση του εγκλήματος κατά τα σαββατοκύριακα και 50% μείωση της συνολικής εγκληματικότητας στην περιοχή, πράγμα που δείχνει ότι η παρουσία των ενηλίκων στους δρόμους βοηθάει στην μείωση της εγκληματικότητας.

Το πρόγραμμα “*HALT*” στην Ολλανδία στοχεύει στους νέους που διαπράττουν βανδαλισμούς. Αφορά συνεργασία μεταξύ αστυνομίας, Εισαγγελίας, δημοτικών αρχών, θυμάτων και κοινότητας με σκοπό οι νεαροί δράστες να αποκαταστήσουν τις ζημιές που προξένησαν και να βοηθηθούν στην εύρεση εργασίας, στη στέγαση και την εκπαίδευσή τους. Μετά από ένα χρόνο η ομάδα των νέων που παρακολούθησε το πρόγραμμα έπαψε να συμμετέχει σε βανδαλισμούς κατά 63% έναντι 25% (ομάδα ελέγχου).¹⁰¹

Τα προγράμματα κινητοποίησης του κοινού αν και έχουν θετικά αποτελέσματα ως προς την ενίσχυση των κοινωνικών δεσμών, εντούτοις γεννούν προβληματισμό ως προς το ότι αφενός ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο την

¹⁰¹ Βλ. Waller, I. & Welsh, B. (1999), «Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα», *Ποινική Δικαιοσύνη* 4/1999, σελ. 374.

προσωπική ασφάλεια του κοινού και αφετέρου μπορεί να οδηγήσουν σε αυθαιρεσίες ως προς τη λειτουργία του ρόλου του.

▪ ***Προγράμματα που βασίζονται στη λήψη μέτρων κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών παροχών***

Ο Καναδάς, και ειδικά το Québec, αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα πρόληψης βασισμένης στη συνεργασία του δικτύου των φορέων της κοινότητας μέσα από πρωτοβουλίες τόσο περιστασιακής πρόληψης όσο και προσεγγίσεων κοινωνικής ανάπτυξης. Έχει δομήσει ένα ολόκληρο σύστημα υπηρεσιών κοινωνικής ανάπτυξης και παροχών που προσφέρει πολλές ευκαιρίες να εξεταστούν αφενός οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εμφάνιση της νεανικής παραβατικότητας και αφετέρου να στηριχθούν οι νέοι και οι οικογένειές τους στην αντιμετώπισή τους.

Το σύστημα των υπηρεσιών συνδυάζει¹⁰²: α) *Κοινωνικές υπηρεσίες* υποστήριξης αποτελούμενες από επιστημονικό προσωπικό, που αποσκοπούν στην στήριξη των παιδιών και των οικογενειών που αντιμετωπίζουν κοινωνικές και ψυχολογικές δυσκολίες, β) *Υπηρεσίες κατοικίας*, που απευθύνονται σε οικογένειες με περιορισμένο εισόδημα παρέχοντάς τους στέγαση, επιδοτούμενη κατοικία και δάνεια, γ) *Υπηρεσίες εισοδηματικής ασφάλειας*, που παρέχουν άμεση οικονομική ενίσχυση σε άτομα και οικογένειες που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσχέρειες, δ) *Υπηρεσίες που στοχεύουν στην εκπαίδευση*, οι οποίες ενισχύουν τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες και την κοινωνική/ ψυχολογική υποστήριξη για τα παιδιά που «μειονεκτούν», ε) *Υπηρεσίες απασχόλησης*, που περιλαμβάνουν πρωτοβουλίες δημιουργίας θέσεων εργασίας, προετοιμασία και κατάρτιση για την είσοδο στην αγορά εργασίας και στ) *Υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης* ή κοινοτικά προγράμματα υγείας, που περιλαμβάνουν την

¹⁰² Βλ. Government of Québec (2001), “*Departmental Crime Prevention Policy: Making our Communities safer for everyone*”, Government of Québec, November 2001, σελ. 10-14. Βλ. επίσης, Canadian Council on Social Development (1994), “*Crime Prevention Through Social Development: A Discussion Paper for Social Policy Makers and Practitioner*”s, Canadian Council on Social Development & Canadian Criminal Justice Association, 1984, σελ. 6-8.

πρόληψη ασθενειών και την προαγωγή της υγείας και στοχεύουν στις μειονεκτούσες οικογένειες. Επιπλέον, οι παρεμβάσεις αυτές περιλαμβάνουν προγράμματα εκπαίδευσης στη σεξουαλική μετάδοση του ιού του HIV, καθώς και στην πρόληψη της ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης.

Στις παραπάνω διαδικασίες ενίσχυσης των κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών, η συνεργασία του δημοσίου τομέα με τον ιδιωτικό είναι πολύ σημαντική. Στον Καναδά, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις εμπλέκονται πρόθυμα στις διαδικασίες πρόληψης του εγκλήματος και δη στην υλοποίηση προγραμμάτων περιστασιακής πρόληψης. Έτσι, προωθούνται πρωτοβουλίες, που αποσκοπούν στην πρόληψη των κλοπών στα καταστήματα (π.χ. ιδιωτική αστυνομία), τις οποίες χρηματοδοτούν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Ο ρόλος της αστυνομίας στο Québec είναι πολύ σημαντικός, κυρίως όσον αφορά το κομμάτι της περιστασιακής πρόληψης, (π.χ. περιπολίες, επιτήρηση κ.α.). Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια επεκτείνεται και σε πρωτοβουλίες κοινωνικής ανάπτυξης.

Τέλος, στην ανάπτυξη της γνώσης για την πρόληψη του εγκλήματος και την υλοποίηση προγραμμάτων ΠΕΚΑ έχουν συμβάλει πολύ τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα που διεξάγουν έρευνες στο πεδίο αυτό, καθώς και η κυβέρνηση με τη συνεχή χρηματοδότηση των πρωτοβουλιών.

- ***Προγράμματα «καθοδήγησης» (Mentoring Programs)***

Τα προγράμματα καθοδήγησης βασίζονται στην επαφή των ανηλίκων που βρίσκεται σε κίνδυνο με ενήλικους, οι οποίοι προσφέρονται εθελοντικά να τους εμπνεύσουν θετικά κοινωνικά πρότυπα κατά τη μετάβασή τους στην ενηλικίωση. Από την αλληλεπίδραση αυτή μπορεί να δημιουργηθεί κάποια φιλική σχέση

εμπιστοσύνης και σεβασμού. Τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν κάποιες συναντήσεις το μήνα μεταξύ του μέντορα και του ανήλικου, που λαμβάνουν χώρα σε διάφορα μέρη, όπως σπίτι, σινεμά, αθλητικούς χώρους και συναυλίες.

Ένα τέτοιο πρόγραμμα αποτελεί το “*Big Brothers/ Big Sisters of America*”, που απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 6 έως 18 ετών, τα οποία συγκεντρώνουν παράγοντες κινδύνου. Μια αξιολόγηση του προγράμματος (Tierney et al., 1995)¹⁰³, έδειξε ότι έπειτα από ένα χρόνο η πειραματική ομάδα σημείωσε μείωση κατά 46% στην έναρξη της χρήσης ναρκωτικών απ’ ό,τι τα παιδιά της ομάδας ελέγχου (αυτο-ομολογούμενα). Επιπλέον, σημειώθηκε μείωση κατά 27% στην έναρξη της χρήσης αλκοόλ, κατά 33% στη συχνότητα βιαιοπραγίας και κατά 52% στο σκασιαρχείο από το σχολείο.

Ένα παρόμοιο πρόγραμμα στη Μεγάλη Βρετανία στοχεύει να μειώσει την παραβατική και ρισκοκίνδυνη συμπεριφορά στους νέους που «μειονεκτούν» (15–18 ετών) βοηθώντας τους να παραμείνουν στο σχολείο ή σε κάποια εργασία. Μέλη της κοινότητας αναλαμβάνουν εθελοντικά το ρόλο του μέντορα για κάποιον ανήλικο για ένα χρόνο, ενώ παράλληλα ο ανήλικος παρακολουθεί μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισης. Μια αξιολόγηση του προγράμματος (Benioff, 1997)¹⁰⁴ έδειξε ότι το 73% από αυτούς που ολοκλήρωσαν το πρόγραμμα πέρασαν σε κάποιο κολέγιο ή βρήκαν κάποια εργασία και ότι οι συλλήψεις μειώθηκαν κατά 61%. Επιπλέον, οι περισσότεροι νέοι που συμμετείχαν δήλωσαν ότι βοηθήθηκαν να μείνουν μακριά από το αλκοόλ, τα ναρκωτικά, τις φασαρίες και τη συμμετοχή σε συμμορίες.

¹⁰³ Βλ. Australian Institute of Criminology (2002), “*What works in reducing young people’s involvement in crime?*” Review of current literature on youth crime prevention, Australian Institute of Criminology, σελ. 31.

¹⁰⁴ Βλ. στο ίδιο, σελ. 31.

Επιπλέον, προγράμματα «καθοδήγησης» εφαρμόζονται σε χώρους κατασκήνωσης, όπως τα “*Youth Insearch Camps*”,¹⁰⁵ στην Αυστραλία, που απευθύνονται σε παιδιά που προέρχονται από «μειονεκτούν» περιβάλλον. Στο πρόγραμμα συμμετέχουν ενήλικες στο ρόλο του μέντορα, που υποστηρίζουν τα παιδιά να μάθουν τις θετικές αξίες της ζωής και τους αποτρέπουν από τα ναρκωτικά και την παραβατικότητα.

- ***Προγράμματα που βασίζονται σε δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου (Recreation Programs)***

Ο αθλητισμός και η ψυχαγωγία αποτελούν κεντρικά σημεία πολλών προγραμμάτων πρόληψης που βασίζονται σε δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, πράγμα το οποίο απορρέει από τη σύνδεση της συμμετοχής στις δραστηριότητες αυτές με την προαγωγή της υγείας και την υγιή στάση ζωής ευρύτερα. Οι δραστηριότητες αναφέρονται, συνήθως, στην εθελοντική ενασχόληση με τη μουσική, την τέχνη, το χορό, τη συμμετοχή στην κατασκήνωση, τον αθλητισμό και άλλες ενασχολήσεις.¹⁰⁶

Τα προγράμματα αναψυχής λαμβάνουν χώρα συνήθως μετά το σχολείο, τα σαββατοκύριακα ή κατά τη διάρκεια των σχολικών διακοπών και παρέχουν στους νέους ένα ασφαλές μέρος για να περάσουν δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους με συνομηλίκους και ενήλικες. Οι οπαδοί τους υποστηρίζουν ότι τα προγράμματα αυτά μπορούν μέσα από τη δημιουργική δραστηριότητα να αυξήσουν την αυτοεκτίμηση των νέων, να βελτιώσουν τη σωματική και ψυχική υγεία και να συμβάλλουν στην

¹⁰⁵ Βλ. Vincent, K. (1990), “*Tasmanian Position Paper: Juvenile Crime and Crime Prevention*”, στο “*Youth Crime Prevention*”, Proceedings of a Policy Forum, August 1990, ed. B. Halstead, Australian Institute of Criminology, Canberra, σελ. 43.

¹⁰⁶ Βλ. Mason, G. & Wilson, P. (1988), “*Sport, recreation and juvenile crime: an assessment of the impact of sport and recreation upon Aboriginal and non-Aboriginal youth*”, Australian Institute of Criminology, Canberra, σελ.1.

ευημερία τους. Επιπλέον, οι νέοι μαθαίνουν να λαμβάνουν πρωτοβουλίες και να θέτουν ομαδικούς στόχους, να επιλύουν προβλήματα, να συνεργάζονται και να επιδεικνύουν υπεύθυνη κοινωνική συμπεριφορά, που συμβάλλει στη μείωση της παραβατικής συμπεριφοράς.

Οι πολιτιστικοί, αθλητικοί και ψυχαγωγικοί χώροι της κοινότητας μπορούν να δώσουν την ευκαιρία στους νέους να συμμετέχουν σε ενδιαφέροντα προγράμματα αναψυχής που αποτρέπουν την πλήξη και ενδυναμώνουν τους κοινωνικούς δεσμούς. Η έλλειψη τέτοιων χώρων και προγραμμάτων στρέφει τους νέους σε μη δημιουργικές ασχολίες, όπως την τηλεόραση, τα τηλεοπτικά παιχνίδια (video games) ή τους δρόμους.

Ένα μετασχολικό πρόγραμμα στον Καναδά που απευθύνεται σε ηλικίες 5-15 ετών περιλαμβάνει αθλήματα, μουσική, χορό και προσκοπικές δραστηριότητες για τους νέους που «μειονεκτούν»¹⁰⁷. Η αξιολόγησή του έδειξε ότι οι συλλήψεις έπεσαν κατά 75% εν συγκρίσει με την ομάδα ελέγχου, όπου αυξήθηκαν κατά 67%, παρ' όλο που η επίδραση αυτή παρήλθε 16 μήνες μετά την εφαρμογή του προγράμματος. Επιπλέον, διαπιστώθηκε μείωση στην αντικοινωνική συμπεριφορά που συνεχίστηκε και μετά το πέρας του προγράμματος, καθώς και αύξηση της αυτοκτίμησης.

Στην Αυστραλία υπάρχει μια ποικιλία προγραμμάτων αναψυχής, που απευθύνονται, συνήθως, σε νέους ηλικίας 14 έως 19 ετών, που βρίσκονται σε κίνδυνο. Τα προγράμματα “*Blue Light Youth Camp*”¹⁰⁸ και “*Challenge*” (*Great North-South Walk*)¹⁰⁹ εντάσσονται στα προγράμματα κατασκήνωσης και παρέχουν

¹⁰⁷ Βλ. Australian Institute of Criminology (2002), “*What works in reducing young people’s involvement in crime?*”, Review of current literature on youth crime prevention, Australian Institute of Criminology, σελ. 39.

¹⁰⁸ Βλ. May, R. (1999), “A Youth Crime Prevention Program: Blue Light Youth Camps”, *National Overview of Crime Prevention*, σελ. 259-262.

¹⁰⁹ Βλ. Urjadko, V. (1990), “*Community Based Corrections: A Social Problem Approach*”, Youth Crime Prevention, Proceedings of a Policy Forum, Australian Institute of Criminology, August 1990, σελ. 133.

στους νέους δραστηριότητες, όπως κωπηλασία, ποδηλασία, αναρρίχηση και άλλες εμπειρίες. Τα προγράμματα αυτά διαρκούν ένα Σαββατοκύριακο ή και περισσότερο και αποσκοπούν στη δημιουργία θετικών σχέσεων μεταξύ των νέων και της κοινότητας, στην πληροφόρηση και επιμόρφωση των νέων, καθώς και στην προτροπή τους να γίνουν ενεργά και δημιουργικά μέλη στην κοινωνία. Ο εξοπλισμός σε ποδήλατα, κανό και ό,τι άλλο χρειάζεται είναι δωρεά από τα μέλη της κοινότητας.

Επιπλέον, η πρωτοβουλία “*Kids 'N' Cops*”¹¹⁰, που εφαρμόζεται στην Τασμανία της Αυστραλίας παρέχει προγράμματα ψυχαγωγίας από επαγγελματίες ή εθελοντές σε κάποιο χώρο συγκέντρωσης για τα άστεγα παιδιά. Στόχος του προγράμματος είναι να βελτιωθούν οι σχέσεις ανάμεσα στα παιδιά και την αστυνομία, καθώς και τους άλλους κοινωνικούς φορείς. Η επιτυχία του συνίσταται στο ότι το κέντρο παρακολουθείται από αρκετά άτομα, ενώ έχει διαπιστωθεί βελτίωση στη συμπεριφορά των νέων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα απέναντι στην αστυνομία.

Το πρόγραμμα “*Rip & Tear Theatre*”¹¹¹ (Τασμανία, Αυστραλία) απευθύνεται σε νέους που βρίσκονται σε κίνδυνο ή σε παραβάτες και τους ενθαρρύνει να γράφουν και να ανεβάζουν θεατρικά έργα. Η πρωτοβουλία φαίνεται πως ενισχύει τις ικανότητες και την αυτοπεποίθησή των συμμετεχόντων και επιπλέον, μειώνει την ανάμειξη στο έγκλημα και την υποτροπή.

Το πρόγραμμα “*AUSSIE SPORTSFUN*”¹¹² εφαρμόζεται σε σχολεία στην Αυστραλία από το 1986 και δίνει την ευκαιρία σε παιδιά λυκείου ηλικίας 15-18 ετών

¹¹⁰ Βλ. Vincent, K. (1990), “*Tasmanian Position Paper: Juvenile Crime and Crime Prevention*”, Youth Crime Prevention, Proceedings of a Policy Forum, Australian Institute of Criminology, August 1990, σελ. 43.

¹¹¹ Βλ. Australian Institute of Criminology (2002), “*What works in reducing young people's involvement in crime?*”, Review of current literature on youth crime prevention, Australian Institute of Criminology, σελ. 39.

¹¹² Βλ. Oldenhove, H. (1990), “*Physical Activities Model Youth Sport ... The Next Step*”, στο “*Youth Crime Prevention*”, Proceedings of a Policy Forum, Australian Institute of Criminology, August 1990, σελ. 182-183.

να λαμβάνουν το ρόλο του προπονητή σε ομάδες στις οποίες παίζουν μικρότερα παιδιά από δημοτικά σχολεία και να τους εκπαιδεύουν σε αθλήματα. Το πρόγραμμα αφορά, κυρίως, παιδιά του δημοτικού που μένουν σπίτι πολλές ώρες ανεπίβλεπτα μετά το σχολείο και σκοπό έχει να τα ενθαρρύνει να συμμετέχουν στον αθλητισμό και τη φυσική δραστηριότητα. Το πρόγραμμα επιβλέπουν ευρύτερα οι εκπαιδευτικοί και τα αποτελέσματα είναι ενθαρρυντικά.

Μια πρωτοβουλία που συνδυάζει δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου με πλήθος άλλων κοινοτικών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών κοινωνικής ανάπτυξης είναι τα προγράμματα *Κοινωνικής Ένταξης (Youth Inclusion Programmes)*¹¹³, που ξεκίνησαν το 2000 στις πιο φτωχές γειτονίες της Αγγλίας και της Ουαλίας στοχεύοντας στην πρόληψη της αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων ηλικίας 13 - 16 ετών, που βρίσκονταν σε υψηλό κίνδυνο. Στις γειτονίες αυτές αναγνωρίζονται “50” ανήλικοι που βρίσκονται περισσότερο σε κίνδυνο να παραβατήσουν και τους δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχουν σε δημιουργικές δραστηριότητες. Οι νέοι που βρίσκονται σε κίνδυνο αναγνωρίζονται από διάφορους κοινωνικούς φορείς, όπως σχολεία, αστυνομία και κοινωνικές υπηρεσίες και η συμμετοχή τους είναι εθελοντική. Μέσα από το πρόγραμμα παρέχεται στους νέους ένα ασφαλές μέρος, όπου μπορούν να μάθουν νέες δεξιότητες, να συνεργαστούν με άλλους σε δραστηριότητες και να λάβουν βοήθεια και καθοδήγηση στην εκπαίδευση και την επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Επιπλέον, οι ειδικοί επιστήμονες που απαρτίζουν το πρόγραμμα, καθώς και οι εθελοντές προάγουν θετικά πρότυπα ρόλων και προσπαθούν να αλλάξουν τη στάση των νέων απέναντι στην εκπαίδευση και το έγκλημα. Το πρόγραμμα αφορά, συνήθως, εκπαίδευση σε θέματα υγείας και ναρκωτικών, συμβουλευτική, αθλητικές δραστηριότητες, οικογενειακά προγράμματα,

¹¹³ Βλ. Burrows, M. H. (2003), “*Evaluation of the Youth Inclusion Programme*”, End of phase one report, Youth Justice Board, London.

ενασχόληση με τις τέχνες, παροχή εργασίας, προσωπική αξιολόγηση και εκπαιδευτικές καμπάνιες στα ΜΜΕ. Εκτός από τους “50” στους οποίους, κυρίως, απευθύνεται το πρόγραμμα, ενθαρρύνονται και όλοι οι νέοι που ζουν στη γειτονιά να συμμετάσχουν. Ένα παράδειγμα τέτοιου προγράμματος αποτελεί το *Splash Cymru*,¹¹⁴ που επιδιώκει να απασχολήσει θετικά και δημιουργικά τα παιδιά κατά τις σχολικές διακοπές.

Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης των πρώτων χρόνων εφαρμογής των προγραμμάτων *Κοινωνικής Ένταξης* είναι σημαντικά¹¹⁵:

- Τα ποσοστά των συλλήψεων για τους 50 νέους που συμμετείχαν ενεργά στις δραστηριότητες του προγράμματος μειώθηκαν κατά 65%.
- Από αυτούς που δεν είχαν παραβατήσει πριν από το πρόγραμμα, αλλά βρίσκονταν σε κίνδυνο, το 74% δεν συλλήφθηκε μετά το πέρας του προγράμματος.
- Από το σύνολο των νέων που είχαν συλληφθεί πριν το πρόγραμμα, η πλειοψηφία (73%) συνελήφθη για λιγότερα αδικήματα. Το 18% συνελήφθη για περισσότερα αδικήματα και το 8% συνελήφθη για τον ίδιο αριθμό αδικημάτων.
- Η σοβαρότητα των αδικημάτων, επίσης, μειώθηκε.
- Το πρόγραμμα δεν είχε την ίδια αποτελεσματικότητα στην παρακολούθηση των μαθημάτων, καθώς τα ποσοστά απουσίας από το σχολείο μεταξύ των 50 νέων αυξήθηκαν κατά 40%. Ωστόσο, η αύξηση αυτή εξηγήθηκε εν μέρει από τις εναλλακτικές της εκπαίδευσης πρωτοβουλίες που αναπτύχθηκαν και κράτησαν τους άτακτους μαθητές μακριά από το σχολείο.

¹¹⁴ Βλ. Waite, S. (2005), “*Splash Cymru*”, Youth Justice Board Evaluation Report 2004/05.

¹¹⁵ Βλ. Burrows, M. H. (2003), “*Evaluation of the Youth Inclusion Programme*”, End of phase one report, Youth Justice Board, London.

- Όσον αφορά τις αποβολές, οι προσωρινές αποβολές μειώθηκαν κατά 12%, ενώ οι μόνιμες αποβολές μειώθηκαν κατά 27%.

Η επίκριση στα προγράμματα του ελεύθερου χρόνου είναι ότι τα αποτελέσματα από την επίδρασή τους είναι βραχυπρόθεσμα. Εντούτοις, ακόμη και σε αυτή την περίπτωση, οι νέοι απασχολούνται δημιουργικά κατά τη διάρκεια του προγράμματος και δεν περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους σε βλαπτικές ενασχολήσεις.

- *Άλλες πρωτοβουλίες*

Τα Μ.Μ.Ε. μπορούν να συμβάλλουν τόσο στην πρόληψη του εγκλήματος όσο και στην κινητοποίηση του κοινού. Η εθνική διαφημιστική καμπάνια στα Μ.Μ.Ε. “*McGRUFF*”¹¹⁶ που ξεκίνησε το 1979 στις Η.Π.Α. στόχευε να ενισχύσει τη συμμετοχή του κοινού στην πρόληψη των διαρρήξεων και του εγκλήματος του δρόμου μέσα από τη συνεργασία σε επίπεδο γειτονιάς. Έτσι, προβλήθηκαν διαφημίσεις στην τηλεόραση, το ραδιόφωνο και στις εφημερίδες που παρείχαν σχετική πληροφόρηση. Η καμπάνια συνέβαλε στην αύξηση της πληροφόρησης του κοινού για τους τρόπους προστασίας του από το έγκλημα.

Όσον αφορά την Ελλάδα, τα περισσότερα κοινωνικά προγράμματα περιορίζονται στο χώρο της πρόληψης των ναρκωτικών. Πρόκειται, συγκεκριμένα, για προγράμματα πρωτογενούς πρόληψης που απευθύνονται τόσο στους γονείς όσο και στα ίδια τα παιδιά. Τα προγράμματα αυτά παρέχουν ενημέρωση για τις συνέπειες των ναρκωτικών, συμβουλές σε όσους βρίσκονται σε πρώιμο στάδιο χρήσης ουσιών, δημιουργικές δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου και ευρύτερα ενδιαφέρονται για

¹¹⁶ Βλ. Rosenbaum, D. (1986), *Community Crime Prevention: Does it work?*, Sage publications, Beverly Hills, California, σελ. 252.

την προαγωγή της υγείας και της ευημερίας των νέων. Σήμερα, υπάρχουν αρκετά κέντρα πρόληψης των ναρκωτικών σε ολόκληρη την Ελλάδα¹¹⁷.

Εν κατακλείδι, τα κοινοτικά προγράμματα ενθαρρύνουν τους νέους να ασχοληθούν αφενός με τον εντοπισμό των ζητημάτων που απασχολούν την κοινότητα και αφετέρου με το σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων. Οι πρωτοβουλίες αυτές καθιστούν την πρόληψη ευθύνη των νέων και ολόκληρης της κοινότητας.

Παρακάτω, στο τρίτο και τελευταίο μέρος της εργασίας ακολουθεί ανασκόπηση της εξέλιξης του ποινικού συστήματος ανηλίκων, καθώς και επισκόπηση των σύγχρονων διεθνών τάσεων στο χώρο της πρόληψης και αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων μέσα από την οποία διαφαίνεται η αναγκαιότητα ενσωμάτωσης των παραπάνω προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης μεταξύ των αποτελεσματικότερων εργαλείων για τη μείωση και πρόληψη της νεανικής παραβατικής συμπεριφοράς.

¹¹⁷ Ετήσια Έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση των ναρκωτικών στην Ελλάδα (2002), Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ

ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

1. Ανασκόπηση της εξέλιξης του ποινικού συστήματος ανηλίκων

Η χρησιμότητα του παρόντος κεφαλαίου έγκειται στο ότι εξυπηρετεί σαν γέφυρα που ενώνει το παρελθόν με το παρόν όσον αφορά την αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων. Έτσι, μέσα από μια αναδρομή στις, κατά καιρούς, μορφές απάντησης στην παραβατική συμπεριφορά διαφαίνονται τα χαρακτηριστικά και τα κενά τους, ενώ αναδύονται οι νέες τάσεις που σταδιακά εμφανίζονται διεθνώς για την επιτυχή διαχείριση του εγκληματικού φαινομένου.

Μέσα από την ανασκόπηση γίνεται φανερό ότι, η κοινωνική αντίδραση απέναντι στην παραβατικότητα των ανηλίκων μέχρι και τον 19^ο αιώνα βασίστηκε στην αντίληψη ότι ο ανήλικος αποτελεί μικρογραφία του ενήλικου εγκληματία με αποτέλεσμα η απάντηση στην παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων να είναι αντιδραστική και κατ' επέκταση κατασταλτική και να αφορά τα ιδρυματικά και τα στερητικά της ελευθερίας μέτρα. Η αντίληψη αυτή αρχίζει να υποχωρεί σταδιακά κατά τα τέλη του 19^{ου} με αρχές του 20^{ου} αιώνα υπό την επίδραση των νέων αντιλήψεων που άρχισαν να διαφαίνονται. Η ειδική προσέγγιση και μεταχείριση που χρειάζονται οι ανήλικοι ως πληθυσμιακή ομάδα με τα δικά της χαρακτηριστικά που διαφέρουν από εκείνα του ενήλικου πληθυσμού υπογραμμίστηκε από τον Franz von Liszt στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.¹¹⁸ Επιπλέον, κατά την περίοδο αυτή εμφανίζεται η επιστήμη της Εγκληματολογίας και η Ιταλική Θετική Σχολή φέρνοντας μαζί τους νέες τάσεις και αντιλήψεις στο χώρο της μεταχείρισης των παραβατών. Οι αντιλήψεις που πρέσβευε η κλασική σχολή του ποινικού δικαίου σχετικά με τον ανταποδοτικό χαρακτήρα της ποινής σταδιακά υποχωρούν και στο χώρο της μεταχείρισης των

¹¹⁸ Βλ. Χαΐδου, Α. (1990), *Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και το εξωτερικό*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 15.

εγκληματιών οι απόψεις επηρεάζονται από την ειδικοπροληπτική αντιμετώπιση των δραστών, μέσω της οποίας επιχειρείται να επιτευχθεί η επανακοινωνικοποίησή τους.

Όλες αυτές οι νέες αντιλήψεις δεν άφησαν ανεπηρέαστο το πλαίσιο αντιμετώπισης των νεαρών παραβατών. Έτσι, το δίκαιο ανηλίκων έλαβε προνοιακό χαρακτήρα και άρχισε να προσδιορίζεται από τις έννοιες της πρόνοιας και της αρωγής επιδιώκοντας αφενός την άσκηση του κοινωνικού ελέγχου και αφετέρου τη διαπαιδαγώγηση των ανηλίκων.¹¹⁹ Το «πρότυπο πρόνοιας» (1900-1960) ως μια θεραπευτική προσέγγιση εφάρμοζε κυρώσεις αόριστης διάρκειας.¹²⁰ Τότε, (1909) δημιουργήθηκαν και τα πρώτα δικαστήρια ανηλίκων, πρώτα στις Η.Π.Α. και στη συνέχεια στην Αγγλία, όπου καθιερώνονται τα πρώτα Juveniles Courts που ακολούθως ιδρύονται και στην ηπειρωτική Ευρώπη.¹²¹ Έτσι, οι νεαροί παραβάτες άρχισαν να δέχονται μια εξατομικευμένη μεταχείριση διαφορετική από εκείνη των ενηλίκων εγκληματιών. Το «πρότυπο πρόνοιας» αποσκοπούσε με κοινωνικο-προνοιακές μεθόδους να διαγνώσει τις ανάγκες των ανηλίκων, που δημιουργούσαν τα κοινωνικά προβλήματα και εναπόθετε τις ελπίδες επανακοινωνικοποίησής τους στη θεραπευτική μεταχείριση. Η θεραπευτική προσέγγιση, ωστόσο και οι κυρώσεις αόριστης διάρκειας καλλιεργούσαν το έδαφος για αυθαιρεσίες και καταπατήσεις δικαιωμάτων με αποτέλεσμα να μην εφαρμόζονται ούτε καν τα βασικά δικαιώματα του κατηγορουμένου που ίσχυαν για τους ενήλικους παραβάτες. Έτσι, έχει ασκηθεί έντονη κριτική στο «προνοιακό μοντέλο» παρέμβασης όσον αφορά αφενός τη μη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αφετέρου την περιορισμένη επίδραση

¹¹⁹ Βλ. Πιτσελά, Α. (2002), *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, δ' έκδοση, Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 30.

¹²⁰ Βλ. Σπινέλλη, Κ. (1992), *Ελληνικό δίκαιο ανηλίκων, δραστών και θυμάτων: ένας κλάδος υπό διαμόρφωση*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 241.

¹²¹ Βλ. Δασκαλάκη, Η. (1979), «Η μεταχείριση του ανήλικου εγκληματία», *Εκλογή Περιοδικό Κοινωνικών Λειτουργιών Ελλάδος*, Δεκέμβριος 1979, αρ.50, σελ. 5.

που έχουν η πρόβλεψη και η μεταχείριση, που αυτό πρεσβεύει, στην επανακοινωνικοποίηση και την υποτροπή των παραβατών.

Αυτό το κλίμα αυθαιρεσιών και η ανάγκη για δικαιότερη απονομή της δικαιοσύνης και για σεβασμό των δικαιωμάτων των ανήλικων παραβατών οδήγησε στην εμφάνιση του «προτύπου δικαιοσύνης» (1960-1990)¹²². Το πρότυπο αυτό απέβλεπε στη δίκαιη μεταχείριση των ανηλικών μέσα από τη λήψη κρατικών μέτρων που θα τους επέβαλαν τη συμμόρφωση προς τους νόμους. Παράλληλα, άρχισαν να αποδίδονται στους ανήλικους δικονομικές εγγυήσεις, τα ανθρώπινα δικαιώματα του κατηγορούμενου, καθώς και πρόσθετα ιδιαίτερα δικαιώματα ανηλικών. Το «πρότυπο δικαιοσύνης» έδινε έμφαση στην πράξη παρά στο δράστη και προωθούσε τις έννοιες "due process" and "just deserts".¹²³ Ωστόσο, η κριτική του προτύπου δικαιοσύνης έγκειται στο ότι νομιμοποιεί την κρατική παρέμβαση στη ζωή του ανήλικου με τις συνεπαγόμενες στιγματιστικές και άλλες συνέπειες.

Σήμερα, κανένα από τα πρότυπα αυτά μεμονωμένα δεν μπορεί να αποτελέσει τη βάση για το σχεδιασμό του πλαισίου αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας. Εντούτοις, ο συγκερασμός τους είναι ένας από τους στόχους των «Στοιχειωδών Κανόνων για την Απονομή της Δικαιοσύνης σε Νεαρά Άτομα» που υπάγονται στους κανόνες του Πεκίνου και αφορούν την ποινική αντιμετώπιση των ανηλικών, όπως θα δούμε και παρακάτω.¹²⁴

Κατά τη δεκαετία '80-'90, στα πλαίσια της δυσαρέσκειας από την αναποτελεσματικότητα των παραπάνω προτύπων, αναζητούνται εναλλακτικά πρότυπα και μέτρα αντιμετώπισης των παραβατών. Εμφανίζεται, τότε, το

¹²² Βλ. Σπινέλλη, Κ. (1992), *Ελληνικό δίκαιο ανηλικών, δραστών και θυμάτων: ένας κλάδος υπό διαμόρφωση*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 242.

¹²³ Βλ. Hogan, M. (1990), "Youth Crime Prevention & the New Federalism: the Role of Governments", στο "Youth Crime Prevention", Proceedings of a Policy Forum, Australian Institute of Criminology, August 1990, σελ. 85.

¹²⁴ Βλ. Σπινέλλη, Κ. (1992), *Ελληνικό δίκαιο ανηλικών, δραστών και θυμάτων: ένας κλάδος υπό διαμόρφωση*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 89.

«συμμετοχικό πρότυπο», που υποστηρίζει την ελαχιστοποίηση των παρεμβάσεων του σύγχρονου κράτους με την παράλληλη μεγιστοποίηση του ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου και τη συμμετοχή όλων των πολιτών στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Επιπλέον, εμφανίζονται, το «συνθετικό πρότυπο», που αποτελεί συγκερασμό των προτύπων προνοίας και δικαιοσύνης και εφαρμόζεται σε αρκετά ευρωπαϊκά κράτη και το «συνεργατικό πρότυπο», που δίνει έμφαση σε εξωδικαστηριακές διευθετήσεις μέσω διοικητικών αποφάσεων που λαμβάνονται από υπηρεσίες παρέμβασης.¹²⁵

Οι σύγχρονες βασικές τάσεις της ποινικής αντιμετώπισης των ανηλίκων δραστών μπορούν να συνοψιστούν, γενικά, στην τάση αποφυγής της επαφής των ανηλίκων με το σύστημα της δικαιοσύνης και την ελάχιστη παρέμβαση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, που μεταφράζονται σε προσπάθειες για εξωδικαστηριακές, εξωποινικές και εξωιδρυματικές παρεμβάσεις (αποδικαστηριοποίηση, αποεγκληματοποίηση, αποϊδρυματοποίηση).¹²⁶

Έτσι, προωθούνται διεθνώς εναλλακτικά μέτρα, ανεπίσημες διευθετήσεις από την αστυνομία, διαμεσολάβηση μεταξύ δράστη και θύματος υπό την επίβλεψη και καθοδήγηση κάποιου ειδικού κ.α. Μία από τις πιο σύγχρονες εξελίξεις στο χώρο των ανηλίκων είναι η επανορθωτική δικαιοσύνη, που αποτελεί μια θυματοκεντρική προσέγγιση που επιδιώκει τη συμφιλίωση δράστη και θύματος μέσα από την αποκατάσταση της βλάβης και την αποζημίωση του θύματος.¹²⁷ Αποτελεί δε την καλύτερη παρέμβαση όταν πρόκειται για την ποινική αντιμετώπιση της νεανικής

¹²⁵ Βλ. Σπινέλλη, Κ. (1992), *Ελληνικό δίκαιο ανηλίκων, δραστών και θυμάτων: ένας κλάδος υπό διαμόρφωση*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 243.

¹²⁶ Βλ. Klein, M. (1976), *The juvenile justice system*, Sage publications, Beverly Hills, California, σελ. 27-28.

¹²⁷ Βλ. Μαγγανά, Α. (2000), «Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσον επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 5/2000, σελ. 553-561.

παραβατικότητας. Στόχο έχει την αφύπνιση και ενδυνάμωση των συναισθημάτων υπευθυνότητας στον ανήλικο για τις πράξεις του.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η ποινική αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων, αν δεν μπορεί να αποφευχθεί, πρέπει να διέπεται από την βασική κατευθυντήρια αρχή της διαπαιδαγώγησης και το σεβασμό στα αναγνωρισμένα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και τις εγγυήσεις από το σύνταγμα και τις διεθνείς συμβάσεις.

Σήμερα πλέον είναι πιο σίγουρο από ποτέ ότι η ποινική δικαιοσύνη μέσω των κατασταλτικών μηχανισμών του κοινωνικού ελέγχου και των αντιδραστικών αντεγκληματικών πολιτικών έχει αποτύχει ως προς τη μείωση της εγκληματικότητας αφενός και την επανακοινωνικοποίηση των παραβατών αφετέρου με επακόλουθο να τίθενται υπό αμφισβήτηση η προστασία και η ασφάλεια της κοινωνίας. Επιπλέον, το οικονομικό κόστος από τα κονδύλια που δαπανώνται στην ποινική δικαιοσύνη είναι δυσβάσταχτο από τα κράτη και στερεί οικονομικούς πόρους από άλλους σημαντικούς τομείς, όπως είναι η εκπαίδευση.

Μετά από την αποτυχία των παραδοσιακών μορφών αντεγκληματικής πολιτικής να διαχειριστούν το ζήτημα της παραβατικότητας των ανηλίκων, οι νέες τάσεις στρέφονται στην πρόληψη, που αρχίζει να κερδίζει έδαφος διεθνώς. Ειδικά, τις τελευταίες δεκαετίες, η προσοχή έχει στραφεί στην αναζήτηση και ενίσχυση των προληπτικών μέτρων παρέμβασης, που θα λειτουργήσουν σε πρώιμο στάδιο ανάπτυξης του ανήλικου αποτρέποντάς τον από παραβατικά πρότυπα συμπεριφοράς. Εκεί, φαίνεται πως βρίσκεται το κλειδί για την αποτελεσματικότερη προσέγγιση της παραβατικότητας των ανηλίκων στο μέλλον.

2. Οι σύγχρονες διεθνείς τάσεις στο χώρο της πρόληψης και αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων

2.1. Επισκόπηση νομοθεσιών

Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι η εξέταση των νομοθεσιών ορισμένων χωρών προκειμένου να διαφανούν οι τάσεις που επικρατούν διεθνώς στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων. Έτσι, θα δούμε ενδεικτικά τις νομοθεσίες του Καναδά, των Η.Π.Α., της Ν. Ζηλανδίας, καθώς και ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών όπως είναι η Γαλλία, η Αγγλία και η Ελλάδα.

▪ Καναδάς

Ο Καναδάς συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών που έχουν επενδύσει περισσότερο στη λήψη μέτρων κοινωνικής πολιτικής και στα προγράμματα πρόληψης με απώτερο στόχο την ευημερία και ενίσχυση της ποιότητας ζωής των πολιτών. Ωστόσο, όσον αφορά τη νομοθεσία για τους ανήλικους παραβάτες παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στον αγγλόφωνο Καναδά μια στροφή προς κατασταλτικού τύπου νομοθεσίες, οι οποίες δε συνάδουν με τη μέχρι σήμερα εικόνα της χώρας στον τομέα αυτό. Το 1999, εισήχθη νομοσχέδιο, το οποίο αντιμετώπιζε τον ανήλικο με βάση το πρότυπο του ποινικού συστήματος των ενηλίκων.¹²⁸ Η εφαρμογή του νομοσχεδίου αυτού θα σημαίνει ότι ο ανήλικος θα αντιμετωπίζεται με βάση τη βαρύτητα του αδικήματος και όχι με βάση τη μέριμνα για την επανένταξη και υπευθυνοποίησή του. Κεντρική θέση σε αυτό έχει η προστασία της κοινωνίας.

Εντούτοις, στην άλλη πλευρά του Καναδά, εκείνη του Quebec, η ποινική αντιμετώπιση των νέων είναι ηπιότερη και αποτελεί το έσχατο μέσο έπειτα από σειρά

¹²⁸ Βλ. Μαγγανά, Α. (2004), *Το Εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη: σεξουαλική εγκληματικότητα, ανήλικοι-θήτες και θύματα, κοινωνική αντίδραση, η μεταχείριση των παραβατικών, σχολιασμός δικαστικών αποφάσεων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 188.

αποτυχημένων παρεμβάσεων κατά τις προηγούμενες παραβατικές συμπεριφορές. Σύμφωνα με τα στοιχεία έρευνας¹²⁹, στη διάρκεια των πέντε ετών οι εισαγγελείς έστειλαν στα δικαστήρια το 30% των περιπτώσεων, στο Διευθυντή Προστασίας της Νεότητας το 61,6% και έθεσαν στο αρχείο το υπόλοιπο 8,4%.

Προτεραιότητα δε αποτελεί η πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς των νέων, γι' αυτό και η κυβέρνηση έχει επενδύσει σε προγράμματα κοινωνικής πολιτικής και πρόληψης, όπως είδαμε και παραπάνω.

Το 1994, το Québec συμμετείχε στη δημιουργία του Διεθνούς Κέντρου Πρόληψης του Εγκλήματος (International Centre for the Prevention of Crime), το οποίο ιδρύθηκε για να στηρίζει τα κράτη και τις πόλεις να εφαρμόσουν αποτελεσματικές πρακτικές, που στοχεύουν στη μείωση των παραγόντων κινδύνου και της εγκληματικότητας και την ενίσχυση της ασφάλειας στην κοινωνία.

▪ Η.Π.Α.

Η πολιτική των Η.Π.Α. όσον αφορά την αντιμετώπιση των νέων παραβατών είναι κατά κύριο λόγο κατασταλτικού χαρακτήρα.¹³⁰ Αρκεί να αναφέρουμε ότι οι συλλήψεις και οι παραπομπές των νέων στο δικαστήριο αποτελούν τα συχνότερα μέτρα. Μάλιστα, ορισμένες Πολιτείες προβλέπουν μέχρι και θανατική ποινή στους νέους, ενώ πολλοί νέοι ηλικίας 16-17 ετών δικάζονται από τα δικαστήρια ενηλίκων. Ωστόσο, η εικόνα αυτή δεν είναι ενιαία σε όλες τις πολιτείες, καθώς για κάποιες παραβάσεις ισχύουν οι αρχές της απεγκληματοποίησης και αποϊδρυματοποίησης, ενώ για εγκλήματα βίας εφαρμόζεται η σκληρή πολιτική. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο κανόνας “*three strikes and you are out*” του νόμου “*violent*

¹²⁹ Βλ. Μαγγανά, Α. (2004), *Το Εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη: σεξουαλική εγκληματικότητα, ανήλικοι-θήτες και θύματα, κοινωνική αντίδραση, η μεταχείριση των παραβατικών, σχολιασμός δικαστικών αποφάσεων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 197.

¹³⁰ National Center for Juvenile Justice (July 1996), “*State responses to serious and violent juvenile crime*”, Research Report, National Center for Juvenile Justice, U.S.

crime control and law enforcement act of 1994”, που εντάσσεται στη βορειοαμερικανική αντεγκληματική πολιτική. Σύμφωνα με αυτόν το νόμο οι δράστες βίαιων εγκλημάτων μετά την τέλεση της τρίτης πράξης βίας καταδικάζονται υποχρεωτικά σε ισόβια στέρηση της ελευθερίας, χωρίς τη δυνατότητα κάποτε να απολυθούν. Η προβληματική του νόμου συνίσταται στον τυφλό αυτοματισμό του, που δεν εξετάζει τις συνθήκες τέλεσης της κάθε συγκεκριμένης πράξης και την προσωπικότητα του δράστη, ενώ επιπλέον, παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας και τα στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα.

▪ **N. Ζηλανδία**

Η Ν. Ζηλανδία παραπέμπει τους νέους που εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά ως επί το πλείστον σε υπηρεσίες υποστήριξης των νέων, ενώ ακόμη και όταν παρουσιαστούν στο δικαστήριο παραπέμπονται, κατά κανόνα θα λέγαμε, σε οικογενειακές συνεδρίες. Γενικά, στη Ν. Ζηλανδία είναι πολύ διαδεδομένες οι πρακτικές της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Όλες οι υποθέσεις ανηλίκων που δεν είναι εφικτό να επιλυθούν από τη αστυνομία παραπέμπονται σε συσκέψεις, συμπεριλαμβάνοντας ακόμη και τις υποθέσεις που καταδικάζονται στο δικαστήριο. Οι παρεμβάσεις επανορθωτικής δικαιοσύνης όταν πρόκειται για ανήλικους ακολουθούν τις διατάξεις που προβλέπονται στο *Νόμο του 1989 για τα Παιδιά, τους Νέους και τις Οικογένειές τους*.¹³¹ Ο νόμος αυτός εισήγαγε την ιδέα των ομαδικών οικογενειακών συσκέψεων για τη διαχείριση των υποθέσεων των ανηλίκων.

¹³¹ Βλ. Becroft A. (2003), “*Youth justice-The New Zealand experience. Past lessons and future challenges*”, Paper presented at the Juvenile Justice: From Lessons of the Past to a Road for the Future Conference convened by the Australian Institute of Criminology, σελ. 4.

▪ **Ευρωπαϊκές χώρες**

Στον ευρωπαϊκό χώρο επιδιώκεται τα τελευταία χρόνια η αναμόρφωση και ο εκσυγχρονισμός του ποινικού δικαίου των ανηλίκων. Η αναμόρφωση προσανατολίζεται αφενός στην πρόληψη των εγκλημάτων και αφετέρου στην έμφαση στην παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας (μεσολάβηση, αποκατάσταση ζημίας), στην επίτευξη της υπευθυνότητας, στις δίκαιες και ανθρωπιστικές εξωδρυματικές κυρώσεις και την κοινωνική επανένταξη των νεαρών δραστών μέσα από μέτρα διαπαιδαγώγησης και αρωγής, περιορίζοντας στο ελάχιστο τη συχνότητα επιβολής, αλλά και τη διάρκεια των στερητικών της ελευθερίας κυρώσεων.

Έτσι, στις Σκανδιναβικές χώρες στα πλαίσια της εγκληματοπροληπτικής πολιτικής κυριαρχεί η τάση να υποβάλλονται οι νεαροί παραβάτες σε εξωδρυματικά μέτρα διαπαιδαγώγησης, πρόνοιας και μέριμνας. Η στρατηγικά αυτή αντιστοιχεί στην κατάργηση της ειδικής ποινής φυλάκισης για ανήλικους και συνακόλουθα των ειδικών καταστημάτων κράτησης.

▪ **Γαλλία**

Στη Γαλλία, το δίκαιο ανηλίκων έχει ως στόχο τη διαπαιδαγώγηση των νέων μέσω της ποινής. Ειδικότερα, ιδρύθηκαν «σπίτια» και «γραφεία» δικαιοσύνης στις γειτονιές από το Υπουργείο Δικαιοσύνης για να αντιμετωπίσουν τα μικροπταίσματα και άλλα ζητήματα μέσω εναλλακτικών προσεγγίσεων της δικαιοσύνης. Εκπαιδεύτηκε προσωπικό για να μεσολαβήσει μεταξύ θυμάτων και δραστών και ανέλαβε το χειρισμό των υποθέσεων. Αναφέρθηκε, χωρίς ωστόσο να αποδειχθεί ότι όπου εφαρμόστηκαν τα μέτρα αυτά ανακουφίστηκαν τα δικαστήρια και οι υποθέσεις

διεκπεραιώθηκαν γρηγορότερα.¹³² Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται και στη Γαλλία μια στροφή προς πολιτικές μηδενικής ανοχής, όσον αφορά την ποινική αντιμετώπιση των νεαρών παραβατών.¹³³

▪ Αγγλία

Στην Αγγλία από τη δεκαετία του '80 η αντιμετώπιση των ανηλίκων βασίζεται στην αρχή της ελάχιστης παρέμβασης και τον περιορισμό των στερητικών της ελευθερίας ποινών με την παράλληλη επένδυση σε προγράμματα κοινωνικής πολιτικής.

Συγκεκριμένα, από το 1998 ξεκίνησε η αναμόρφωση του ποινικού συστήματος των ανηλίκων στην Αγγλία και την Ουαλία μέσα από μια σειρά τροποποιήσεις που προωθήθηκαν και έλαβαν χώρα. Ο νόμος του 1998 (*Crime and Disorder Act 1998*)¹³⁴ είχε ως κύριο στόχο την πρόληψη της παραβατικότητας και της υποτροπής των ανηλίκων και περιλάμβανε μια σειρά από νέα μέτρα:

- ιδρύθηκε η επιστημονική ομάδα “*Youth Offending Team (YOT)*”, που αποτελείται από επαγγελματίες από διάφορους επιστημονικούς χώρους (εκπαίδευση, υγεία, κοινωνικές υπηρεσίες, δικαιοσύνη, αστυνομία και υπηρεσίες νέων) και στοχεύει στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας μέσα από ποικίλες δραστηριότητες.
- εισήχθησαν νέα μέτρα και διατάξεις που αφορούσαν την προστασία του παιδιού (*Child Safety Orders*), τους γονείς (*Parenting Orders*), την αντικοινωνική συμπεριφορά (*Antisocial Behaviour Orders*), τα σεξουαλικά

¹³² Βλ. Waller, I. & Welsh, B. (1999), «Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα», *Ποινική Δικαιοσύνη* 4/1999, σελ. 375.

¹³³ Βλ. Παπαθεοδώρου, Θ. (2002), «Οι μεταμορφώσεις της μηδενικής ανοχής: Το νέο σχέδιο νόμου για τη μεταχείριση των ανηλίκων παραβατών στη Γαλλία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11/2002, σελ. 1197-1199.

¹³⁴ Βλ. Audit Commission (2004), “*Youth justice 2004: A review of the reformed youth justice system*”, Criminal Justice National report, Audit Commission, Belmont Press, UK, January 2004, σελ. 103-104.

εγκλήματα, (Sex Offender Orders), τα επανορθωτικά μέτρα (Reparation Orders), τη μεταχείριση της χρήσης ναρκωτικών (Drug Treatment and Testing Orders).

Ακολούθησαν ο νόμος του 1999 (*Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999*), που έδινε έμφαση στις πρακτικές της επανορθωτικής δικαιοσύνης για τους νέους που διέπρατταν για πρώτη φορά κάποιο αδίκημα, ο νόμος του 2000 (*Act 2000*), που περιείχε διατάξεις για την αναμόρφωση των δικαστηρίων ανηλίκων κ.α.

▪ Ελλάδα

Όσον αφορά τη χώρα μας, μεταξύ 1940 και 1955 εισήχθη με τον Ποινικό Κώδικα το «πρότυπο προνοίας», το οποίο στη συνέχεια συγκεράστηκε με στοιχεία «προτύπου δικαιοσύνης». Γενικά, αν θέλουμε να χαρακτηρίσουμε το ελληνικό ποινικό σύστημα μπορούμε να πούμε ότι τείνει προς το τελευταίο, χωρίς ωστόσο να στερείται και στοιχεία προνοιακού χαρακτήρα.¹³⁵

Με την «αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων» (Ν. 3189/2003)¹³⁶ έγιναν τροποποιήσεις σε ορισμένες διατάξεις, οι οποίες κρίνονται εν γένει ως θετικές κινήσεις, εντούτοις αφορούν μόνο την καταστολή και όχι την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων. Το νέο νομοθετικό πλαίσιο στοχεύει στην ηπιότερη αντιμετώπιση των ανηλίκων με την εφαρμογή εξωϊδρυματικών μέτρων που σκοπό έχουν την επανένταξή τους στην κοινωνία. Κυριαρχεί το στοιχείο της ειδικής πρόληψης και η διαπαιδαγώγηση έχει προτεραιότητα σε σχέση με την ποινή.

Με τον όρο ανήλικοι νοούνται τα πρόσωπα που έχουν ηλικία μεταξύ όγδοου και δέκατου όγδοου έτους (αντί 7-17 έτους, που ίσχυε στην προηγούμενη νομοθεσία).

Οι ανήλικοι παραβάτες υποβάλλονται σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή σε

¹³⁵ Βλ. Σπινέλλη, Κ. (1992), *Ελληνικό δίκαιο ανηλίκων, δραστών και θυμάτων: ένας κλάδος υπό διαμόρφωση*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 244.

¹³⁶ Βλ. Ν. 3189/2003 (ΦΕΚ Α' 243/21.10.2003)

ποινικό σωφρονισμό. Το νέο νομοθετικό πλαίσιο προβλέπει, συγκεκριμένα, μέτρα διαπαιδαγώγησης άτυπα, ανάθεση επιμέλειας σε ανάδοχη οικογένεια, εξωδικαστική διευθέτηση μέσα από τη συνδιαλλαγή θύματος και δράστη, αποζημίωση του θύματος και επανόρθωση των ζημιών (μέτρα επανορθωτικής δικαιοσύνης), παροχή κοινωφελούς εργασίας, παρακολούθηση κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων, φοίτηση σε σχολές επαγγελματικής κατάρτισης, παρακολούθηση προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής, κατάργηση της αοριστίας της ποινής του περιορισμού σε ειδικό κατάστημα νέων, ενώ ο περιορισμός του νέου σε κατάστημα κράτησης αποτελεί εξαίρεση. Επιπλέον, οι θεσμοί των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων και Επιμελητών Ανηλίκων παραμένουν σε ισχύ. Ωστόσο, οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων εξακολουθούν να παραμένουν μόνο στα χαρτιά, ενώ ακόμη δεν έχει δημιουργηθεί Διεύθυνση Προστασίας της Νεότητας.¹³⁷

Συνεπώς, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι τα νέα μέτρα αποτελούν μια σοβαρή προσπάθεια αναμόρφωσης και εκσυγχρονισμού της νομοθεσίας και αποτελούν θετικό βήμα όσον αφορά την ποινική μεταχείριση των ανηλικών παραβατών. Η προσπάθεια εναρμόνισης της νομοθεσίας με αυτές που ισχύουν διεθνώς είναι σημαντική, ωστόσο απαιτεί και την ανάλογη οργάνωση και υποδομή για την εφαρμογή της. Η έλλειψη κρατικής υποδομής, οργάνωσης, προγραμματισμού, εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού (κοινωνιολόγων, ψυχολόγων, εγκληματολόγων κ.α.) και Επιμελητών Ανηλίκων καθιστά ανενεργή την εφαρμογή των νέων μέτρων. Η εφαρμογή τους προϋποθέτει επάνδρωση των υπηρεσιών Προστασίας της Νεότητας με εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό, κατάλληλη

¹³⁷ Βλ. Ευστρατιάδη, Σ. (2003), «Οι νέες διατάξεις για την παραβατικότητα των ανηλικών – μια καινοτομία στο ποινικό σύστημα πηγή νέων δυσχερειών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11/2003, σελ. 1178. Βλ. επίσης, Μαγγανά, Α. (2003), «Παραβατική συμπεριφορά ανηλικών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11/2003, σελ. 1176. και Τερζόγλου, Μ. (2003), «Ο Ν 3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλικών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11/2003, σελ. 1182.

υλικοτεχνική υποδομή και εγκαταστάσεις και την απαραίτητη κρατική οικονομική υποστήριξη. Επιπλέον, χρειάζεται μια κεντρική συντονιστική αρχή που θα οργανώνει και θα επιβλέπει τη λειτουργία των υπηρεσιών και προγραμμάτων. Προκειμένου να λειτουργήσουν οποιεσδήποτε προσπάθειες θεωρείται απαραίτητη και η ενεργοποίηση του Συμβουλίου Πρόληψης της Εγκληματικότητας (ν.1738/87).¹³⁸

2.2. Η δράση των διεθνών οργανισμών: Προτάσεις - Κατευθυντήριες Γραμμές

Από την επισκόπηση των διεθνών τάσεων που επικρατούν στη διαχείριση του φαινομένου της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων δε θα μπορούσε να λείπει η θέση και δράση των διεθνών οργανισμών. Τις τελευταίες δεκαετίες (1980-1990) οι διεθνείς οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών και του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν κάνει αξιοσημείωτη πρόοδο στην προστασία των νεαρών ατόμων χαράσσοντας κατευθύνσεις σύγχρονης και πολύπλευρης πολιτικής. Οι πρωτοβουλίες τους έχουν ως στόχο τη χάραξη μιας κοινής εγκληματοπροληπτικής και σωφρονιστικής πολιτικής για τους ανήλικους σε διεθνές επίπεδο. Προκειμένου η δράση των διεθνών οργανισμών να είναι αποτελεσματική υπάρχει ανάγκη εναρμονισμού της νομοθεσίας των χωρών με τους διεθνείς δεσμευτικούς κανόνες απονομής της δικαιοσύνης για ανήλικους (Σύμβαση Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, κανόνες Πεκίνου, κ.α.).

Η πολιτική που διαγράφεται σε κείμενα του Ο.Η.Ε. και του Συμβουλίου της Ευρώπης στηρίζεται σε ορισμένες βασικές αρχές μεταξύ των οποίων οι πιο σημαντικές είναι οι στρατηγικές πρόληψης πρώτιστα, και κατ' εξαίρεση της καταστολής. Η λειτουργία οποιασδήποτε διαδικασίας που αναφέρεται σε ανήλικο

¹³⁸ Βλ. Σπινέλλη, Κ. (1994), «Αντεγκληματική Πολιτική για ανήλικα άτομα: Προβληματισμοί, πρότυπα, προοπτικές», στο *Αντεγκληματική Πολιτική* του Ν. Κουράκη (1994), Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ 280.

πρέπει να διέπεται από τις βασικές αρχές της προαγωγής, του σεβασμού και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών με απώτερο σκοπό την προαγωγή της παγκόσμιας ευημερίας και σταθερότητας.

Οι αρχές αυτές είναι ενσωματωμένες σε διεθνή κείμενα εκ των οποίων τα κυριότερα συνοψίζονται παρακάτω¹³⁹:

- Στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Ο.Η.Ε., 1989, ν.2101/1992).
- Στο Πρότυπο Στοιχειωδών Κανόνων για την απονομή δικαιοσύνης σε νεαρά άτομα – κανόνες του Πεκίνου (Ο.Η.Ε., 1985).
- Στους στοιχειώδεις κανόνες για την προστασία των ανηλίκων που έχουν στερηθεί την ελευθερία τους (Ο.Η.Ε., 1990).
- Στις κατευθυντήριες αρχές για την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας – κατευθυντήριες αρχές του Ριάντ (Ο.Η.Ε., 1990).
- Στις συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης που αφορούν την προστασία των ανηλίκων.

Ο Ο.Η.Ε. διενεργεί συνέδρια για την «Πρόληψη του Εγκλήματος και τη Μεταχείριση των Εγκληματιών» κάθε πέντε χρόνια και διαπραγματεύεται θέματα που σχετίζονται με την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, τη διάθεση των μέσων και τη μεταχείρισή τους εφόσον παραβατήσουν, με γνώμονα πάντα τη διασφάλιση των δικαιωμάτων τους.

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ο.Η.Ε. του 1990 για την Πρόληψη της Παραβατικότητας των Ανηλίκων¹⁴⁰, γνωστές και ως οι *Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ*, χαρακτηρίζονται από έναν παιδοκεντρικό προσανατολισμό. Αποτελούνται από επτά κεφάλαια που αναφέρονται, αντίστοιχα, στις θεμελιώσεις αρχές, στο πεδίο

¹³⁹ Βλ. Σπινέλλη, Κ. (1994), «Αντεγκληματική Πολιτική για ανήλικα άτομα: Προβληματισμοί, πρότυπα, προοπτικές», στο *Αντεγκληματική Πολιτική* του Ν. Κουράκη (1994), Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 279.

¹⁴⁰ Βλ. Πιτσελά, Α. (2001), *Δίκαιο ανηλίκων*, Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής - Διεθνή και Ευρωπαϊκά, Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 196.

εφαρμογής, στη στρατηγική πρόληψης, στις διαδικασίες κοινωνικοποίησης, στην κοινωνική πολιτική, στη νομοθεσία και στην απονομή της δικαιοσύνης σε ανήλικους, καθώς και στην έρευνα. Επιπλέον, αφορούν την ανάπτυξη πολιτικής, το συντονισμό σε πολυεπιστημονική βάση ανάμεσα σε οικονομικούς, κοινωνικούς, υγειονομικούς και εκπαιδευτικούς οργανισμούς και σε υπηρεσίες του συστήματος δικαιοσύνης, οργανώσεις νεολαίας, κοινοτικούς και αναπτυξιακούς φορείς και άλλους συναφείς οργανισμούς σε διάφορα ζητήματα που αφορούν τα παιδιά, τη δικαιοσύνη ανηλίκων και την πρόληψη της παραβατικότητάς τους.

Έτσι, δίνεται έμφαση στη στενή σχέση που υπάρχει μεταξύ αντεγκληματικής και κοινωνικής πολιτικής. Η επιτυχής πρόληψη απαιτεί προσπάθειες από ολόκληρη την κοινωνία και πρέπει να αρχίσει από την πρώιμη παιδική ηλικία μέσα από προγράμματα βασισμένα στην κοινότητα. Η ευημερία των νέων πρέπει να αποτελεί το επίκεντρο των προσπαθειών αυτών. Έτσι, διακηρύσσονται τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, όπως και για την προστασία τους από την εγκατάλειψη, παραμέληση, εκμετάλλευση και κακοποίηση. Οι νέοι μπορεί να αναπτύξουν μη εγκληματογόνους τρόπους συμπεριφοράς με την ενασχόληση με νόμιμες και κοινωνικά χρήσιμες δραστηριότητες υιοθετώντας έτσι μια ανθρωπιστική στάση απέναντι στην κοινωνία. Επιπλέον, υπογραμμίζεται η σημασία της μείωσης των κινήτρων, των αναγκών και των ευκαιριών διάπραξης παραβάσεων, που θα επιτευχθεί μέσα από τη λήψη μέτρων κοινωνικής πολιτικής και πρόνοιας και συγκεκριμένα μέσα από την παροχή ευκαιριών εκπαίδευσης, την κατάλληλη ιατρική και ψυχική φροντίδα της υγείας, τη διατροφή, τη στέγαση, την πρόληψη της κατάχρησης ναρκωτικών και οινοπνευματωδών ποτών.

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στους φορείς κοινωνικοποίησης για την επιτυχή κοινωνικοποίηση των νέων. Προς αυτή την κατεύθυνση, πρέπει να εξασφαλίζεται η

ευημερία της οικογένειας, η εκπαίδευση πρέπει να είναι προσιτή σε όλα τα άτομα και να δημιουργηθούν υπηρεσίες και προγράμματα βασισμένα στην τοπική κοινότητα, την ομάδα συνομηλίκων, την επαγγελματική εκπαίδευση, την εργασία και τις εθελοντικές οργανώσεις. Τα Μ.Μ.Ε. πρέπει να διασφαλίζουν στα νεαρά άτομα πρόσβαση σε πληροφορίες και υλικό από εθνικές και διεθνείς πηγές στα πλαίσια άσκησης της πρόληψης. Στις διαδικασίες πρόληψης της παραβατικότητας θεωρείται απαραίτητη η κινητοποίηση και αξιοποίηση των νέων (εθελοντικά ή με αμοιβή), οι οποίοι πρέπει να αντιμετωπίζονται ως δυναμικά και ισότιμα μέλη από την κοινωνία.

Σημαντική είναι η επισήμανση ότι η παραβατικότητα των ανηλίκων αποτελεί μέρος της διαδικασίας ωρίμανσης της προσωπικότητας και της ανάπτυξης και ότι αυτή διακόπτεται αυθόρμητα στα περισσότερα άτομα με την ενηλικίωσή τους. Ο χαρακτηρισμός του νεαρού ατόμου ως παραβατικού ή ότι βρίσκεται σε κοινωνικό κίνδυνο (προπαραβατικού) συχνά συμβάλλει στο στιγματισμό του ως τέτοιου και στην περαιτέρω εσωτερίκευση και ανάπτυξη της παραβατικής συμπεριφοράς. Προς αποφυγή τέτοιων καταστάσεων προτείνονται μέτρα, όπως η απαγόρευση σκληρών ή υποβιβαστικών μέτρων σωφρονισμού ή τιμωρίας στο σπίτι, στο σχολείο ή σε οποιοδήποτε άλλο ίδρυμα, η αποποινικοποίηση μορφών συμπεριφοράς, που ούτε στον ανήλικο ούτε σε τρίτο προκαλούν βλάβη και οι συστάσεις προς τα Μ.Μ.Ε., ώστε να μη χρησιμοποιούν χαρακτηρισμούς που στιγματίζουν τους νέους. Στα πλαίσια της πρόληψης, η παρέμβαση των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και ο εγκλεισμός αποτελούν έσχατο μέτρο και η εφαρμογή τους πρέπει να γίνεται για την ελάχιστη δυνατή περίοδο, ενώ προτείνεται η χρησιμοποίηση προγραμμάτων για την εξωποινική διευθέτηση των διαφορών που προκύπτουν ως συνέπεια παραβατικών πράξεων. Για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των νέων προτείνεται η σύσταση μιας ανεξάρτητης αρχής, του «Συνηγόρου της νέας γενιάς».

Οι στρατηγικές πρόληψης απαιτούν κατάλληλο συντονισμό των διαδικασιών μεταξύ κυβερνητικών και μη οργανώσεων. Συγκεκριμένα, απαιτείται η κοινοτική συμμετοχή, η συνεργασία των κυβερνητικών φορέων σε εθνικό, περιφερειακό, επαρχιακό και σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, του οργανισμού απασχόλησης εργατικού δυναμικού, των υπηρεσιών προστασίας του παιδιού, των κέντρων υγείας, των σταθμών κοινωνικής πρόνοιας, των αρχών εφαρμογής των νόμων, καθώς και ειδικευμένο προσωπικό σε όλα τα επίπεδα.

Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δίνεται στα παιδιά, που προέρχονται από οικογένειες, οι οποίες αντιμετωπίζουν προβλήματα που σχετίζονται με απότομος αλλαγές στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή τους και κυρίως στα παιδιά που κατάγονται από οικογένειες εγχώριων μειονοτήτων, μεταναστών και προσφύγων. Οι πρωτοβουλίες κοινωνικής ένταξης των νέων πρέπει να γίνουν σε τοπικό επίπεδο. Οι κοινότητες πρέπει να ενθαρρυνθούν να ιεραρχήσουν μια σειρά από μέτρα και παροχές, όπως παροχή στέγης σε άστεγα παιδιά, ειδικά προγράμματα για νεαρούς χρήστες ναρκωτικών, οργανώσεις νεολαίας, εθελοντικές οργανώσεις, ψυχαγωγικές εγκαταστάσεις και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών που βρίσκονται σε κοινωνικό κίνδυνο.

Για την επίτευξη των παραπάνω σκοπών καλούνται όλα τα κράτη μέλη των διακρατικών οργανισμών να συνεργαστούν στην έρευνα, την ανταλλαγή πληροφοριών όσον αφορά τις αποτελεσματικές πολιτικές και στρατηγικές πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας. Η ενίσχυση των εμπειρικών ερευνών στον τομέα αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντική για να εντοπισθούν και να ιεραρχηθούν οι ανάγκες, να σχεδιαστούν οι στρατηγικές πρόληψης και να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα των ήδη εφαρμοζόμενων προγραμμάτων.

Εκτός από τους παραπάνω οργανισμούς, δημιουργήθηκε και το Διεθνές Κέντρο για την Πρόληψη του Εγκλήματος (International Centre for the Prevention of Crime)¹⁴¹ με αποστολή την προώθηση των καλύτερων πρακτικών πρόληψης της εγκληματικότητας που εφαρμόζονται διεθνώς. Ασχολείται, έτσι, με την διακρατική ανταλλαγή εξειδικευμένης γνώσης και την πληροφόρηση των κρατών για τις αποδοτικότερες μεθόδους πρόληψης του εγκλήματος. Το Διεθνές Κέντρο επισημαίνει ότι η συνεισφορά των στρατηγικών και προγραμμάτων πρόληψης στη μείωση της εγκληματικότητας είναι σημαντική, καθώς και ότι η πρόληψη της εγκληματικότητας είναι οικονομικά εφικτή και αποδοτική.

Όπως προκύπτει, από τα παραπάνω, οι προσπάθειες για να επιτευχθεί μια επιτυχής διαχείριση της παραβατικής συμπεριφορά των ανηλίκων στρέφονται πλέον προς περισσότερο προληπτικές και λιγότερο αντιδραστικές προσεγγίσεις στις οποίες κεντρικό σημείο αποτελεί η υπευθυνοποίηση του ανήλικου και η διασφάλιση των δικαιωμάτων του.

¹⁴¹ Βλ. Waller, I. & Welsh, B. (1999), «Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα», *Ποινική Δικαιοσύνη* 4/1999, σελ. 375.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται διεθνώς ένα εκτεταμένο ενδιαφέρον του κοινού και των κρατών για την πρόληψη και τα προγράμματα πρόληψης, ειδικότερα όσον αφορά την παραβατικότητα των ανηλίκων. Ήδη, η πρόληψη κερδίζει έδαφος σε αρκετές αναπτυγμένες χώρες ως μια μακροπρόθεσμη στρατηγική με ενθαρρυντικά αποτελέσματα τόσο στο οικονομικό επίπεδο όσο και στη μείωση της παραβατικότητας των ανηλίκων.

Σε πολλές χώρες έχουν ξεκινήσει προσπάθειες αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων πρόληψης. Η αποτίμηση της αποτελεσματικότητάς τους αφορά τη μείωση του εγκλήματος και της θυματοποίησης, τη μείωση του κόστους και των συνεπειών στα θύματα, τη μείωση του φόβου του εγκλήματος και της ανασφάλειας, καθώς και τα οικονομικά πλεονεκτήματα των παρεμβάσεων αυτών σε σχέση με τις αντιδραστικές παρεμβάσεις.

Μια μελέτη του οργανισμού RAND¹⁴² συνέκρινε τον εκτιμώμενο αριθμό εγκλημάτων, που θα είχαν προληφθεί με επένδυση 1.000.000 δολαρίων Η.Π.Α. σε διαφορετικές στρατηγικές παρέμβασης σε διαφορετικά αναπτυξιακά στάδια στις ζωές των παιδιών υψηλού κινδύνου, με τον αριθμό εγκλημάτων που αποτράπηκαν από το Νόμο “*Three strikes and you’re out*” στην Καλιφόρνια. Η μελέτη έδειξε ότι η μείωση της εγκληματικότητας με δαπάνη για την εκπαίδευση των γονέων και με στρατηγικές κινήτρων αποφοίτησης ήταν οικονομικά πιο συμφέρουσα σε σχέση με τον παραπάνω νόμο ή άλλες τακτικές επιτήρησης.

Αρκετές δημοσκοπήσεις που έχουν γίνει στο εξωτερικό δείχνουν ότι το κοινό τάσσεται υπέρ της χρήσης προληπτικών μέτρων για την καταπολέμηση του εγκλήματος σε σύγκριση με τις στρατηγικές της ποινικής δικαιοσύνης. Συγκεκριμένα,

¹⁴² Βλ. Waller, I. & Welsh, B. (1999), «Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα», *Ποινική Δικαιοσύνη* 4/1999, σελ. 375.

τα αποτελέσματα δημοσκόπησης¹⁴³ που έγινε στον Καναδά έδειξαν ότι το 61% του κοινού υποστηρίζει τη δαπάνη κονδυλίων για τη λήψη προληπτικών μέτρων και το 35% για την ποινική δικαιοσύνη. Στις Η.Π.Α., δημοσκόπηση¹⁴⁴ που έγινε έδειξε ότι το 54% του κοινού θεωρεί την αύξηση των δαπανών για τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα αποτελεσματικότερη μέθοδο καταπολέμησης της εγκληματικότητας, ενώ το 31% προτιμά την δαπάνη υπέρ της αστυνομίας, των δικαστών και των φυλακών.

Η πρόληψη, επομένως, φαίνεται ότι εκτός από την αποτελεσματικότητά της στη μείωση της εγκληματικότητας έχει και οικονομικά πλεονεκτήματα εν συγκρίσει με τα παραδοσιακά κατασταλτικά μέτρα της ποινικής δικαιοσύνης, ενώ αρχίζει να βρίσκει υποστήριξη και από το κοινό. Η διαπίστωση αυτή πρέπει να συνεκτιμηθεί και με άλλα ερευνητικά πορίσματα και να αποτελέσει γνώμονα για μελλοντικές επενδύσεις στη διαχείριση του εγκληματικού φαινομένου.

Μια συντονισμένη και προσεγμένη εφαρμογή των προγραμμάτων ΠΕΚΑ μπορεί να παράσχει αξιόλογες και αποτελεσματικές λύσεις ανοίγοντας αισιόδοξες προοπτικές για το μέλλον όσον αφορά τη διαχείριση του εγκλήματος. Η έρευνα και η διεθνής εμπειρία έχει δείξει ότι τα επιτυχημένα προγράμματα κοινωνικής πρόληψης αρχίζουν σε κοινοτικό επίπεδο και βασίζονται σε μια συστηματική ανάλυση του εγκληματικού φαινομένου και των συνθηκών που το παράγουν, στην ανασκόπηση των ήδη υπάρχουσών υπηρεσιών για την αντιμετώπιση των συνθηκών αυτών και των πιθανών τρόπων βελτίωσής τους, στην αυστηρή εφαρμογή των προγραμμάτων και την αξιολόγηση της επίδρασης και της αποτελεσματικότητάς τους στο έγκλημα, έτσι ώστε να γίνουν βελτιώσεις. Επιπλέον, τα προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης πρέπει να θέτουν ξεκάθαρους στόχους, να διαθέτουν καλά εκπαιδευμένο προσωπικό, να

¹⁴³ Βλ. Βλ. Waller, I. & Welsh, B. (1999), «Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα», *Ποινική Δικαιοσύνη* 4/1999, σελ. 376.

¹⁴⁴ Βλ. στο ίδιο, σελ. 376.

στοχεύουν σε αυτούς που βρίσκονται περισσότερο σε κίνδυνο, να προσαρμόζονται και να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της κάθε συγκεκριμένης ομάδας.

Ανακεφαλαιώνοντας, για την υλοποίηση των στόχων της ΠΕΚΑ χρειάζεται η συλλογική προσπάθεια και συνεργασία μεταξύ των φορέων, που στελεχώνουν τις κοινωνικές υπηρεσίες και ασχολούνται με τον σχεδιασμό των πόλεων και την κοινωνική ανάπτυξη, των κεντρικών κυβερνήσεων και της τοπικής αυτοδιοίκησης, του ιδιωτικού τομέα, του συστήματος δημόσιας υγείας, της αστυνομίας και των άλλων τομέων του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης, των κέντρων νεότητας, των Πανεπιστημίων και των ερευνητικών κέντρων, καθώς και των Μ.Μ.Ε. Τα προγράμματα που στοχεύουν σε πολλαπλούς παράγοντες, όπως οικογένεια, σχολείο, παρέες συνομηλίκων και κοινότητα έχουν περισσότερες πιθανότητες να επιτύχουν σε σχέση με τις παρεμβάσεις που στοχεύουν σε ένα μεμονωμένο παράγοντα, καθώς επιδρούν σε όλες της όψεις της ζωής των νέων. Επιπλέον, πρέπει να διευκολυνθεί ο διάλογος ανάμεσα σε κρατικές, δημοτικές και άλλες αρχές και ενώσεις πολιτών για να γίνει κριτική των ήδη εφαρμοζόμενων μέτρων, καθώς και να γίνουν υποδείξεις για το σχεδιασμό των πόλεων και την οργάνωση της ζωής σε αυτές.

Η προώθηση και ενίσχυση της ενεργούς ανάμειξης του κοινού στη χάραξη της αντεγκληματικής πολιτικής σε εθνικό και τοπικό επίπεδο (επίπεδο γειτονιάς) με την επίσημη θεσμοθέτηση της συμμετοχής του σε συμβουλευτικές επιτροπές και συμβούλια πρόληψης της εγκληματικότητας κρίνεται ως σημαντικός όρος για την επίτευξη των στόχων της κοινωνικής πρόληψης.¹⁴⁵ Η ευαισθητοποίηση του κοινού στα ζητήματα που απασχολούν την κοινότητα είναι πολύ σημαντική, ενώ επιπλέον,

¹⁴⁵ Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική αποτέλεσε αντικείμενο στο 3, 4, 6 και 7 συνέδριο του Ο.Η.Ε. για την πρόληψη του εγκλήματος [Βλ. Αλεξιάδη, Σ. (1994), «Η αντεγκληματική πολιτική: Προσεγγίσεις και προβληματισμοί» στο *Αντεγκληματική Πολιτική* του Ν. Κουράκη (1994), Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ 22].

χρειάζεται η ενημέρωση και πληροφόρησή του για το ρόλο που καλείται να διαδραματίσει.

Η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στην πρόληψη της εγκληματικότητας αποτελεί μια εξίσου σημαντική παράμετρο. Οι επιχειρήσεις συχνά αποτελούν στόχο της εγκληματικότητας με αποτέλεσμα να τις αφορούν άμεσα οι προληπτικές πολιτικές. Επιπλέον, οι επιχειρήσεις μπορούν να συμμετάσχουν στην πρόληψη ανοίγοντας επαγγελματικές προοπτικές σε νέους που αντιμετωπίζουν κοινωνικά προβλήματα. Σε πολλές χώρες, η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στην πρόληψη έχει καθιερωθεί. Περιλαμβάνει εισφορές και χορηγίες για διεξαγωγή συνεδρίων και ερευνών και χρηματοδότηση ερευνητικών και κοινωνικών προγραμμάτων.

Ο συνδυασμός, μάλιστα, της κοινωνικής ανάπτυξης με τις πρακτικές της περιστασιακής πρόληψης γεννά ελπίδες για ακόμη επιτυχέστερη διαχείριση του εγκληματικού φαινομένου. Αν και το αφετηριακό σημείο των δύο μορφών πρόληψης (δηλ. της πρόληψης μέσω της κοινωνικής ανάπτυξης και της περιστασιακής) είναι διαφορετικό, καθώς η κοινωνική ανάπτυξη θεωρεί το έγκλημα απόρροια κοινωνικών παραγόντων, ενώ η περιστασιακή πρόληψη το θεωρεί αποτέλεσμα των ευκαιριών που δίνονται στο άτομο για τη διάπραξή του, εντούτοις φαίνεται πως στην πράξη ο συνδυασμός τους μπορεί να ευδοκιμήσει. Σε πολλές κοινωνίες που έχουν εφαρμοστεί τα μέτρα αυτά έχει επιτευχθεί ουσιαστική και διαρκής μείωση της παραβατικότητας, της βίας και της ανασφάλειας και παράλληλα έχει βελτιωθεί η ποιότητα ζωής και η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Η πρόληψη ευρύτερα και η ΠΕΚΑ, ειδικότερα, αποτελούν μακροπρόθεσμες στρατηγικές και κατ' επέκταση η επένδυση σε αυτές έχει μακροχρόνια αποτελέσματα. Συνεπώς, δε θα πρέπει να περιμένουμε ταχείες και εφήμερες λύσεις.

Σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο, η νεανική παραβατικότητα μπορεί να αντιμετωπιστεί με εναλλακτικά μέτρα.

Αν και η πρόληψη φαίνεται να κερδίζει συνεχώς έδαφος όσον αφορά την παραβατικότητα των ανηλίκων, εντούτοις, ακόμη και σήμερα, οι πολιτικές απάντησης στο έγκλημα αναφέρονται κατά κύριο λόγο και περιορίζονται στις κατασταλτικές πρακτικές του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, που κάθε άλλο παρά διαπαιδαγωγικό ρόλο επιτελούν και μόνο περιστασιακά αναφέρονται σε προληπτικές στρατηγικές. Έτσι, δεν είναι πολλές οι κυβερνήσεις που επενδύουν σημαντικό μέρος του προϋπολογισμού του έτους σε προγράμματα πρόληψης της εγκληματικότητας ή επενδύουν σε μακροχρόνια έρευνα για την προσέγγιση των παραγόντων που συμβάλλουν στην εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς. Η χρηματοδότηση της πρόληψης από το κράτος παραμένει εξαιρετικά χαμηλή στις περισσότερες βιομηχανικές χώρες – μεταξύ 2-3% των κονδυλίων για την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης – ενώ σε αναπτυσσόμενες χώρες είναι ανύπαρκτη.¹⁴⁶

Οι πολιτικές ελέγχου του ατόμου είναι ελκυστικές στις κυβερνήσεις, καθώς οι πληθυσμοί στους οποίους απευθύνονται αποτελούν προσδιορισμένες και αναγνωρισμένες πληθυσμιακές ομάδες. Η αναγνώριση και η παραπομπή των παραβατών στη δικαιοσύνη δημιουργούν την εντύπωση στο κοινό ότι δεν κινδυνεύει και ότι είναι ασφαλές με αποτέλεσμα οι πρακτικές αυτές να κερδίζουν υποστήριξη. Συχνά, μάλιστα, η αντανάκλαστική και εφήμερη μείωση της εγκληματικότητας που προκαλούν οι κατασταλτικοί μηχανισμοί του εγκληματικού φαινομένου συνδέεται από την κοινή γνώμη με την πεποίθηση ότι οι παραβατικές συμπεριφορές έχουν τεθεί υπό έλεγχο και έχουν πράγματι μειωθεί. Εντούτοις, μια πιο προσεγγιστική και μακροπρόθεσμη προσέγγιση καταδεικνύει ότι η μείωση της εγκληματικότητας είναι

¹⁴⁶ Βλ. Waller, I. & Welsh, B. (1999), «Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα», *Ποινική Δικαιοσύνη* 4/1999, σελ. 377.

τις περισσότερες φορές μόνο φαινομενική και είτε σύντομα επανέρχεται στα προηγούμενα επίπεδα (πριν τις κατασταλτικές παρεμβάσεις) είτε μετατοπίζεται γεωγραφικά. Ίσως θα ήταν χρήσιμο να γίνει μια αναθεώρηση των πρακτικών αυτών και οι απαντήσεις στο εγκληματικό φαινόμενο να στραφούν σε πιο μακροπρόθεσμες επενδύσεις, όπως είναι αυτή της πρόληψης.

Οι ανήλικοι αποτελούν μια κοινωνική ομάδα με τα δικά της χαρακτηριστικά, που χρειάζεται προστασία, μια σωστή και ολοκληρωμένη κοινωνικοποίηση, έτσι ώστε να κάνει τις σωστές επιλογές και στάσεις ζωής. Εκεί βρίσκεται και το κλειδί για την αντιμετώπιση του φαινομένου της παραβατικότητας των ανηλίκων. Μια ολοκληρωμένη κοινωνικοποίηση από κοινού με μια σωστή παιδεία, που θα οδηγήσουν σε μια συγκροτημένη προσωπικότητα αποτελούν ισχυρό, αν όχι καθοριστικό παράγοντα αφενός για να συγκρατήσουν τους ανήλικους από την υιοθέτηση παραβατικών συμπεριφορών και αφετέρου για να καλλιεργήσουν την εσωτερίκευση των κοινωνικών θεσμών, κανόνων και αξιών. Σε κάθε περίπτωση, στόχος των μέτρων κοινωνικής ανάπτυξης θα πρέπει να αποτελεί η ενδυνάμωση του ανήλικου να αξιοποιήσει στο έπακρο τις δυνατότητές του, η υπευθυνοποίησή του ώστε να μην είναι ευάλωτος απέναντι στις αρνητικές επιρροές και η προώθηση της ενεργούς συμμετοχής και ενσωμάτωσης του ανήλικου στην κοινωνία. Επιπλέον, θεωρείται σημαντική η ενίσχυση των φορέων του ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου και ιδιαίτερα των κοινωνικοποιητικών θεσμών (οικογένεια, σχολείο, κ.α.) που θα συνεπάγεται την παράλληλη άμβλυνση, ακόμη και υποχώρηση, της παρέμβασης και άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

Ακόμη όμως και όταν αυτή η διαδικασία αποτύχει να επιτευχθεί οι ανήλικοι παραβάτες θα πρέπει να αντιμετωπίζονται στα πλαίσια μιας ειδικής (ελάχιστης) παρέμβασης, απαλλαγμένης από κατασταλτικά ή περιοριστικά της ελευθερίας μέτρα.

Η παραβατικότητα των ανήλικων είναι στις περισσότερες περιπτώσεις ευκαιριακή και συνήθως παύει με την παρέλευση της εφηβικής ή μετεφηβικής ηλικίας και την ωρίμανση που επέρχεται στην προσωπικότητά τους. Συνεπώς, στην περίπτωση των ανηλίκων γεννώνται περισσότερες ελπίδες να προληφθούν μελλοντικές παραβατικές συμπεριφορές.

Εν κατακλείδι, αξίζει να σημειωθεί ότι οι όποιες παρεμβάσεις προληπτικού χαρακτήρα θα πρέπει να γίνονται με γνώμονα το σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ιδιωτική ζωή του ατόμου και όχι να αποτελούν πρόσχημα για την επέκταση της επιτήρησης και της εισβολής στην ιδιωτική ζωή των ατόμων με συνέπεια την επέκταση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, το στιγματισμό και την περιθωριοποίηση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων και ατόμων.

Οι νέοι αποτελούν το μέλλον κάθε κοινωνίας και τους αξίζει το μέλλον αυτό να είναι φωτεινό και γεμάτο όνειρα, χωρίς συναισθηματικά και κοινωνικά αδιέξοδα. Αξίζει τον κόπο έπειτα από την αποτυχία των αντιδραστικών μηχανισμών να δοκιμαστεί και μια πολιτική πρόληψης, που ως στόχο έχει να διαμορφώσει ένα πιο ελπιδοφόρο μέλλον για τους νέους. Άλλωστε, η ευημερία και η ποιότητα ζωής που, η πρόληψη μέσω της κοινωνικής ανάπτυξης διακηρύσσει, δεν αποτελούν παρά βασικά δικαιώματα που, αυτονόητα, κάθε άτομο αξίζει να διαθέτει και να διεκδικεί στις σύγχρονες κοινωνίες του 21^{ου} αιώνα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bottomley, K. (2000), «Πολιτική, εγκληματολογία και η μείωση της εγκληματικότητας», Μετάφραση Χ. Γαλανού, *Ποινική Δικαιοσύνη*, 10/2000, σελ. 1042-1047.

Γεωργούλας, Σ. (2000), *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα: Κοινωνική Αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Γεωργούλας, Σ. (2003), «Η παραβατικότητα των ανηλίκων ως προβληματική κατάσταση: Ο Συνήγορος του Παιδιού υπό το πρίσμα της καταργητικής πολιτικής», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9/2003, σελ. 986-989.

Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, Α. (1984), *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Cusson, M. (2002), *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, από μετάφραση Η. Σαγκουνίδου - Δασκαλάκη, Νομική Βιβλιοθήκη.

Delmas - Marty, M. (1991), *Πρότυπα & Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής*, μετάφραση και εισαγωγή Χ. Ζαραφονίτου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Δασκαλάκης, Η. (1979), «Η μεταχείριση του ανήλικου εγκληματία», *Εκλογή Περιοδικό Κοινωνικών Λειτουργιών Ελλάδος*, Δεκέμβριος 1979, αρ.50.

Δασκαλάκης, Η. (1985), *Η Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα.

Ετήσια Έκθεση του ΕΚΤΕΠΙΝ για την κατάσταση των ναρκωτικών στην Ελλάδα (2002), Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής, Αθήνα.

Ευστρατιάδης, Σ. (2003), «Οι νέες διατάξεις για την παραβατικότητα των ανηλίκων – μια καινοτομία στο ποινικό σύστημα πηγή νέων δυσχερειών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11/2003, σελ. 1178-1179.

Ζαραφονίτου, Χ.(1995), *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Ιωαννίδη Β., «Αγωγή Υγείας και Νεανική Παραβατικότητα: Η αγωγή και η προαγωγή της υγείας ως μέσα πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας», *Παρουσία*, 1998-2000, τόμ. ΙΓ' - ΙΔ', σελ. 397 - 406.

Κατσιγαράκη, Ε. (2004), *Οικογένεια & Παραβατικότητα*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα.

Κουράκης, Ν. (1994) (συντονισμός και επιμέλεια), *Αντεγκληματική Πολιτική*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα.

Κουράκης, Ν., Μηλιώνη, Φ., και ερευνητική ομάδα φοιτητών Νομικής Αθηνών (1995), *Έρευνα στις ελληνικές φυλακές*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα.

Κουράκης, Ν. (1999), *Εφηβοί παραβάτες και κοινωνία: θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα (Juvenile delinquents and society: a study of the fundamental values, institutions and juvenile delinquency in Greece)*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα.

Κουράκης, Ν. (2000), «Παραβατικότητα εφήβων 1983-1996: Συμπεράσματα μιας έρευνας», *Ποινική Δικαιοσύνη* 2/2000, σελ. 185-186.

Μαγγανάς, Α. (1999), «Μέθοδοι πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας: Η Καναδική εμπειρία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 4/1999, σελ. 392-399.

Μαγγανάς, Α. (1999), *Θέματα Εγκληματολογικά & Ποινικού Δικαίου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Μαγγανάς, Α. (2000), «Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσον επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 5/2000, σελ. 553-561.

Μαγγανάς, Α. (2000), «Η εξέλιξη της νεανικής παραβατικότητας στο Κεμπέκ», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6/2000, σελ. 671-676.

Μαγγανάς, Α. (2001), «Υπάρχουν νέες εξελίξεις στον τομέα της δικαιοσύνης για ανήλικους; Μια συγκριτική επισκόπηση», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 7/2001, σελ. 758-769.

Μαγγανάς, Α. (2003), «Παραβατική συμπεριφορά ανηλίκων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11/2003, σελ. 1176-1177.

Μαγγανάς, Α. (2004), *Το Εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη: σεξουαλική εγκληματικότητα, ανήλικοι-θήτες και θύματα, κοινωνική αντίδραση, η μεταχείριση των παραβατικών, σχολιασμός δικαστικών αποφάσεων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Λαμπροπούλου, Ε. (1994), *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Μπενβενιστέ, Ρ. (1994), *Η ποινική καταστολή της νεανικής εγκληματικότητας τον 19^ο αιώνα (1833-1911)*, Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή (Εγκληματολογικά – 7).

Νόβα - Καλτσούνη, Χ. (2001), *Μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβεία: ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου*, Gutenberg, Αθήνα.

Παπαθεόδωρος, Θ. (2002), «Οι μεταμορφώσεις της μηδενικής ανοχής: Το νέο σχέδιο νόμου για τη μεταχείριση των ανηλίκων παραβατών στη Γαλλία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11/2002, σελ. 1197-1199.

Παρασκευόπουλος, Ν. (1988), «Η διαπαιδαγώγηση ως προβληματικός στόχος των στερητικών της ελευθερίας μέσω του ποινικού δικαίου των ανηλίκων», *Νομικό Βήμα*, τόμος 36, σελ. 732-737.

Πιτσελά, Α. (1996), «Διεθνές Συνέδριο με θέμα «Εξελικτικές τάσεις και στρατηγικές μεταρρύθμισης του ποινικού δικαίου ανηλίκων σε διεθνή σύγκριση» (Greifswald/Γερμανίας από τις 26-31.8.1995), *Υπεράσπιση*/1996, σελ. 195-206.

Πιτσελά, Α. (2001), *Δίκαιο ανηλίκων*, Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής - Διεθνή και Ευρωπαϊκά, Σάκκουλα, Αθήνα.

Πιτσελά, Α. (2002), *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, δ' έκδοση, Σάκκουλα, Αθήνα.

Πιτσελά, Α. (2003), «Ο Πρότυπος Νόμος των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο Ανηλίκων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9/2003, σελ. 995-1005.

Σπινέλλη, Κ. (1982), *Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων: θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση μορφών κοινωνικού ελέγχου*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα.

Σπινέλλη, Κ. (1992), *Ελληνικό δίκαιο ανηλίκων, δραστών και θυμάτων: ένας κλάδος υπό διαμόρφωση*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα.

Τερζόγλου, Μ. (2003), «Ο Ν 3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11/2003, σελ. 1180-1183.

Τσήτσουρα, Α. (2003), *Η πρόληψη της εγκληματικότητας*, Σημειώσεις Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Φαρσεδάκης, Ι. (1985), *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Φαρσεδάκης, Ι. (1996), *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Waller, I. & Welsh, B. (1999), «Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα», *Ποινική Δικαιοσύνη* 4/1999, σελ. 371-378.

Χάιδου, Α. (1989), *Το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Χάιδου, Α. (1990), *Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και το εξωτερικό*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Χάιδου, Α. (1996), *Θετικιστική Εγκληματολογία: Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Χάιδου, Α. (2003), *Εγκληματολογικά Κείμενα: Ανήλικοι – Ναρκωτικά – Κοινωνικός Έλεγχος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Ν. 3189/2003 (ΦΕΚ Α' 243/21.10.2003)

ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aichhorn, A. (1964), *Delinquency and child Guidance*, International Universities Press, INC, New York.

Anderson B., Beinart S., Farrington D., Langman J., Sturgis P., Utting D. (2005), *“Risk and Protective factors associated with youth crime, and effective interventions to prevent it”*, Youth Justice Board, London.

Audit Commission (January 2004), *“Youth justice 2004: A review of the reformed youth justice system”*, Criminal Justice National report, Audit Commission, Belmont Press, UK.

Australian Institute of Criminology (1991), *“Youth Crime Prevention”*, Proceedings of a Policy Forum, Held 28 and 29 August 1990, ed. by B. Halstead, Australian Institute of Criminology.

Australian Institute of Criminology (2002), *“What works in reducing young people’s involvement in crime?”*, Review of current literature on youth crime prevention, Reducing young people’s involvement in crime – Project, Report prepared by the Australian Institute of Criminology, Australian Capital Territory Government.

Australian Institute of Criminology (2003), AICrime Reduction Matters, *“Approaches to understanding crime prevention”*, *Australian Institute of Criminology*, 20 May 2003, no. 1.

Australian Institute of Criminology (2003), AICrime Reduction Matters, *“Crime reduction or prevention: Is there a difference?”*, *Australian Institute of Criminology*, 3 June 2003, no. 2.

Australian Institute of Criminology (2003), AICrime Reduction Matters, *“Developmental and early intervention approaches to crime prevention”*, *Australian Institute of Criminology*, 1 July 2003, no. 4.

Australian Institute of Criminology (2003), AICrime Reduction Matters, *“The capacity of the criminal justice to prevent crime”*, *Australian Institute of Criminology*, 29 July 2003, no 6.

Australian Institute of Criminology (2003), AICrime Reduction Matters, *“Preventing violence: The public health approach”*, *Australian Institute of Criminology*, 26 August 2003, no. 8.

Australian Institute of Criminology (2003), AICrime Reduction Matters, *“Building a policy scorecard to compare crime prevention program costs and benefits”*, *Australian Institute of Criminology*, 16 December 2003, no. 16.

Australian Institute of Criminology (2004), AICrime Reduction Matters, *“Restorative Justice as a crime prevention measure”*, *Australian Institute of Criminology*, 24 February 2004, no. 20.

Australian Institute of Criminology (2005), AICrime Reduction Matters, "Is crime predictable?", *Australian Institute of Criminology*, 3 February 2005, no. 30.

Australian Institute of Criminology (2005), AICrime Reduction Matters, "Measuring the performance of crime prevention programs", *Australian Institute of Criminology*, 6 October 2005, no. 38.

Australian Institute of Criminology (2006), AICrime Reduction Matters, "Measuring crime prevention outcomes", *Australian Institute of Criminology*, 5 January 2006, no. 41.

Australian Institute of Criminology (2006), AICrime Reduction Matters, "Mentoring and crime prevention: what is good practice", *Australian Institute of Criminology*, 7 March 2006, no. 43.

Australian Institute of Criminology (2006), AICrime Reduction Matters, "Wilderness programs and boot camps – are they effective?", *Australian Institute of Criminology*, 4 April 2006, no. 44.

Bargen, J. (1997), "*The role and function of the NSW Juvenile Crime Prevention Advisory Committee - A Personal Perspective*", Paper presented at the Australian Institute of Criminology Conference Juvenile Crime and Juvenile Justice, Towards 2000 and Beyond, Adelaide, 26 -27 June 1997.

Becroft, A.(2003), "*Youth justice-The New Zealand experience. Past lessons and future challenges*", Paper presented at the Juvenile Justice: From Lessons of the Past to a Road for the Future Conference convened by the Australian Institute of Criminology in conjunction with the NSW Department of Juvenile Justice and held in Sydney, 1-2 December 2003.

Bevan, O. (1997), "*Young people and the police*", Paper presented at the Australian Institute of Criminology Conference Juvenile Crime and Juvenile Justice, Towards 2000 and Beyond, Adelaide, 26 -27 June 1997

Bhabra, S., Hill, E., Ghate D. (2004), "*Safer School Partnerships*", National evaluation of the Safer School Partnerships Programme, Youth Justice Board for England and Wales.

Big Brothers Big Sisters Society of Edmonton & Area (2004), "*Big Brothers Big Sisters*", Edmonton & Area, Annual Report.

Blackburn, R. (1993), *The psychology of criminal conduct: Theory, research and practice*, John Wiley and sons, Chichester, England.

Bortner, M.A. & Williams, L. (1997), *Youth in prison: we the people of Unit Four*, Routledge, New York.

Boss, P. (1967), *Social Policy and the Young Delinquent*, Routledge and Kegan Paul, London.

Bradshaw, C. (2004), *“Social-Cognitive Mediators of the Link between Social-Environmental Risk Factors and Aggression in Adolescence”*, U.S. Department of Justice.

Bowles, R., Garcia Reyes, M., Pradiptyo R. (2005), *“Monitoring and Evaluating the Safer School Partnerships Programme”*, Youth Justice Board for England and Wales.

Brown, S. (1998), *Understanding youth and crime: listening to youth?*, Open University Press, Buckingham.

Brunson, S. S. & Smith, E. W.(2001), *“Culinary Education and Training Program for At-Risk Youth”*, *OJJDP Fact Sheet*, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, April 2001.

Budd, T., Sharp, C., Weir, G., Wilson, D., Owen, N. (2005), *“Young People and Crime: Findings from the 2004 Offending”*, Crime and Justice Survey, Home Office Statistical Bulletins.

Bullock, K. & Tilley, N. (May 2002), *“Shooting, gangs and violent incidents in Manchester: Developing a Crime Reduction Strategy”*, *Briefing Note*, Crime Reduction Research Series Paper 13, A Publication of the Policing and Reducing Crime Unit, Home Office Research, Development and Statistics Directorate.

Burrows, M. H. (2003), *“Evaluation of the Youth Inclusion Programme”*, End of phase one report, Youth Justice Board, London.

Buttrum, K. (1997), *“Juvenile Justice: What works and what doesn't!”*, Paper presented at Australian Institute of Criminology Conference Juvenile Crime and Juvenile Justice: Toward 2000 and Beyond Adelaide 26 & 27 June 1997.

Byrne, F. (1999), *“The community, the council and the police: a combination to reduce crime in Footscray”*, National Overview of Crime Prevention, Australia, σελ. 149-155.

Caledon Institute of Social Policy (October 2000), *“Project Early Intervention”*, National Strategy on Community Safety and Crime Prevention, Ottawa, Ontario, Canada.

Caledon Institute of Social Policy (November 2000), *“Crime prevention starts at an early age”*, National Strategy on Community Safety and Crime Prevention, Ottawa, Ontario, Canada.

Canadian Council on Social Development (2004), *“Perception”*, Volume 27, No. 1 & 2, 2004.

Canadian Council on Social Development, National Strategy on Community Safety, *Preventing Crime Through Social Development Bulletin*, no. 1 (1999), no. 2 (1999), no. 3 (2000), no. 4 (2000), no. 5 (2002), no. 6 (winter 2003), no. 7 (fall 2003), no. 8 (spring 2004), Canadian Council on Social Development (CCSD) in collaboration

with the National Strategy on Community Safety and Crime Prevention, Justice Canada.

Catalano, R. (2004), *“Developmental Prevention in Schools: Seattle Social Development and Raising Healthy Children Projects”*, Social Development Research Group, School of Social Work, University of Washington.

Chapman, S. (2000), *“What Works Initiative”*, Florida Department of Juvenile Justice.

Challinger, D. (1999), *“Prevention or displacement?”*, National Overview of Crime Prevention, Australia, σελ. 29-36.

Challinger, D. (1999), *“Serendipitous crime prevention : success in the private sector”*, National Overview of Crime Prevention, Australia, σελ. 159-170.

Clinard, B. & Meier, F., *Sociology of Deviant Behavior* (5th ed.), Holt Rinehart and Winston, New York, 1979.

Community, Contract and aboriginal policing services (1998), *“Creating safer communities: An introduction to Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) for architects, planners and builders”*, Canada, 1998.

Connor, S. & Brink S. (1999), *“Understanding the Early Years: Community Impacts on Child Development”*, Applied Research Branch, Strategic Policy, Human Resources Development, Canada, August 1999.

Cooper, C., Anscombe, J., Avenell, J., McLean, F., Morris, J. (2006), *“A national evaluation of Community Support Officers”*, Home Office Research Study 297, Development and Statistics Directorate.

Crawford, A. (1998), *Crime Prevention and Community Safety: Politics, Policies and Practices*, Longman, Edinburgh.

Cronin K. (1997), *“Children in the Legal Process - A Comment on Juvenile Crime and Juvenile Justice”*, Paper presented at the Australian Institute of Criminology Conference Juvenile Crime and Juvenile Justice, Towards 2000 and Beyond, Adelaide, 26 -27 June 1997.

Crosbie, D. (2000), *“Early school leaving: 'whatever happened to that kid?'”*, Grassmere Youth Services, Victoria, Australia, σελ. 97-101.

Cunneen, C., & White, R. (1995), *Juvenile justice: an australian perspective*, Oxford University Press, Melbourne.

Dawson, P. (2005), *“Early Findings from the Prolific and Other Priority Offenders Evaluation”*, Home Office Development and Practice Report.

Decker, S. (1984), *Juvenile justice policy: analyzing trends and outcomes*, Sage, Beverly Hills.

Department of the Premier and Cabinet (December 1999), *“Queensland Crime Prevention Strategy - Building Safer Communities”*, prepared by the Department of the Premier and Cabinet, Queensland Government.

Downes, D. (1966), *The Delinquent Solution: A Study in Subcultural Theory*, Routledge & Kegan Paul, London.

Downes, D. & Rock, P. (1988), *Understanding Deviance: A guide to the Sociology of Crime and Rule Breaking*, second edition, Clarendon Press, Oxford.

Dutile, F., Foust, C., Webster, R., (1982), *Early Childhood Intervention and Juvenile Delinquency*, Lexington Books, D.C. Health and Company, Massachusetts.

Elliott, D., Huizinga, D., Ageton, S. (1985), *Explaining Delinquency and Drug Use*, Sage publications, Beverly Hills, California.

France, A., Hine J., Armstrong D., Camina M. (2004), *“The On Track Early Intervention and Prevention Programme: from theory to action”*, Home Office Online Report 10/04.

Gant, F. & Grabosky, P. (2000), *“The Promise of Crime Prevention: Second Edition”*, Australian Institute of Criminology, Research and Public Policy Series, No. 31.

Geason, S. & Wilson, P. (1988), *“Crime Prevention: theory and practice”*, Australian Institute of Criminology, Canberra.

Geason, S. & Wilson P. (1989), *“Designing out crime: Crime prevention through environmental design”*, Australian Institute of Criminology, Canberra, 1989.

Glueck, S. & E. (1940), *Juvenile delinquents grown up*, The Commonwealth Fund, New York.

Grabosky, P. & James, M. (1995), *“The promise of crime prevention: Leading crime prevention programs”*, Australian Institute of Criminology, Research and Public Policy Series.

Greenberg, M., Weissberg, R. and Utne O'Brien M., Zins, J., Fredericks, L. and Resnik, H., Elias, M. (2003), *“Enhancing School-Based Prevention and Youth Development Through Coordinated Social, Emotional, and Academic Learning”*, *American Psychologist*, Vol. 58, σελ. 466–474.

Griffin, P., Torbet, P., Szymanski L. (December 1998), *“Trying Juveniles as Adults in Criminal Court: An Analysis of State Transfer Provisions – Report”*, National Center for Juvenile Justice, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

Gullotta, T., Adams, G., Montemayor, R. (1998), *Delinquent violent youth: Theory and Interventions*, Sage, U.S.A..

Hagan, J., McCarthy, B., in collaboration with Patricia Parker and Jo-Ann Climenhage (1998), *Mean streets: youth crime and homelessness*, Cambridge University Press, Cambridge.

Hawkins, D. (1996), *Delinquency and Crime: current theories*, Cambridge University Press, Cambridge.

Hirschi, T. & Gottfredson, M. (1994), *The generality of deviance*, Transaction Publishers, U.S.A..

Hogan, M. (1999), “*Towards a National Approach to Crime Prevention*”, National Overview of Crime Prevention, Australia, σελ. 173-183.

Holden, T. (2004), “*The role of education in enhancing life chances and preventing offending*”, Home Office Development and Practice Report, Holden McAllister Partnership and Richard Lloyd.

Howell, J. [et al.] (1995), *Serious, violent & chronic juvenile offenders: a sourcebook* editors, Sage, Thousand Oaks, California.

Hughes, G. (1998), *Understanding Crime Prevention: Social Control, risk and late modernity*, Open University Press, Buckingham.

International Centre for the Prevention of Crime (1998), “*The Role of the Police in Crime Prevention*”, International Centre for the Prevention of Crime, Montreal Seminar, November 10-13, 1998.

International Centre for the Prevention of Crime (2005), “*Urban Crime Prevention and Youth at Risk*”, Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World, Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, 2005, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada.

Kaplan, H. (1995), *Drugs, Crime, and other Deviant adaptation: Longitudinal Studies*, Plenum Press, New York.

Klein, M. (1976), *The juvenile justice system*, Sage publications, Beverly Hills, California.

Kobrin, S. & Klein, M. (1983), *Community treatment of juvenile offenders: the DSO experiments*, Sage, Beverly Hills.

Kohen D., Hertzman C., Brooks-Gunn J. (1998), “*Neighbourhood Influences on Children’s School Readiness*”, Applied Research Branch, Strategic Policy, Human Resources Development, Canada.

Korn, Y. (1997), “*Strategic directions in the prevention of youth crime*”, Paper presented at the Australian Institute of Criminology Conference Juvenile Crime and Juvenile Justice, Towards 2000 and Beyond, Adelaide, 26 -27 June 1997.

Lavertue, R., Migneault, I. (2001), "*Making our Communities safer for everyone*", Departmental Crime Prevention Policy, Government of Québec, November.

Little Hoover Commission (2001), "*Never Too Early, Never Too Late... To Prevent Youth Crime & Violence – Introduction*", Little Hoover Commission, YCVP Report, U.S.A.

Loeber, R. & Farrington, D. (1998), *Serious & Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions*, Sage publications, Thousand Oaks, California.

Makhoul, A. (2001), "*Healthy Families, Healthy Communities*", National Strategy on Community Safety and Crime Prevention, February 2001, Caledon Institute of Social Policy, Ontario, Canada.

Mason, G. & Wilson, P. (1988), "*Sport, recreation and juvenile crime: an assessment of the impact of sport and recreation upon Aboriginal and non-Aboriginal youth*", Australian Institute of Criminology, Canberra.

May, R. (1999), "*A Youth Crime Prevention Program: Blue Light Youth Camps*", National Overview of Crime Prevention, Australia, σελ. 259-262.

Matza, D. (1964), *Delinquency and drift*, with a new introduction by the author, Transaction Publishers, New Brunswick, N.J, (reprint 1990, 1999).

Mc Cord, W. & J., Zola, I. (1959), *Origins of Crime*, Columbia University Press, New York.

Ministry of Social Development of New Zealand (2005), "*Leading Social Development: Annual Report 2004/2005*", The Ministry of Social Development, New Zealand.

Ministry of Health of New Zealand (May 2001), "*Children in New Zealand*", Report on Cross-Sectoral Outcome, Measures and Targets, Ministry of Health, Wellington, New Zealand.

Morris, T. (1958), *The criminal area: A Study in Social Ecology*, Routledge & Kegan Paul, London.

Morris, A. & McIsaac, M. (1978), *Juvenile justice: the practice of social welfare*, Heinemann, London.

Mukherjee, S. (1997), "*Juvenile Crime: Overview of changing pattern*", Paper presented at the Australian Institute of Criminology Conference Juvenile Crime and Juvenile Justice, Towards 2000 and Beyond, Adelaide, 26 -27 June 1997.

Muncie, J. (1999), *Youth and crime: a critical introduction*, Sage, London.

National Center for Juvenile Justice (July 1996), "*State responses to serious and violent juvenile crime*", Research Report, National Center for Juvenile Justice, U.S.

National Crime Prevention Centre (2000), *“Situational Crime Prevention”*, Government of Canada.

National Crime Prevention Council (September 1995), *“Offender Profiles”*, National Crime Prevention Council, Prevention and Children Committee, Canada.

National Crime Prevention Council (March 1996), *“Safety and Savings: Crime Prevention through Social Development”*, Economic Analysis Committee, National Crime Prevention Council, Canada.

National Crime Prevention Strategy (2004), *“Calgary’s Crime Prevention Through Social Development Network: Youth At Risk”*, Mount Royal College, Canada.

National evaluation of the Restorative Justice in Schools Programme (2004), Youth Justice Board for England and Wales.

National Institute of Justice (1996), *“Preventing crime: What works, what doesn’t, what’s promising”*, A report to the United States Congress, National Institute of Justice, Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland.

New Zealand Government Report (February 2001), Follow-up to the United Nations: World Summit for Children 1990, New Zealand Government Report, Wellington, New Zealand.

O’Connor I. (1997), *“Models of Juvenile Justice”*, Paper presented at the Australian Institute of Criminology Conference Juvenile Crime and Juvenile Justice, Towards 2000 and Beyond, Adelaide, 26 -27 June 1997.

Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention of the United States (May 1998), *“What Do You See?”*, Report of the comprehensive strategy task force on serious, violent and chronic juvenile offenders, Jacksonville, Department of Justice, Florida.

Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (May 2001), *OJJDP Research 2000 – Report*, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs.

OJJDP Juvenile Justice Bulletin (August 2001), *“Restorative Justice Conferences as an Early Response to Young Offenders”*, by Edmund F. McGarrell, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington.

Overview of UHEY (2005), *“Understanding the Early Years”*, Community Development and Partnerships Directorate, Human Resources and Social Development, Canada.

Omaji, P. (1997), *“Critical Issues in managing young offenders: A review of western Australia’s recent initiatives”*, Paper presented at the Australian Institute of Criminology Conference Juvenile Crime and Juvenile Justice, Towards 2000 and Beyond, Adelaide, 26 -27 June 1997.

Potas, I., Vining, A., Wilson, P. (1990), *“Young People and Crime: Costs and Prevention”*, Australian Institute of Criminology.

Pritchard C. (2001), *“A family-teacher-social work alliance to reduce truancy and delinquency – the Dorset Healthy Alliance project”*, A research study by the Home Office Research, Development and Statistics Directorate in collaboration with the Performance and Innovation Unit and the Institute for Public Policy Research, London.

Raphael D. (August 2004), *“Making The Links: What Do Health Promotion, Crime Prevention, and Social Development Have in Common?”*, Summary of Presentation to The Atlantic Summer Institute on Healthy and Safe Communities, UPEI.

Rigby K. (2002), *“A meta-evaluation of methods and approaches to reducing bullying in pre-schools and in early primary school in Australia”*, Attorney-General’s Department, Commonwealth of Australia, Canberra.

Rosenbaum, D. (1986), *Community Crime Prevention: Does it work?*, Sage publications, Beverly Hills, California.

Roehlkepartain, E., Scales, P., Roehlkepartain, J., Rude, S. (2002), *“Building Strong Families: An In-Depth Report on a Preliminary Survey on What Parents Need to Succeed”*, YMCA of the USA and Search Institute, U.S.A.

Ryan, C., Mathews, F., Banner J. (1994), *“The Anti-Violence Community School: A Police/School Partnership Model”*, Summary Report, Minister of Supply and Services Canada.

Ryan, C., Mathews, F. (1995), *“A National Directory of Exemplary School-Based Police Programs To Combat Youth Violence”*, Project Partners: Canadian Association for Safe Schools & Central Toronto Youth Services, Ministry of the Solicitor General of Canada, Minister of Supply and Services.

Ryan R. & Deci E. (2000), *“Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being”*, *American Psychologist*, Vol. 55, No. 1, January 2000, σελ. 68-78.

Sampson, R. & Laub, J. (1993), *Crime in the making: pathways and turning points through life*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Sarre, R. (1999), *“Problems and pitfalls in crime prevention”*, National Overview of Crime Prevention, Australia, σελ.101-127.

School Age Mothers Report 2003/04, Department of Education, Northern Ireland. (<http://www.deni.gov.uk>).

Search Institute Insights & Evidence (2003), Promoting Healthy Children, Youth, and Communities, *“Boosting Student Achievement: New Research on the Power of Developmental Assets”*, October 2003, Vol. 1, No. 1.

Search Institute Insights & Evidence (2004), Promoting Healthy Children, Youth, and Communities, *“Tapping the Power of Community: Building Assets to Strengthen Substance Abuse Prevention”*, March 2004, Vol. 2, No. 1.

Semmens, R. (1999), *“Delinquency Prevention: Individual Control or Social Development?”*, Institute of Education, University of Melbourne, Victoria.

Shaw, C. & McKay, H. (1969), *Juvenile delinquency and urban areas* (Rev. ed.), The University of Chicago Press, Chicago.

Short, J. (1997), *Poverty, Ethnicity, and Violent Crime*, Westview Press, U.S.A.

Sumner, C. (1999), *“An Australian perspective”*, Overview of Crime Prevention, Australia, σελ. 9-14.

Swedish Ministry of Justice (2000), *“Government action on crime prevention measures”*, *Fact Sheet*, Ministry for Justice, Sweden, Ju 00.06e, May 2000.

The Home Office Strategic Plan 2004-08, *“Confident Communities in a Secure Britain”*, Presented to Parliament by the Secretary of State for the Home Department, by Command of Her Majesty, July 2004.

The John Howard Society of Alberta (1995), *“Crime Prevention Through Social Development: A Literature Review”*, *The John Howard Society of Alberta*.

United Nations (1991), *The United Nations and Crime Prevention*, United Nations, New York.

United Nations (1995), *Report of the ninth United Nations Congress on the prevention of crime and the treatment of offenders*, Cairo, Egypt, 29 April – 8 May 1995, A/CONF.169/16.

United Nations (1999), *Compendium of United Nations Standards and Norms in Crime Prevention and Criminal Justice*, United Nations, No E.92.IV.1.

United Nations (2003), *“Activities of the institutes comprising the United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Programme network”*, United Nations E/CN.15/2003/4, Economic and Social Council, Commission on Crime Prevention and Criminal Justice, Twelfth session Vienna, 13-22 May 2003, Work of the Centre for International Crime Prevention.

United Nations (2003), Use and application of United Nations standards and norms in crime prevention and criminal justice: *“Standards and norms in crime prevention and criminal justice”*, United Nations, E/CN.15/2003/10/Add.2, Economic and Social Council, Commission on Crime Prevention and Criminal Justice, Twelfth session, Vienna, 13-22 May 2003.

United Nations (2004), Use and application of United Nations standards and norms in crime prevention and criminal justice: *“Good practices in crime prevention”*, United

Nations E/CN.15/2004/12, Economic and Social Council, Commission on Crime Prevention and Criminal Justice, Thirteenth session, Vienna, 11-20 May 2004.

Urjadko, V., Setchell, G. (1999), "*Networking crime prevention*", Overview of Crime Prevention, Australia, p. 125-131.

U.S. Department of Education (November 2002), "*Student-led Crime Prevention: A Real Resource With Powerful Promise*", U.S. Department of Education, Office of elementary and secondary education, Office of Safe and Drug-Free Schools.

Vold, G., Bernard, T., Snipes, J., (1998), *Theoretical Criminology*, 4th edition, Oxford University Press, New York.

Waite, S. (2005), "*Splash Cymru*", *Youth Justice Board Evaluation Report 2004/05*, Youth Justice Board, London.

Waller, I., Weiler, R., Desgagné, J.-G., Jubinville, R. (1984), "*Crime Prevention Through Social Development: A Discussion Paper for Social Policy Makers and Practitioners*", Canadian Council on Social Development & Canadian Criminal Justice Association.

Waters, T. (1999), *Crime & Immigrant Youth*, Sage Publications, Thousands Oaks, California.

Wells, A. (1997), "*New Directions In Juvenile Justice In Wa*", Paper presented at Australian Institute of Criminology Conference Juvenile Crime and Juvenile Justice: Toward 2000 and Beyond Adelaide 26 & 27 June 1997.

West, D. & Farrington, D. (1973), *Who becomes delinquent?*, Heinemann, London.

West, D. J. (1982), *Delinquency: Its roots, careers and prospects*, Heinemann, London.

White, R. (1997), "*Public space and youth crime prevention: Institutions & Strategies*", Paper presented at Australian Institute of Criminology Conference Juvenile Crime and Juvenile Justice: Toward 2000 and Beyond, Adelaide 26 & 27 June 1997.

Youth Justice Board (January-March 2003), "*Youth Survey 2003*", Research study conducted for the Youth Justice Board by Mori, London.

Youth Justice Board (2000), "*Together tackling Anti-social Behaviour - Anti-social Behaviour Guidance*", A guide to the role of Youth Offending Teams in dealing with anti-social behaviour, Youth Justice Board, England, Wales and N. Ireland Association of Chief Police Officers, Home Office.

Youth Justice Board for England and Wales (April 2000), "*ASSET: A summary of the evaluation of the validity and reliability of the Youth Justice Board's assessment for young offenders*", Youth Justice Board, London.

Youth Justice Board, "*National evaluation of the Restorative Justice in Schools Programme*", Youth Justice Board for England and Wales, 2004.

Youth Justice Board News, *Preventing Youth Offending*, Issue 1: November 1999, Issue 2: February 2000, Issue 3: March 2000, Issue 6: December 2000, Issue 8: June 2001.

ΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

<http://ojjdp.ncjrs.org/>.

<http://www.deni.gov.uk>

<http://www.homeoffice.gov.uk>

www.ed.gov

www.regeringen.se